

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Arkitektom

CH

C.F. Hansen

og hans

Bygninger

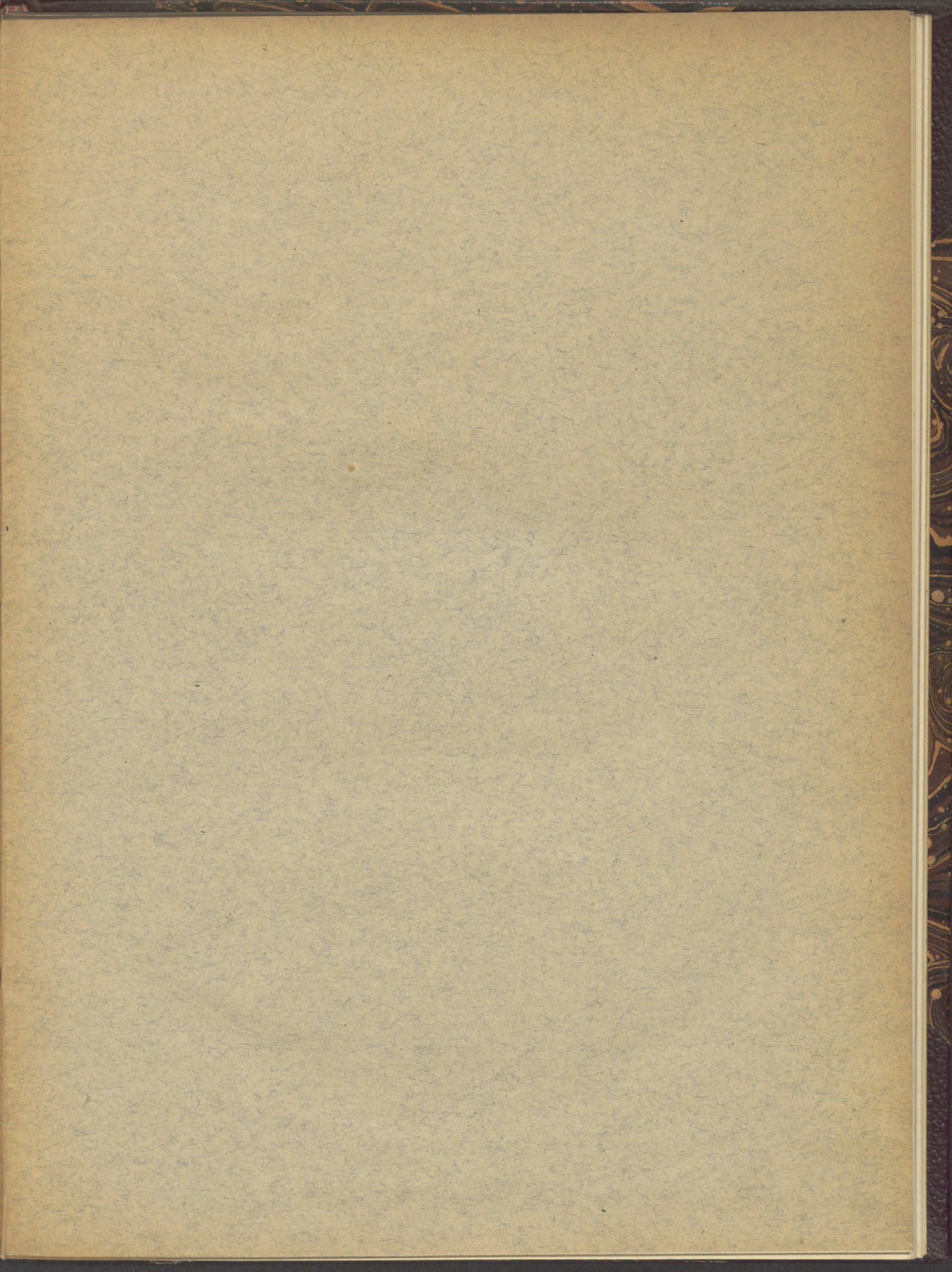

~~348a~~

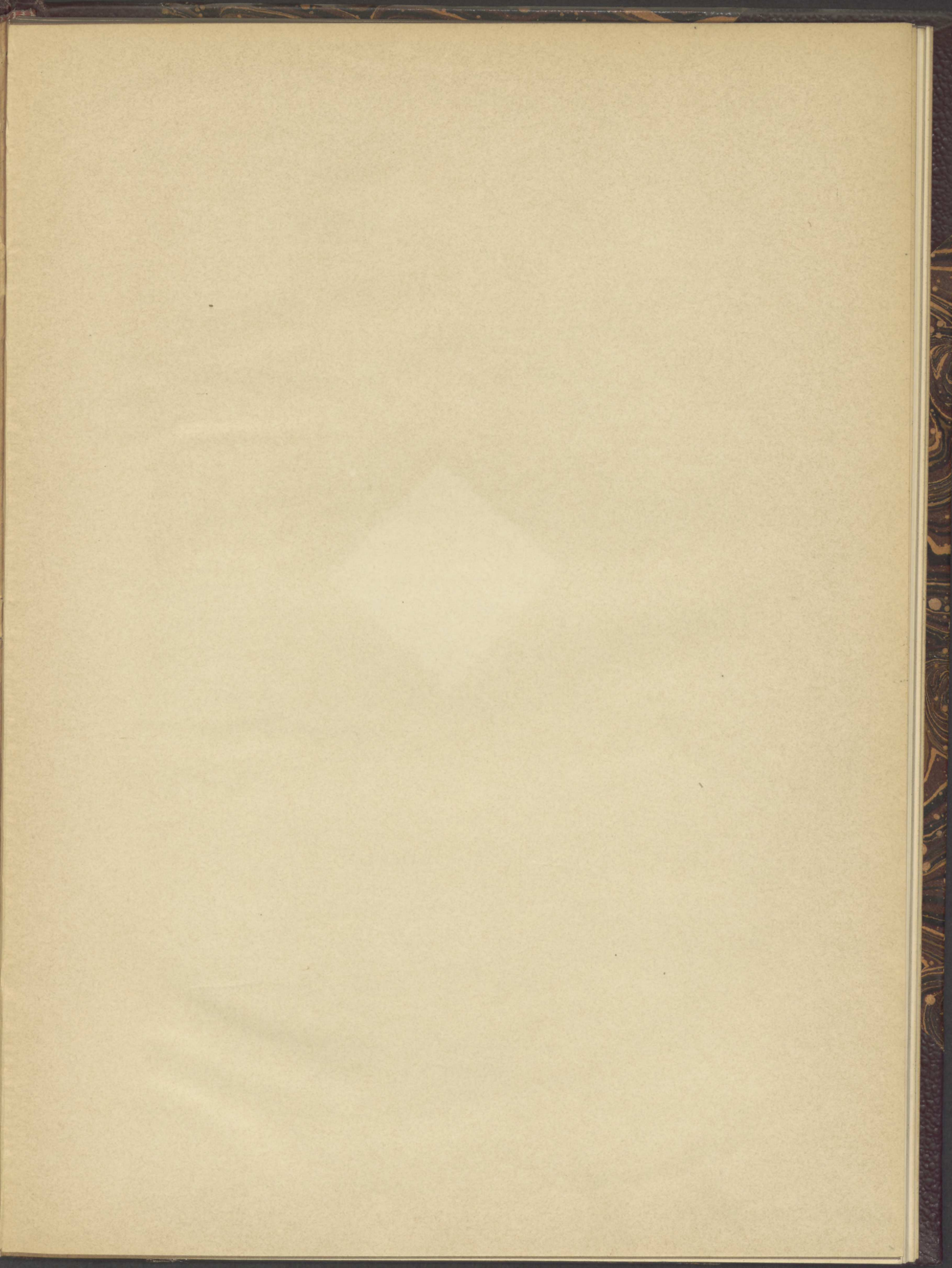
92 H

92 H

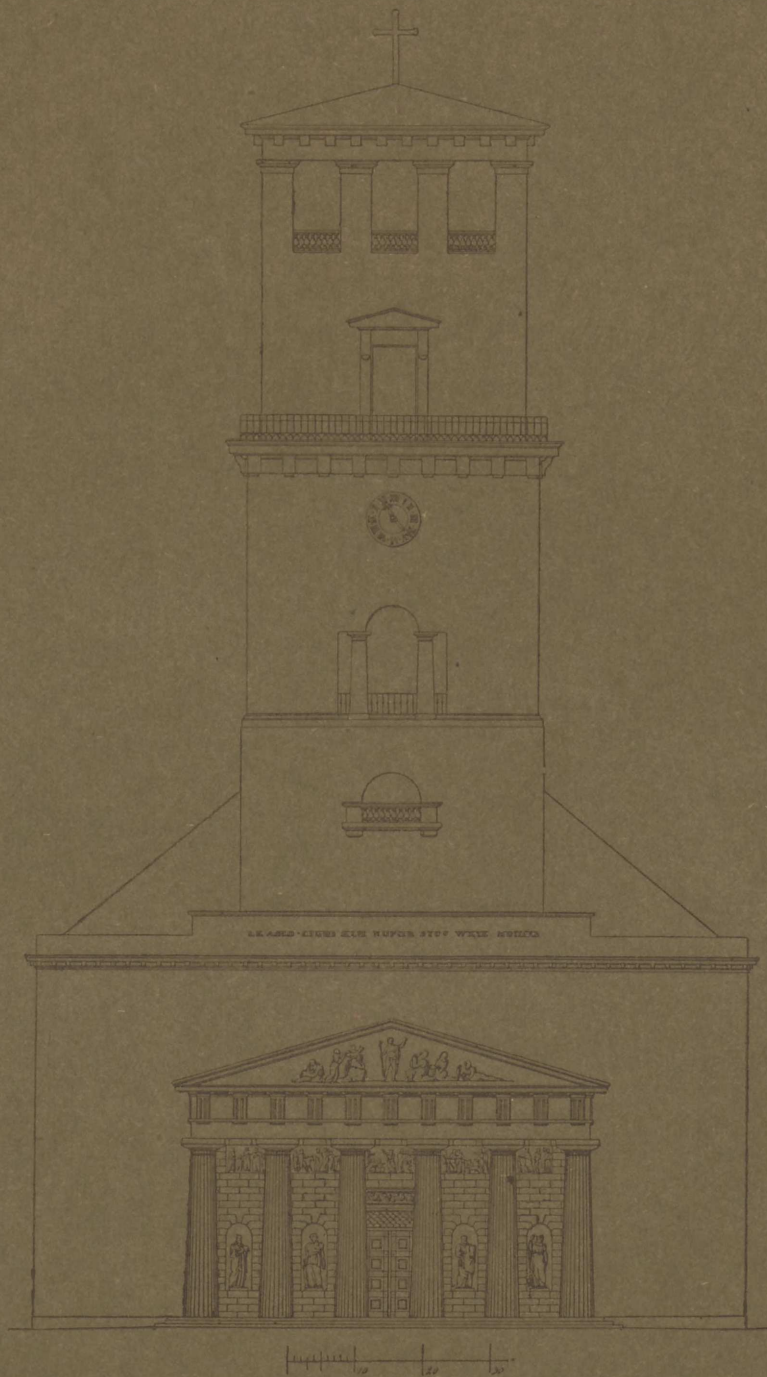

99-202

C. M. Smidt

ARKITEKTEN C. F. HANSEN OG HANS BYGNINGER

KJØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

MCMXI

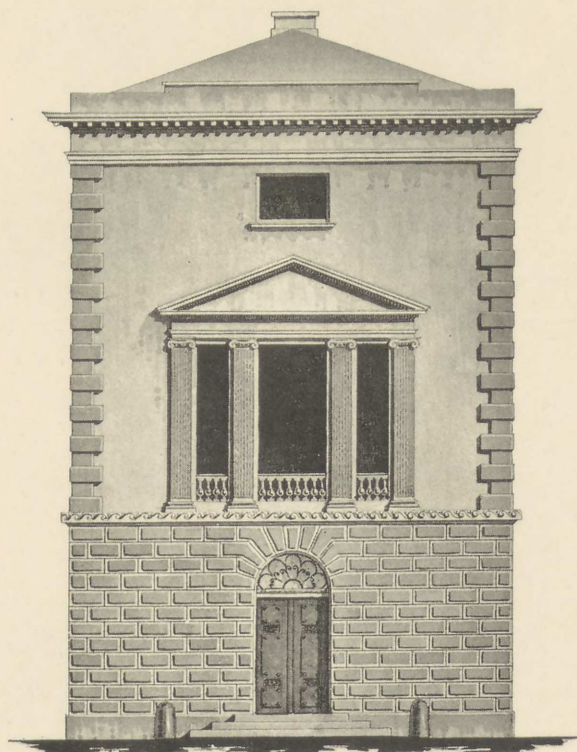

C. F. HANSEN OG HANS BYGNINGER

ARKITEKTEN C. F. HANSEN OG HANS BYGNINGER

AF ARKITEKT C. M. SMIDT

FAÇADEN AF C. F. HANSENS EGEN BOLIG I ALTONA

KJØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
1911

SÆRTRYK AF TIDSSKRIFT FOR INDUSTRI 1911
MED HENVISNINGER ETC.

F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

C. F. HANSEN
(malet af F. C. Grøger, 1820).

ARKITEKTEN C. F. HANSEN

I. LEVNED

CHRI­STIAN FREDERIK HANSEN er født i Klosterstræde i Kjøbenhavn den 29de Februar 1756.

Hans Fader, Skomager Matthias Hansen, var allerede mange Aar tidligere indvandret fra Husum i Slesvig; i 1735 blev han optaget i det kjøbenhavnske Skomagerlav og samme Aar havde han her giftet sig med Anna Marie Malling.

Det kneb haardt for Matthias Hansen og hans Kone at forsørge deres Børn. I 1749 var Madam Hansen imidlertid blevet Amme og Vartfrue for Kronprinsen, den senere Christian VII, og ved denne Forbindelse med Hoffet lykkedes det hende at faa sin ældste Søn, der var født i 1736, i Tjeneste paa Slottet og at opnaa nogen Understøttelse for Sønnen Peder (f. 1746), som kom paa Latinskole.

Peder blev Student, derefter teologisk Kandidat. Godt begavet og meget virkelysten kom han senere til at spille en ret betydelig Rolle i den teologiske Verden, mest ved sin Interesse for Skolevæsenet. Han blev Dr. theol. ved Universitetet i Halle, Medlem af det norske Videnskaber­nes Selskab og døde som Biskop i Odense.

Naar der ofredes saa meget paa den ældre Broder, var der ikke Raad til at koste noget paa den lille Christian Frederik, som derfor maatte nøjes med en ringere Skole­undervisning. Og skønt Drengen tidligt røbede Evner for Tegning, kunde der intet Hensyn tages hertil. Han maatte til Handelen, og saa blev han da sat i Lære, vistnok hos en Porcellæns­handler.

Christian Frederik var dog ikke af dem, der lod sig kue. Han tegnede naar og hvor

han kunde komme til det, og der fortælles et morsomt Træk om, hvorledes han skaffede sig Midler hertil: Den ældre Broder Peder, som da var Student, kom jævnlig sent hjem om Aftenen, eller rettere ud paa Natten. Studenten skulde ubemærket ind. Saa sluttede han Kontrakt med sin lille Bror, og Drengen maatte for et Par fattige Skilling holde Vagt i den kolde Nat og lukke op, naar han hørte sin Broders Signal.

Den Skat, store Bror betalte, omsattes i Papir og Tegnerkvisitter, og saaledes blev Bror Peders lystige Studenterleben til Gavn for Drengens unge, spirende Talent.

I Marts 1766, da han kun var 10 Aar gammel, var Moderen død af »Svindstot« i Skidenstræde (Krystalgade), hvortil Familien var flyttet. Drengens Tegninger havde imidlertid vakt Opmærksomhed, og gennem Bernsdorff og Familien Colbjørnsen, som hans Moder havde kendt i sin »Hof-tid«, lykkedes det at skaffe ham nogen Understøttelse, saa han kunde komme ind paa Kunstakademiet.

Ved Flid og Udholdenhed havde Drengen formaaet at gøre sine Evner gældende. Han fik nu Lov at udvikle dem saaledes, som han havde Vilje og Lyst til.

Det var Arkitekt, han vilde være; og for en Dreng med Ærgerrighed og kunstneriske Evner var der meget i København, som kunde inspirere. Palæerne paa Amalienborg var nylig fuldførte, Saly arbejdede i disse Aar paa Rytterstatuen af Frederik V, som blev opstillet i 1770. Det var ikke mange Aar siden, Petri Spir var blevet rejst, eller Thuras dristige Spir paa Frelsers Kirke, og Christian Frederik var 13 Aar gammel, da Anthon fuldendte Taarn og Spir paa Christianskirken.

Allermest har han dog maaske været optaget af Franskmanden Jardins Bygninger, hvis Opførelse netop falder i hans Drengaar.

En Tradition i Familien siger, at Harsdorff tidligt blev opmærksom paa hans Evner og fattede Interesse for den unge Akademielev. Om selve hans Arbejde paa Kunstakademiet og hans Udvikling i disse

Skoleaar véd vi forøvrigt saa lidt. Vi maa ty til Kunstakademiets Protokoller for at følge ham paa hans Vej gennem Skolerne, og vi finder under 16de Juli 1770 hans Navn for første Gang nævnet i Protokollerne: »udi Architecturens Skoele blev Littera A, hvis Teigning var gjort af een ved Nauen Hansen, udnævnt til den første«. Han avancerer denne Dag i Bygningsskolen. Den 5te Januar 1773 vandt han den mindre Sølvmedaille og to Aar senere, 2den Januar 1775, den store.

Et halvt Aar efter, den 1ste Juni samme Aar, fik han Lov at konkurrere til Guldmedaille; men Resultatet blev, at han hverken fik den store eller den lille. Familietraditionen siger, at han ikke blev færdig med Konkurrencearbejdet, fordi han blev syg af Overanstrengelse. Det er troligt nok. Han havde flere Jern i Ilden. Saaledes havde han i disse Aar været i Murerlære og efter en 3-aarig Læretid gjort Svendestykke. Det stilfulde Svendebrev opbevares endnu med Pietet i Familien. Og heri giver Stenhugger-, Murer- og Gibserlavets Oldemand ham Attest for, at han har staaet i Lære fra 22de Juli 1772 til 17de Juli 1775. — Ligesom han som Murer har arbejdet paa Harsdorffs Kapel (Frederik V's) i Roskilde, siges det, at han i adskillige Aar — ogsaa mens han var Elev paa Akademiet — tegnede for Harsdorff paa dennes Tegnesteue. Mellem Lærer og Elev skal der have udviklet sig et smukt og varmt Venskab.

Den 2den Juni 1777 fik han atter Lov at konkurrere til Guldmedaillen, men ikke heller denne Gang havde han Heldet med sig. Vi ser af Protokollen for næste Aar, at Akademiet den 31te Marts 1778 var forsamlet »under højeste Presidio af Hans kgl. Høyhed Arveprinds Friderich«, medens Harsdorff var Direktør. Ved denne Lejlighed fremviste C. F. Hansen »Een i perspectiv Allegorisk Decoration paa Indfødsretten«. En mærkværdig »Decoration« har det sikkert været, men aktuel. Loven om Indfødsretten var kun to Aar gammel.

Den 7de Juni 1779 var Akademiet igen

forsamlet under Wiedewelt som Direktør og stillede følgende Guldmedailleopgave: »Midt paa en offentlig Plads, 510 Al. lang og 230 Al. bred, hvortil støder 14 reelle Gader, opføres en Foire eller Bygning til et Marked, 2 Etager høj, 430 Al. lang, 150 Al. bred. I denne Bygning indrettes en Banque, adskillige Théâtres, hvoraf de tvende største maa være saaledes, at derpaa kan spilles smaa Operetter. Der maa i samme Bygning være indrettet Boutiquer for alle Slags Handlende samt Leyligheder for Traiteurs«. Dagen efter fandt Logetrækningen Sted, og alle Konkurrenterne fik Lov at konkurrere. 11 Arkitekter, 1 Maler, 1 Billedhugger og 1 Kobberstikker konkurrerede til Opgaverne.

Det var tredie Gang, Hansen deltog i Konkurrencen, og denne Gang løste han Opgaven tilfredsstillende. Den 30te August 1779 var Akademiet forsamlet under Wiedewelt som Direktør »forat bedømme Konkurrenternes Arbejde til de store Præmier«. Mens i Billedhuggerkunsten Michael Christopher Wohlert, født i Magdeburg, vandt »den store Guldpræmie«, blev den vundet af 2 Arkitekter, Christian Frederik Hansen og Joseph Christian Lillie, »begge to Danske af Fødsel«.

Vi kender desværre ikke dette Konkurrencearbejde.

Skønt Hansen havde opnaaet Medaljen, kom han ikke straks ud paa Studierejse, men maatte vente tre Aar.

Han fik imidlertid den 25de April 1780 kgl. Udnævnelse til Bygnings-Konduktør, og hermed var den 24-aarige Kunstner blevet kgl. dansk Embedsmand; men lidet anede han da, at han i 64 Aar skulde vedblive at være Embedsmand og først faa sin Afsked i 1844.

Som Konduktør kom han til at lede Arbejdet ved Harsdorffs klassisk skønne Kapel i Roskilde. Det var et Udslag af Harsdorffs varme Interesse for sin Elev, og hermed fortsattes det smukke Forhold mellem de to Mænd. For den yngre var det saa at sige en praktisk Fortsættelse af Skolen under den udmærkede Lærer.

Først i 1782 faar C. F. Hansen kgl. Understøttelse og kan rejse ud paa Studierejse.

1ste Novbr. d. A. udfærdiges hans Pas, og nu gaar Rejsen Syd paa, mod Italien og Rom. Han blev borte henimod to Aar.

* * *

Allerede før Midten af Aarhundredet var Kunstnerne i Nordeuropa begyndt at valfarte til Rom, saaledes endogsaa Amalienborgs Mester, Niels Eigtved, i 1734 og 35; men det er dog først efter Aarhundredets Midte, at denne Bevægelse tager Fart. Af danske Kunstnere var Wiedewelt i Rom i Midten af Halvtredserne, senere kom Harsdorff der og Billedhuggeren Stanley, i Halvfjerdserne Malerne Jens Juel og Abildgaard og Arkitekten Meyn.

C. F. Hansen har af disse Kunstnere hørt om Italiens og Roms Kunstskatte, men han har utvivlsomt ogsaa, før han rejste, gjort Bekendtskab med nogle af de Opmaalingsværker af græsk og romersk Bygningskunst, som i Løbet af Halvtredserne, Tredserne og Halvfjerdserne fremkom fra Englænderne Stuart & Revett, Robert Adam og Inwood, fra Franskmændene Leroy, Soufflot, Barboult og Desgodetz. Den store tyske Kunstfilosof Winckelmann, der kom til Rom i 1755, Aaret efter Wiedewelt, havde staaet denne meget nær, ja havde endog et Aar delt Bolig med ham her. Gennem Wiedewelt og de andre danske Kunstnere, der var kommet i Berøring med Winckelmann, havde Hansen sikkert ogsaa lært dennes Betydning at kende.

For den unge danske Arkitekt blev Opholdet i Rom og Italien af indgribende Betydning. Ingen af vore Arkitekter, hverken før eller senere, har saa stærkt optaget det romerske Element i deres Kunst som C. F. Hansen. I den gamle romerske Arkitektur og i den »Palladianske« fra det 16de Aarhundrede har hans Kunst sine Rødder. Det er derfor af største Vigtighed for Forstaaelsen af denne Kunstner at lære hans Romerophold at kende, de Forhold, hvorunder han levede og arbejdede der-

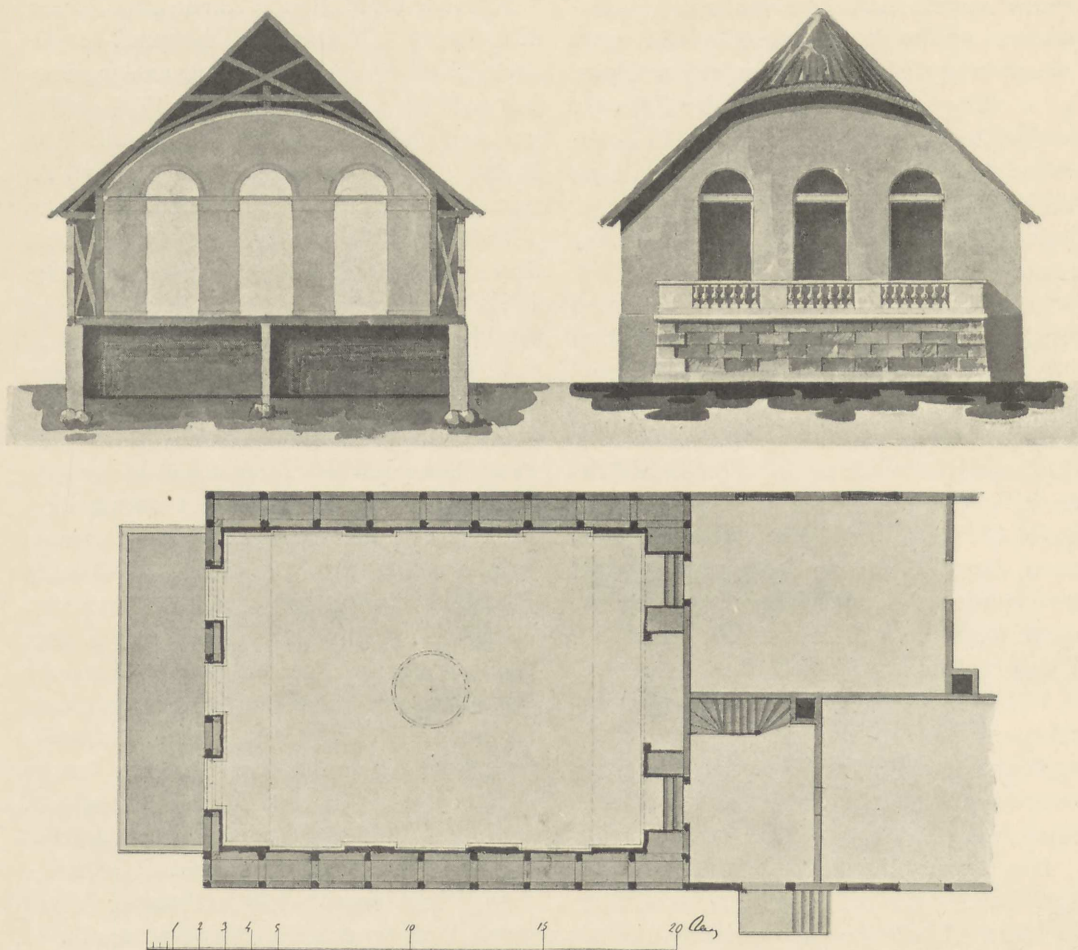

nede, hvem han blev paavirket af, hvilke Bygningsværker og Kunstnere han studerede. Men der er af danske Forfattere saa at sige intet gjort til Belysning af denne, den mest »romerske« danske Kunstners Ophold i Italien.

Han er ikke nævnet i A. D. Jørgensens Georg Zoëga. — Louis Bobé har i sin Bog

C. F. Hansens Romerophold, dog skal der her gives nogle Antydninger.

Det er ofte nok blevet fremhævet, at han foruden Bygningerne fra den romerske Oldtid studerede Italieneren Palladio. Den tyske Kunsthistoriker Nagler, der i sit udmærkede Kunstnerleksikon (1837) giver bedre Besked om Hansen end om mange

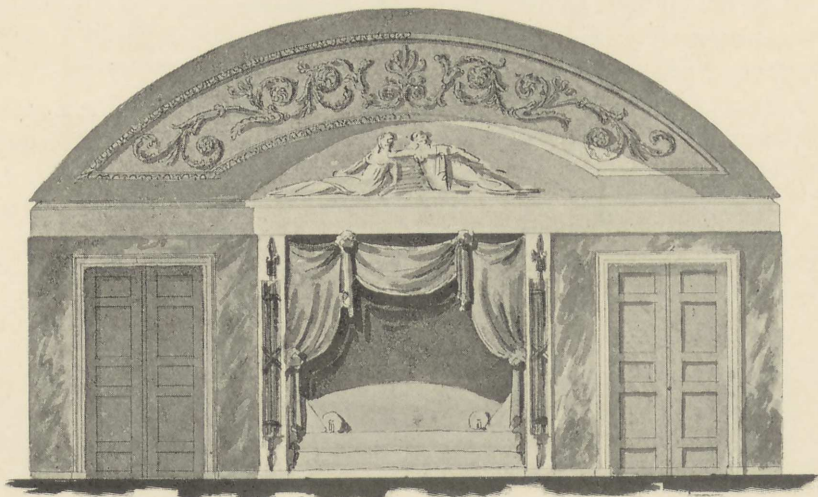
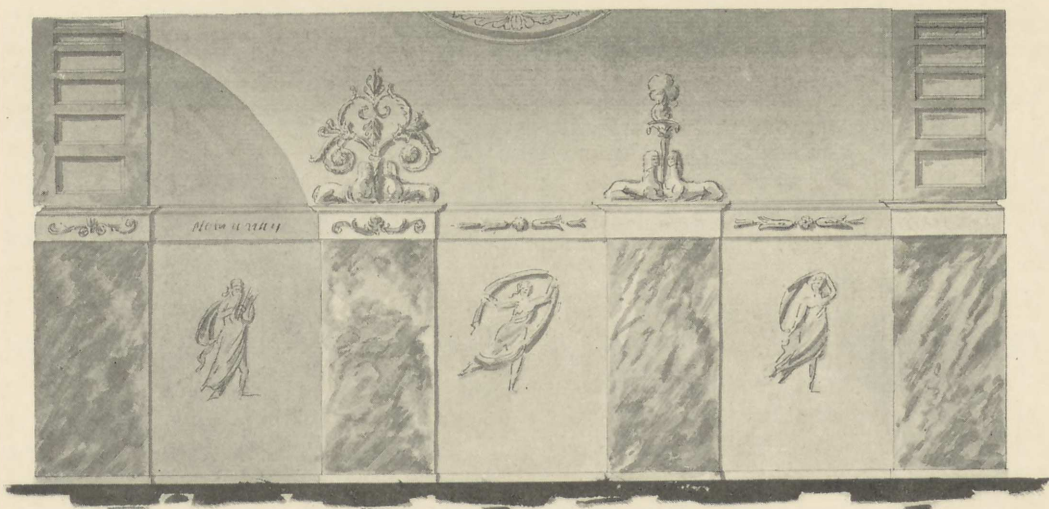
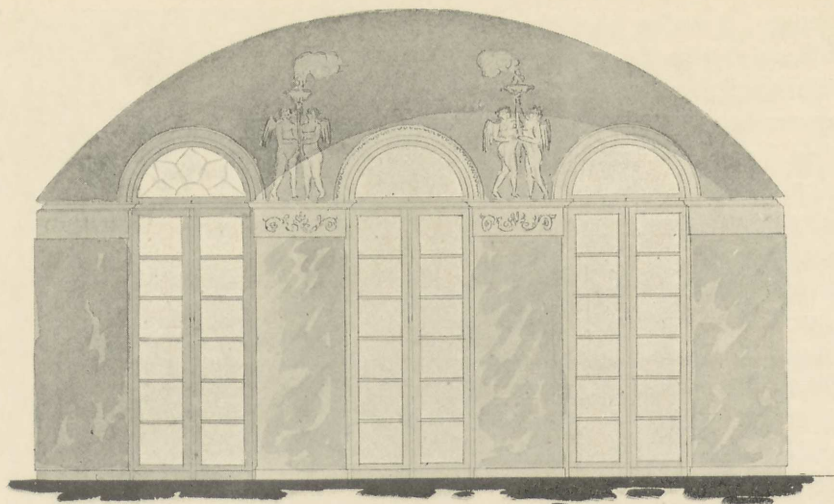

Et Havehus.

om Frederikke Brun gjort et fortjenstfuldt Samlerarbejde til Belysning af Rom og af Livet i Rom i denne Periode med særligt Henblik paa de danske Kunstnere her. Men skønt mange nævnes, saaledes endogsaa Portrætmaleren Erik Pauelsen, der var i Rom samtidig med Hansen, er denne overhovedet ikke omtalt.

Det maa være Fremtidens Sag at belyse

af Samtidens andre store Bygmestre, omtaler ogsaa den danske Arkitekts Italiensophold og dettes Betydning for ham. Han siger, at Hansen (der berühmte dänische Architect in Kopenhagen) navnlig viede Værkerne fra den gamle Tid sin særlige Opmærksomhed. Den fine Følelse, der udtaler sig i hans egne Værker, er uddannet gennem hine rene Mønstre. Ogsaa de

Et Havehus, indre Udstyrelse.

nyere Italienerne, fremfor alle Scamozzi, var Genstand for hans Studium. Stor Forkærlighed havde han for Bygningsværkerne fra 16de Aarhundrede, og i mange af hans Værker viser der sig derfor en blandet Stil »abgezogen aus vielfaltiger Anschauung«.

Bedst Besked om Kunstnerens Arbejde i Rom giver naturligvis hans egne Tegninger og Opmaalinger.

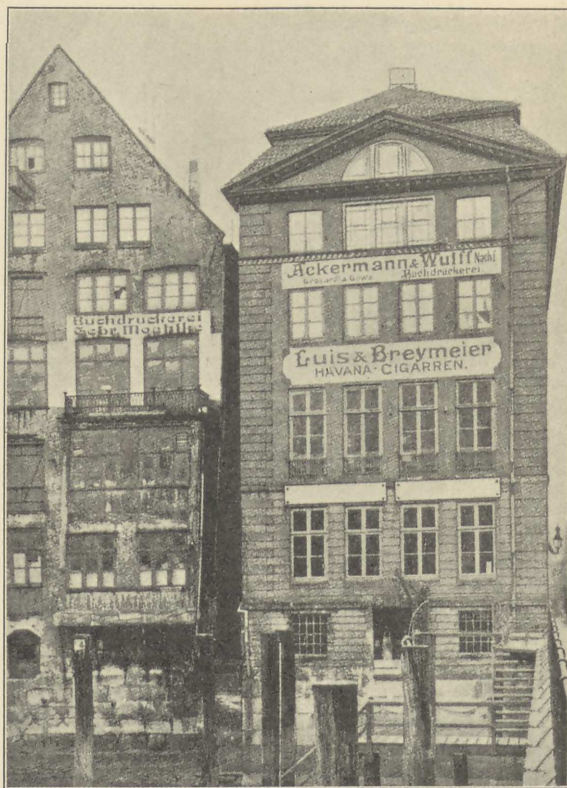
Blandt dem skal nævnes hans Opmaaling af Villa di Papa Giulio, hvorfra der dels findes en Plan, dels et Langsnit gennem hele det store, skønne Anlæg.

Hans store Tegninger af Detailler fra de romerske Bygninger maa særlig fremhæves, her findes Kapitæler,

Gesimser m. m. fra Kejserpalatset paa Palatin, fra Samlingen i Villa Mattei, fra Jupiter Stators Tempel og Panteon. — Utvivlsomt har han boet i

Kvarteret omkring Piazza di Spagna, hvor næsten alle Nordboerne holdt til. Han har her truffet sin Landsmand Zoëga, som var saa velbevandret i Rom fra tidligere Ophold, og den tyske Kunstner Tischbein, der som Zoëga kom til Rom i 1783, og som mærkeligt nok, ligesom C. F. Hansen, senere kom til at virke i Holsten. Vor Landsmand er sikkert ogsaa kommet i Forbindelse med Kardinal Stefano Borgia, der i lang Tid var de Danskes bedste Støtte her nede.

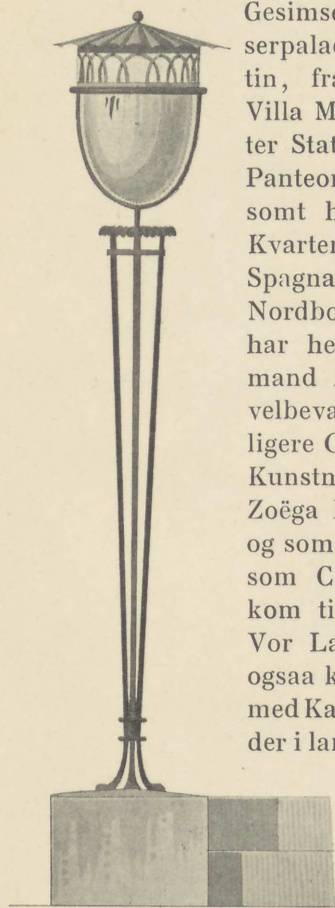
Rom var den Gang en anden By end nu; indenfor sine Mure rummede den mægtige

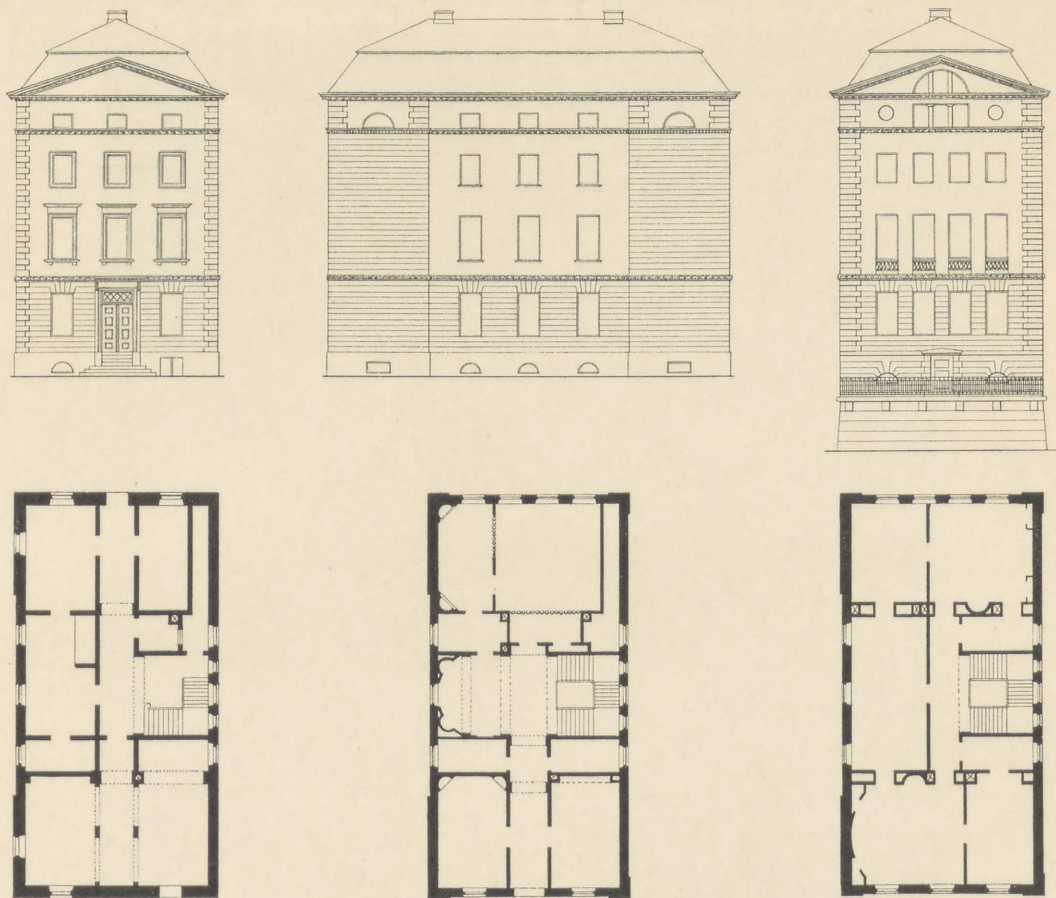
Catharinenstrasse Nr. 40 i Hamborg.

tige By kun omkring 160,000 Indbyggere, men Folkelivet var ejendommeligere og mere broget, og med sine udstrakte Haver og Marker, hvor Kvæghjorde græssede, med sine Ruiner, der smykkedes af Løvværk og Slyngplanter, virkede den evige Stad mere malerisk og umiddelbart betagende end nu.

Hamborgeren F. I. L. Meyer, der i 1783 var i Rom, har i sine »Darstellungen aus Italien« givet en Række Billeder af Byen, Ruinerne, Kunstnerens Liv og Arbejde og de natlige Fester paa Forum romanum. Misundelsesværdig forekommer ham den fremmede Kunstners Lod i denne herlige By. Han var i Rom sammen med C. F. Hansen, og siger om ham i et senere Skrift, at han var den mest fremragende blandt de fremmede Arkitekter, der da studerede her: »Mit Hansen traf ich in Rom zusammen, und fand ihn dort in der Künstlerrepublik als den ersten unter den Architekten geachtet, die damals in Rom stu-

Smedejernslygte.

Catharinenstrasse 40 i Hamborg.

dirten.« Meyers Omtale af C. F. Hansen forbavser os ikke, naar vi kender hans i Tusch og Sepia udførte Tegninger fra Rom. De er ikke blot glimrende Vidnesbyrd om hans Flid og indtrængende Studium, men de er i malerisk Henseende mesterligt gjorte.

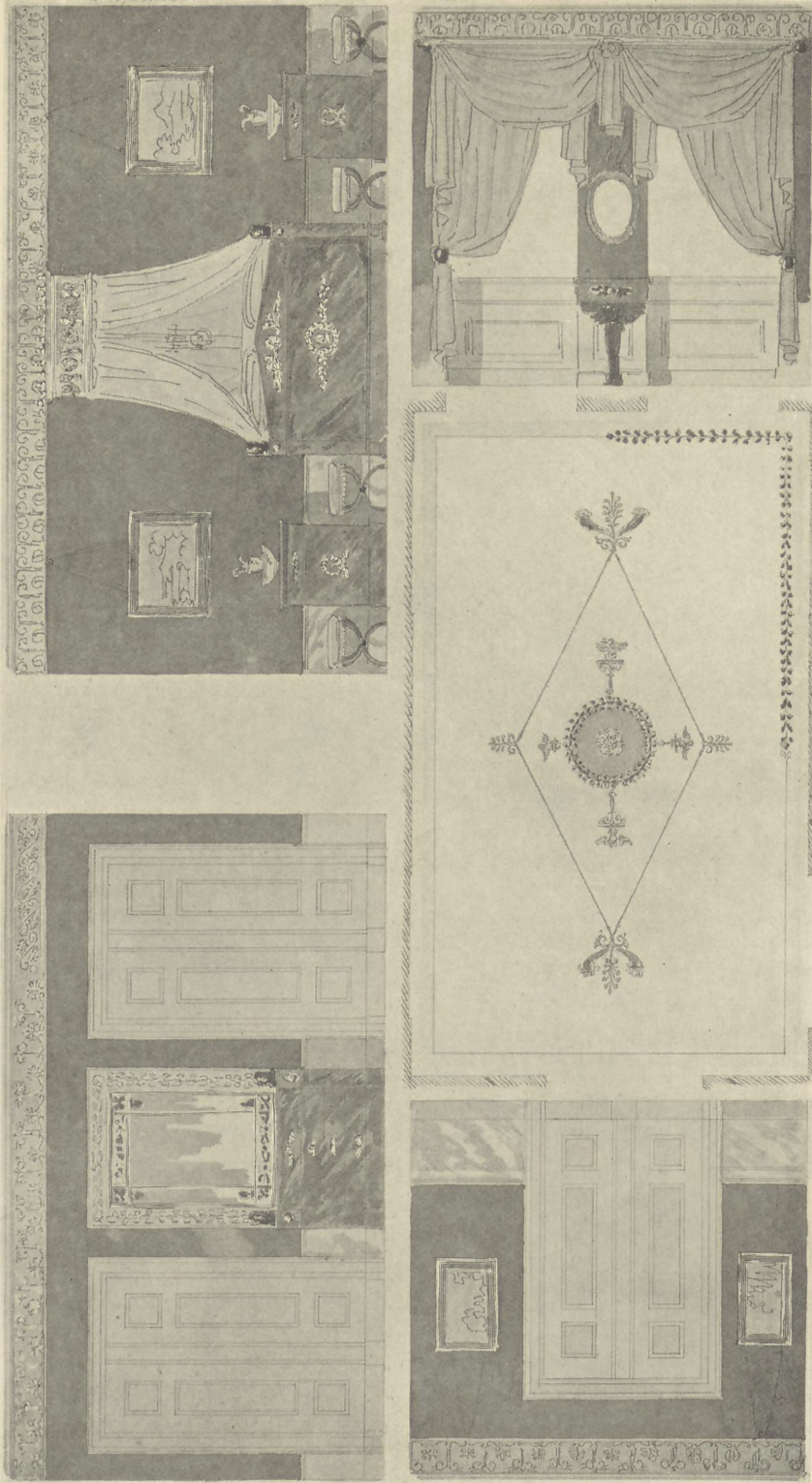
Vor Landsmands Romerophold ligger imellem den Winkelmannske Periode og den Tid, der kendetegnes af Navne som Goethe og Carstens.

Af de Arkitekter, der virkede i Evropa samtidig med C. F. Hansen, var Englænderen Soane (Bank of Englands berømte Bygmester) i Rom kort før ham (1777-80), medens Franskændene Perciers og Fontaines Italiens-Ophold falder umiddelbart efter.

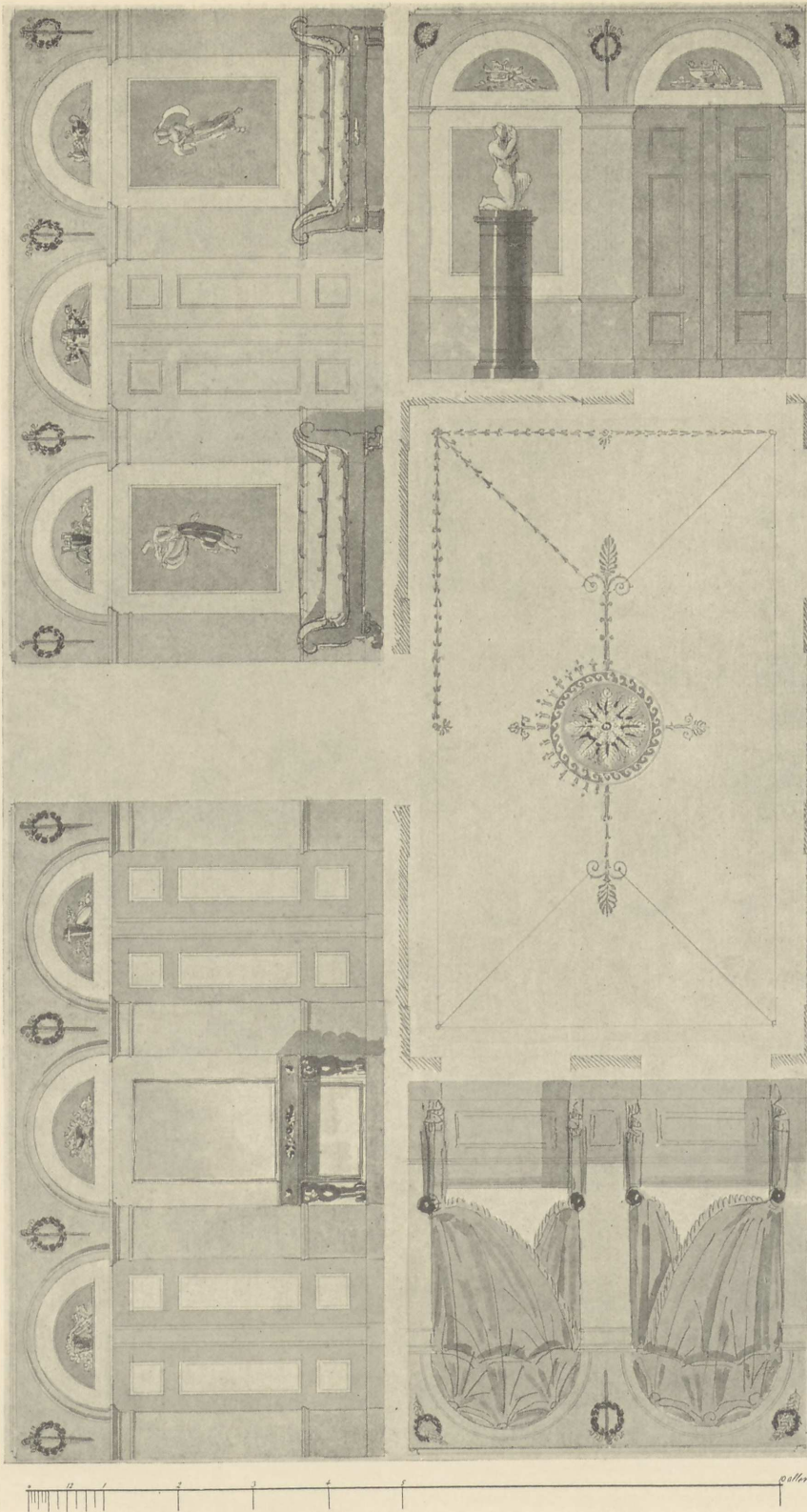
* * *

I 1784 er C. F. Hansen atter hjemme i København. Han fremlægger i Akademiets Møde den 6te September dette Aar sine Tegninger fra Rom. Akademi-protokollen udviser følgende: »Architekt Christian Hansen, som nyelig var hjemkommen fra sine Udenlandsreyser, indstillede til Akademiets Bedømmelse adskillige Studier, han har gjort i Rom, *samme fandt eenstemmig Bifald*. Og da hans Begiering var at blive agreéret, meddeltes ham efter Overenskommende et Søe-Arsnal til Opgave«.

Næste Aar, 26de Marts 1785, var Akademiet atter forsamlet »forat paakiende afvigte Kvartals Arbejde«. Foruden Wiedewelt, der var Direktør, var følgende Professorer og Medlemmer tilstede: Preisler, Mandelberg, Harsdorff, Weidenhaupt,

Tegning til

2 Cabinets.

3*

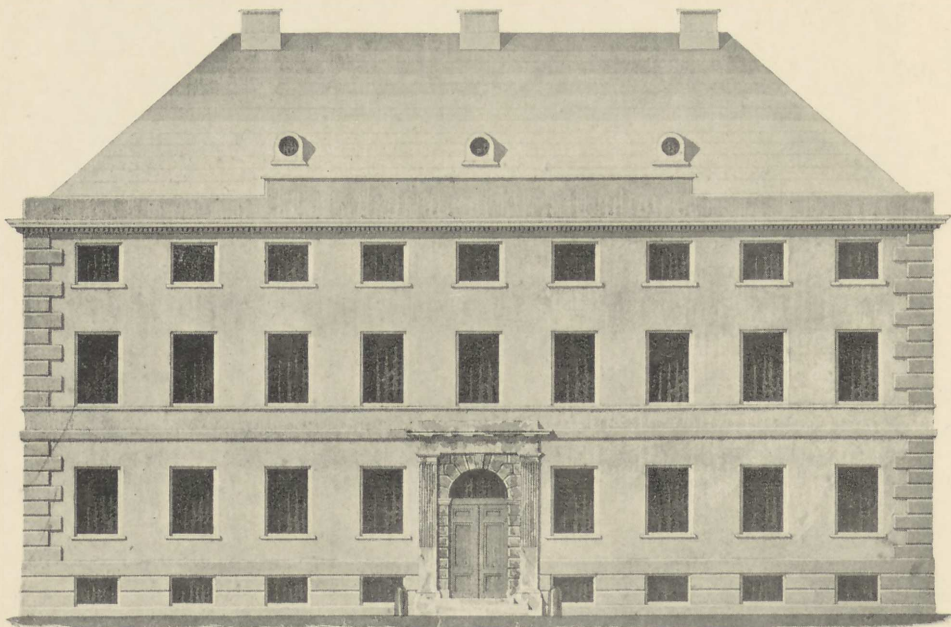
Abildgaard, Stanley, Kall, Meyn, Juel, Bränniche, Haas, Magens, Dajon, Lorenzen og Poulsen, desuden Æresmedlemmet Ancher. »Architekt Christian Friderich Hansens Receptionsstykke blev foreviist og fandt de flestes Bifald, og tog Hr. Hansen Sæde i Forsamlingen.« — Af Søarsenalet findes der ophængt en Perspektiv paa Kunstakademiet og der eksisterer flere Udkast dertil. Det er det ældste Ar-

— selv er blevet optaget blandt »de akademiske Medlemmer«.

* * *

Efter Lære- og Vandre-Aarene følger nu den Tid, da han udvikler sig som selvstændig Kunstner og former sin egen Stil.

Fra 1784 til 1804 boede han i Altona. Hans Embede som Landbygmester kunde dog hverken tilfredsstillende hans kunstne-

Vaisenhuset i Altona.

bejde, vi kender fra Hansens Haand, og selv i denne akademiske Opgave træffer vi adskillige Træk, som er os kendte fra Kunstnerens senere Fysiognomi.

Da han modtog denne Udmærkelse, var han ikke længere i Kjøbenhavn. Allerede 13de Januar 1783 havde han faaet kgl. Udnævnelse til Landbygmester i Holsten, med Tilladelse til at fuldføre sin Studierejse. Og straks efter sin Hjemkomst i 1784 tiltræder han Embedet og tager Bolig i Altona.

Hermed begynder, i hans 29de Aar, et nyt Afsnit af Kunstnerens Liv, idet hans Lære- og Studietid er afsluttet, og han — efter at have vundet Akademiets Medailler

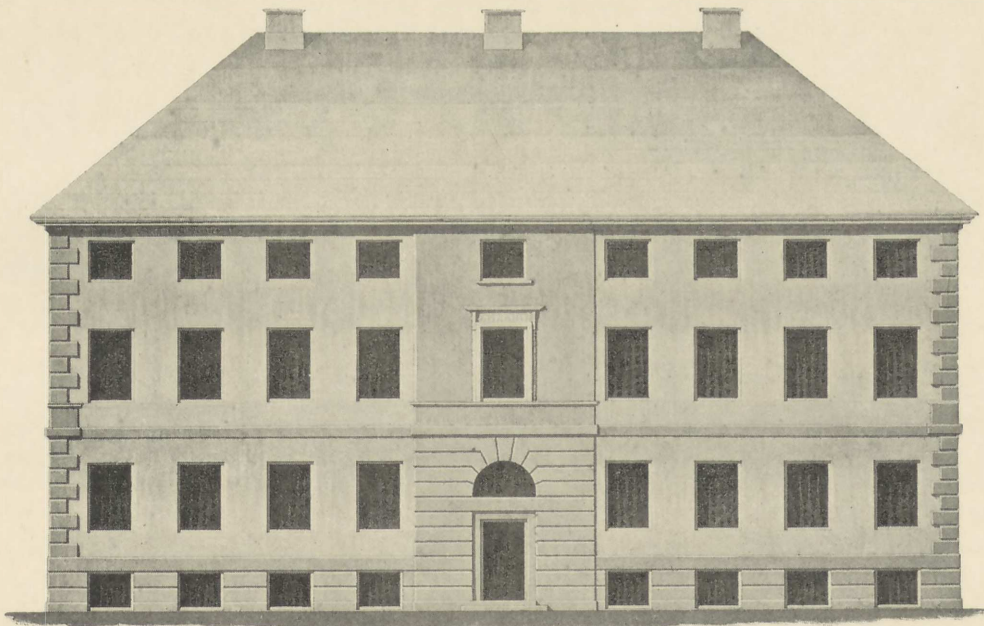
riske Produktionstrang eller hans Ærgerlighed. Men som Bygmester for de rige Handelsmatadorer i Hamborg og Altona fik han Lejlighed til at bruge og udvikle sine Evner. De to Nabobyer var i rig Udvikling i disse Aar, og Storkøbmandene her havde Brug for en dygtig Arkitekt. De fandt i Hansen den rette Mand.

Udgaaet fra en af Evropas bedste Kunstskoler — Harsdorffs i Kjøbenhavn —, lige hjemkommen fra Studiet af Oldtidens Værker i Rom og Italien, hvor Kunstnerne mødtes under gensidig Befrugtning, blev han i Hamborg-Altona den, der indførte den nye Stil, Indlederen af en hel Kunst-epoke.

Foruden de offentlige Bygninger i Altona og Holsten — som Vaisenhuset i Altona og Raadhuse i de mindre Byer — opførte han i Hamborg-Altona og i Smaabyerne i Omegnen en Vrimmel af større og mindre Privatbygninger, desuden Landsteder og Herregaarde omkring i Holsten. Den ældste af de Bygninger, vi kender, er utvivlsomt Catharinenstrasse Nr. 40, der maa være opført før 1790. Den har, med

nærmere Omtale, men kun det ene er gengivet her.

Baur's Hus hører til den Gruppe af Patricierhuse, som han opførte paa Palmailen i Altona, Byens smukke, brede Promenade, hvor han ogsaa rejste sit eget fornemme Kunstnerhjem. I Baur's Hus har Kunstneren saa sikkert karakteriseret Modsætningen mellem Have- og Gadesiden. Mod Haven er Kompositionen me

Vaisenhuset i Altona.

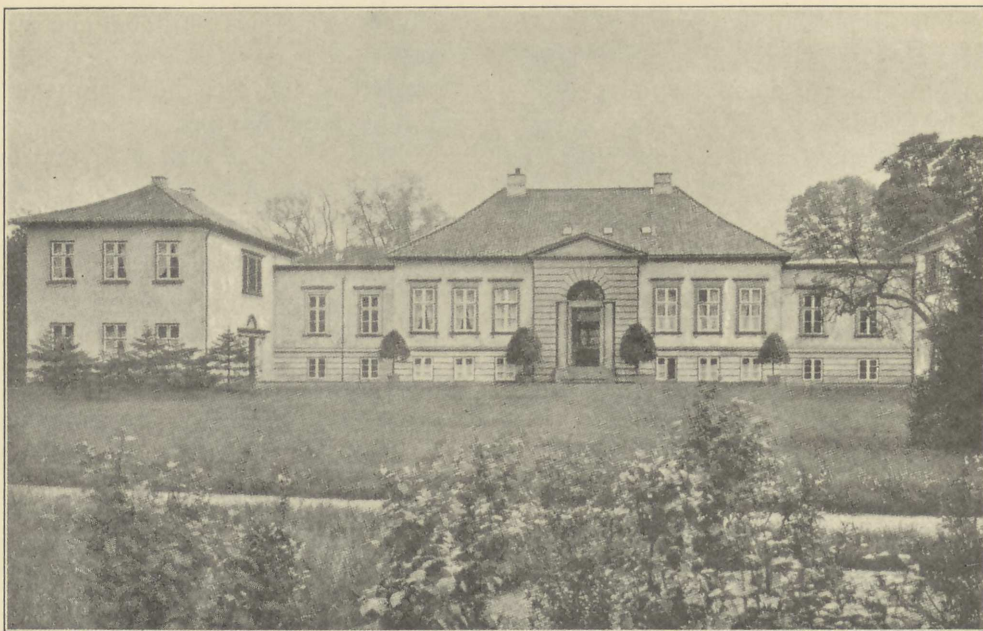
sit Mansardtag og i hele sin Udformning endnu meget af den ældre Tid i sig, og er beslægtet med vort »Kirurgisk Akademi«. Interessant er det at sammenligne denne Bygning med Baur's Hus paa »Palmaillen« i Altona. Dette Palæ, som er paavirket af italiensk Paladskunst, hører til Kunstnerens sidste Privatbygninger hernede, idet det er opført eller ialtfald fuldført efter hans Overflytning til Kjøbenhavn. Mellem disse Bygninger ligger en lang Udvikling.

Hans Bygninger falder, efter det Formaal de tjener, naturligt i flere Hovedgrupper. Catharinenstrasse No. 40 hører til hans »Gadehuse« i Hamborg. Der er mange andre Gadehuse, og mellem dem fortræffelige Bygninger, der fortjente en

get livfuld med Loggiaen, hvis joniske Søjler bæres af Stueetagens fremskudte Midtparti og med Sidebygningernes aabne Buegang. Mod Gaden har Bygningen mindre Relief, den er strengere og mere tilknapet. Vinduesgrupperingen og Karakteriseringen af de forskellige Etager er ypperlig, baade her i »Baur's Hus« og i »Catharinenstrasse Nr. 40«, og begge Steder har Hansen anvendt sin saa ofte og fortrinligt benyttede Mezzaninetage.

Som Eksempel paa hans Landsteder kan nævnes Mr. Thorntons Hus i Othmarschen. En Hovedfløj, der beherskes af den store Portal og to lavere Sidefløje. Hertil slutter sig Staldbygningerne med en lignende Gruppering som Hovedbygningen;

Fra Mebes: Um 1800.

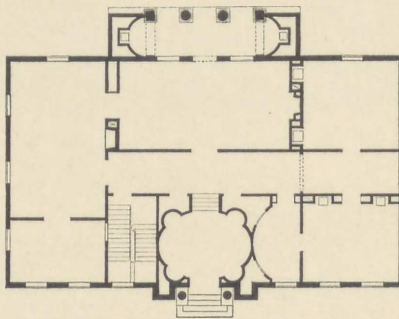
Mr. Thorntons Landhus i Othmarschen.

de danner sammen med denne et vel sammenstemt Hele, (Staldbygningerne har ikke kunnet gengives her). Bygningen, der nu hedder »Landhaus von Schröder«, er desværre blevet omdannet i senere Tid. Men Sideløjenes moderne Forhøjelse med en Etage har ikke været nogen kunstnerisk Forbedring.

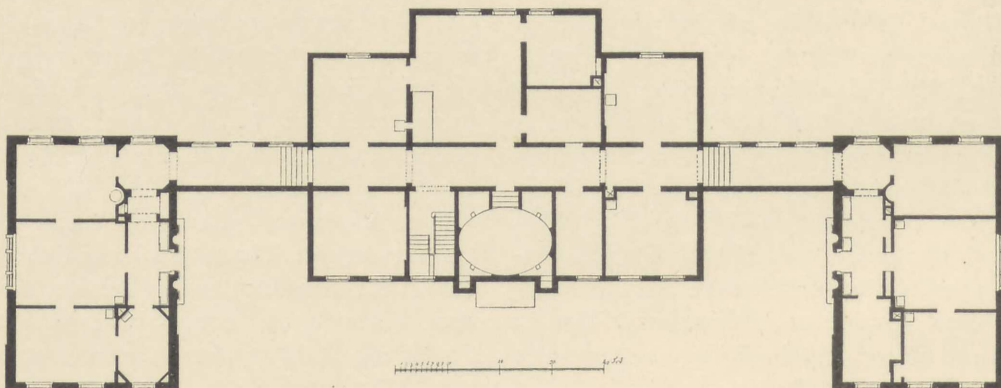
Beslægtet med dette Landhus, men større og rigere udformet, er Herregaarden Perdøl. Den er til alle Sider stærkt

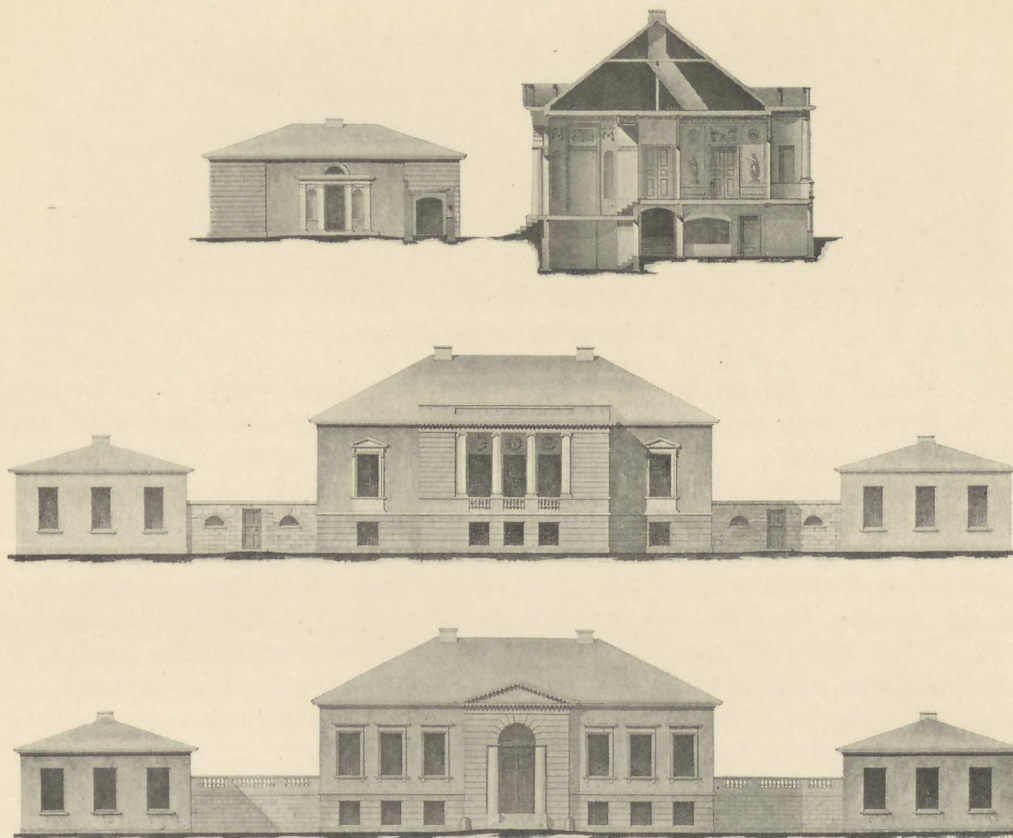
varieret og viser baade Kunstnerens Evne til at komponere og hans fint kultiverede Sans for Detaillen. Denne skønne Bygning, Hansens største Privatbygning hernede, eksisterer ikke mere, den brændte i 1884, det Aar, da den samme Skæbne ramte hans største Bygningsværk i København, Christiansborg.

En meget interessant Gruppe indenfor hans Bygninger danner de smaa Villaer eller Sommerhuse, »Gartenhäu-

Planer af Mr. Thorntons Landhus.

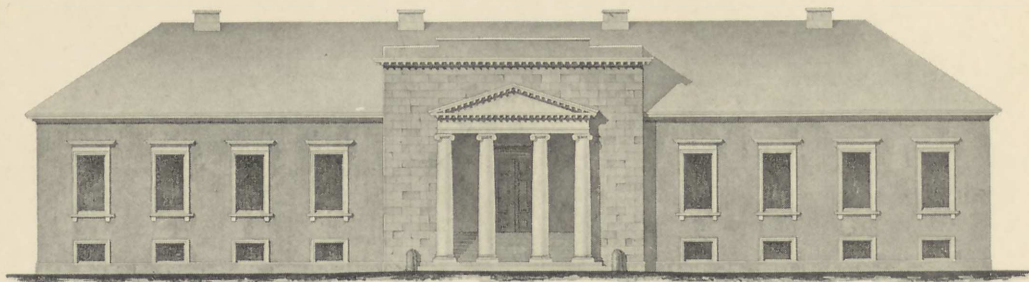

Mr. Thorntons Landhus i Othmarschen.

ser« kalder Tyskerne dem. De er kun beregnede som Sommerboliger, og Kunstneren har derfor naturligt givet dem en for denne Bestemmelse særlig præget Form. Bøhls Landhus ved Elben er et glimrende Eksempel paa den Type, han her skabte. Dette Landhus er maaske et af de mest personlige Arbejder i hele hans Produktion. Gennem den høje Forstue, eller om man vil: Peristyl, kommer man ind i den 8-kantede Vestibule eller »Hall«, der kun modtager Lys fra oven. Uden om den grupperer Værelserne sig. En vidunderlig Stemning har Arkitekten frembragt i dette klassisk formede Midterrum, og det har sikkert i de varme Somre med sin Kølighed og det milde Clair-obscur været højt vurderet af Beboerne. Motivet varieres jo ogsaa gentagne Gange. Som Eksempler kan nævnes Baur's Landhus i Nienstedt og Gebauers Landhus i Ottense. I det første af

disse synes vi at se Spiren til Slotskirken i Kjøbenhavn, det sidste er et fornøjeligt Lune af Kunstneren, men maa ifølge sin Form være upraktisk.

Hansens Planer er iøvrigt fortrinligt komponerede. Indgangen er altid værdig. Trapperummet indgaar smukt organisk i Grupperingen, som er klar og symmetrisk. Men de cirkulære og ovale Rum foranlediger lovlige mange »Hulrum«. Man maa dog huske paa, at en Kunstners Arbejde ikke er et isoleret Fænomen, men maa vurderes i Sammenhæng med den Tid, i hvilken Kunstneren hører hjemme; C. F. Hansens Fortrin og Fejl er Tidens. Men han har formaet i Tidens Stil, som han selv er med til at skabe, i Løbet af en Snes Aar at frembringe den store Mængde Bygningsværker, som alene ved deres Antal er imponerende, og som af hans Samtid og — endnu et Aarhundrede

Herregaarden Perdøl i Holsten.

efter — af vor Tid regnes for at være det bedste, Perioden har skabt i den Landsdel, hvor han virkede.

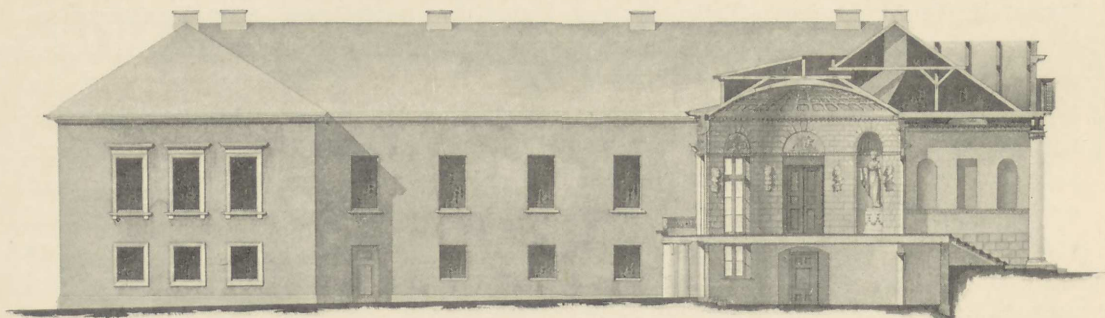
Megen Anerkendelse modtog han for sit Arbejde. Saaledes ndnævnte Frederik VI ham til »Professor i Arkitekturen« i 1791, og der indløb Bestillinger til ham fra Steder, der egentlig laa udenfor hans Omraade. Han vides saaledes ogsaa at have bygget i Lübeck, og fra denne frie Hansestad fik han Opfordring til at overtage Embedet som Stadsbygmester. Da det var betydeligt bedre lønnet end hans holstenske Embede, maatte Kongen forhøje hans Gage for at beholde ham.

C. F. Hansen giftede sig i Maj 1792 med Anna Margrethe Rahbek, Knud Lyne Rahbeks smukke, 19-aarige Halvsøster. Den entusiastiske Broder har i sine Erindringer givet en flygtig Karakteristik af hende, eller en rahbekske Lovsang over hendes Skønhed: »Hun var maaske den Tid Kjøbenhavns skjønneste Pige, og blev, da hun med ham drog over til hans Hjemstavn Altona, hvad der sikkerlig ikke vil sige saa lidt, Elbens stolte Tvillingestæders meest berømte og beundrede Skønhed;

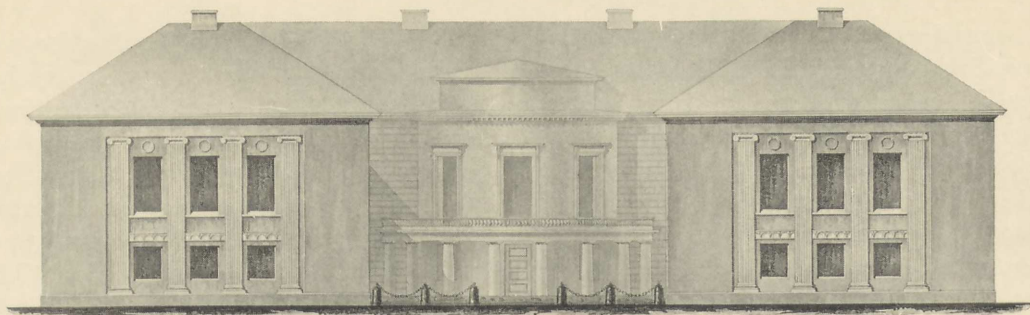
og har jeg ved at besøge disse Stæder adskillige Aar efter hendes Død (1811), uagtet mangeaarig Fraværelse, hørt hendes ualmindelige Deilighed omtales endnu med Begejstring«; — — »med alt det var hun den af mine ældre Søstre, der var mig fiærest, dels vel, fordi hendes raskere Karakter, der iøvrigt i min Søster Hannes Crisis viste sig fra en herlig Side, mindre stemmede med mine bløde Qvindeidealer.«

Et værdigt Hjem for hans skønne Hustru er det Hus, Kunstneren byggede paa Palmaillen. Det er ikke blot Vidne om den sikre Smag, hvormed han forstod i det Ydre og Indre at skabe en formfuld Bolig. Det vidner ogsaa om de glimrende økonomiske Forhold, han havde opnaaet ved sin kolossale Produktion (han meddeler i 1803, at han i de sidste 10 Aar har haft over 4000 Rbd. i aarlig Indtægt, en betydelig Sum efter de Tidens Forhold).

Han opnaaede at se sine Bygninger og sin Stil kopieret utallige Gange af ringere Arkitekter og af Haandværkere. Det var ikke blot i Hamborg, Altona og Holsten, men i hele den nærmeste Del af Nordtyskland.

Herregaarden Perdøl i Holsten.

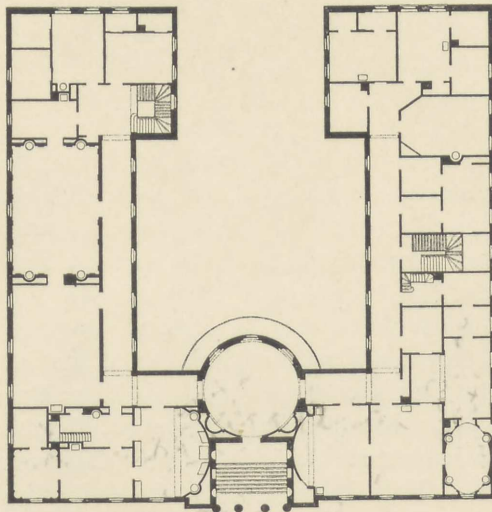
Herregaarden Perdøl i Holsten.

Der var dog Plads til mere end en betydelig Bygmester i Hamborg; og C. F. Hansen var saa lykkelig at faa en højt begavet Konkurrent i Hamburgeren J. A. Arens, der nedsatte sig som Arkitekt i Byen i 1792, 8 Aar efter at vor Landsmand var kommet dertil fra Kjøbenhavn. Arens havde gaaet den samme fortrinlige Skole igennem som Hansen; han havde nemlig studeret under Harsdorff ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn og taget alle Akademiets Medailler; derefter havde han rejst i Udlandet. Skønt han har en langt mindre Produktion bag sig end Hansen, og skønt han kom til Hamborg længe efter vor Landsmand, nævnes han — der siges at være indfødt Hamburger — dog af sine Landsmænd ved Siden af C. F. Hansen som Stilfornyeren hernede.

Det er ganske interessant at læse, hvad den hamborgske Forfatter »der kunstverstandige Domherr« F. J. L. Meyer i 1800 skriver om C. F. Hansen og Arens i sine Skizzen zu einem Gemälde von Hamburg. Efter at have omtalt, hvorledes Kunsten omkring 1780 var stagneret, fortsætter han: »Bygmesteren Hansen, en Dansk, nu i Altona, og Arens, en Hamburger, vendte ved Midten af forrige Aarti (altsaa i Midten

af 80erne, men det er galt for Arens Vedkommende, han kom jo først i Begyndelsen af 90erne) tilbage fra deres Kunsterrejser, og med dem begyndte en smuk Epoke i vor Bygningskunst. Begge disse Mænd maa nævnes som Genskabere af den gode Smag i Bygningskunsten i Hamborg. Med Hansen traf jeg sammen i Rom o. s. v.

Arens lærte Kunsten i Kjøbenhavn, og rejste derpaa flere Aar til Italien og Frankrig. Ogsaa i England var han og skylder navnlig begge disse sidste Lande Udviklingen af sit Talent for praktisk og bekvem Indretning af Beboelseshuse, hvori han ikke let overtræffes, ligesom han skylder Rom sin Smag i den store Stil. — Efter denne Epoke ser vi ædlere Former opstaa i vore Bygningers Ydre saavel i Staden som paa Landet, og paa Grund af den

Plan af Herregaarden Perdøl i Holsten.

herskende Byggelyst og Tidens Fordringer ser vi dem Aar for Aar udbrede sig mere og mere; vi føler nu vore Fordringer tilfredsstillede m. H. t. vore Boligers indre Bekvemmelighed og Hensigtsmæssighed; vi gaar fremad i Smag og Forfinelse, og det er disse Kunstnere, vi skylder Tak herfor. De var ogsaa Forbedrere af vore Sales og Værelser Dekoration. Med Smag — og med

større eller mindre Bekostning — bliver vore Sale prydede, dels under deres Hænder, dels af *de Kunstnere og Haandværkere, som er uddannede af dem.* Mere skal her ikke citeres; men det skal endnu blot omtales, at Meyer beklager sig over de tallose Efterlignere, Hansen og Arens har faaet; han indrømmer imidlertid, at selv om Efterlignerne ofte er aandløse, har de dog optaget noget af de to Kunstneres Følelse for Form og Skønhed i sig og lært meget af dem med Hensyn til den indre Indretning af deres Bygninger. Ogsaa der ved har Hansen og Arens haft stor Betydning for Bygningskunsten i Hamborg.

* * *

Hjemme i Kjøbenhavn havde Halvfemserne været rige paa vigtige og alvorlige Begivenheder. I Februar 1794 brændte Christiansborg. Kongefamilien flyttede til Amalienborg, og for at forbinde 2 af Palæerne, havde Harsdorff bygget sin skønne græske Kolonnade. Aaret efter Slotsbranden ramte en endnu frygteligere Ulykke Byen. 5te Juni 1795 udbrød den Ildebrand paa Gammelholm, der under en hæftig Østenstorm i Løbet af 3 Dage lagde en stor Del af Byen i Aske. Foruden Nicolaj Kirke, Raadhuset og Vaisenhuset, Walkendorfs Kollegium, Byens Arresthus og Materialgaard, Petersens Jomfrukloster, Budolfi Kloster, Løve- og Vaisenhusapoteket og mange andre offentlige Bygninger, brændte der, efter Stadsbygmester Meyns Indberetning, 941 Gaarde og Huse.

Efter den store Ildsvaade fugte Genopførelsen af Byen, og i denne Byggeperiode opførte Harsdorff, hans samtidige og Elever de Bygninger, der har givet saa mange af Kjøbenhavns Gader deres klassiske Præg. Her var Brug for alle Kræfter; men inden de største Opgaver kom til at foreligge, Christiansborgs og Raadhusets Opførelse, var Hovedstadens største Arkitekt, C. F. Harsdorff, død (i Maj 1799).

Harsdorffs Arvtager blev Christian Frederik Hansen.

Allerede i 1799 var der blevet nedsat en Kommission, som skulde forberede Opførelsen af et Raad- Dom- og Arresthus. Aaret efter indleddes der Underhandlinger med Landbygmesteren i Altona, og samme Aar gjorde Hansen en Rejse til Kjøbenhavn, hvor han stillede Forslag om Opførelsen af Raad- og Domhuset paa Vaisenhusets Grund. Hans Plan gik ud paa at skille Raad- og Domhuset fra Arrestbygningen ved en Gade og ved to Broeller Port-Bygninger (eller ved Tunneller) skaffe den fornødne Forbindelse tilveje. For at realisere denne Plan, maatte der købes nogle tilstødende Grunde; men da man fandt Hansens Idé god, gik den igennem, Grundarealerne blev købt, og Kunstneren kunde tage fat paa Udarbejdelsen af Tegningerne. De blev udførte i Altona, og her arbejdede Hansen ogsaa paa Tegningerne til Christiansborg. I 1804 kommer han imidlertid til Kjøbenhavn efter at have efterladt en Brodersøn i Altona for at varetage hans Arbejder der.

Vi staar atter overfor et af Vendepunkterne i hans Liv, da han, efter et tyveaarigt Ophold i Altona, igen faar sit Hjem i sin Fødeby. Det var mange Aar siden, han — den fattige Skomagerson fra Skidenstræde — her gjorde de første famlende Forsøg som Kunstner og blev optaget paa Kunstakademiet.

Her var det den sekstenaarige Dreng »ved Nauen Hansen udi Architecturens Skoele blev udnævnt til den første«, og her vandt han ved sit Talent og sin Flid sin store Lærer Harsdorffs Interesse, kom ind paa hans Tegnesteue og blev Konduktør paa en af hans Bygninger.

Da han nu hjemkaldes til Kjøbenhavn, kommer han som den, der har vundet Mesternavnet ude for at udføre de største Arbejder, hans Fødeby og Fædreland kunde stille ham: Byens Raadhus og Landets Kongeslot. Han havde aldrig tidligere haft saa store Opgaver, men med den Sikkerhed, han viste i sine mindre Bygninger, faar han ogsaa i de store straks fat paa det centrale, og i Raadhuset, hans første

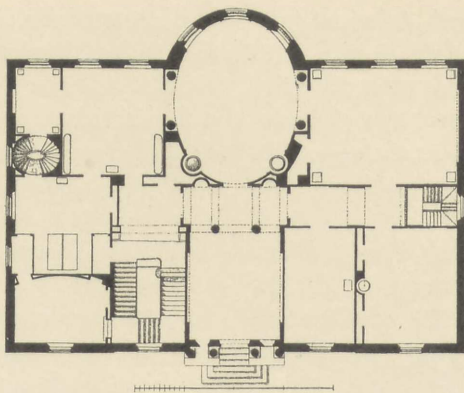
monumentale Bygning, skaber han det mesterligste Værk i hele sin Produktion.

Festlig og alvorlig er denne brede Bygning med den mægtige Peristyl, og i Samspil mellem Raad- og Domhuset og det ved

Brobygningerne hermed forbundne Arresthus »for almeen Sikkerheden« har Kunstneren

genialt og sikkert anslaaet de to Bygningers forskelligartede Karakter, pointeret Modsætningen mellem dem, uden derfor at gøre Brud paa Enheden i det store Bygningskompleks. — Grundstenen blev lagt d. 28. September 1805 af Kronprins Frederik »paa Midten af Fundamentet ud mod Torvet« (om Højtideligheden se Collegialtidende 1805, Nr. 40). Ti Aar efter, Søndag den 2. Juli 1815, blev Kapellet i Arresthuset indviet, og Bygningen afleveret, skønt den først et Par Aar senere var helt færdig.

Som vi, 100 Aar efter dets Opførelse, regner Domhuset for et af Kjøbenhavns Mesterværker, vakte det ogsaa Datidens

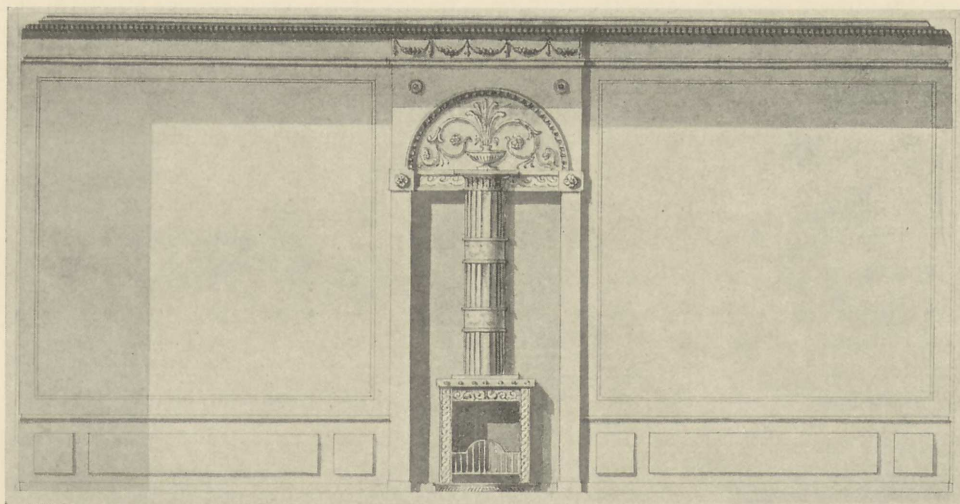

Plan af Herregaarden Rastorf i Holsten.

største Beundring. Et Udslag af denne var den Hædersgave, Bygmesteren fik af sin By. Paa det første Møde, Byens 32 Mænd holdt i det nye Raadhus, stillede de Forslag herom, og ved Forhandling med Magistraten blev det bestemt at bestille et stilfuldt Bronceur til mellem 2000 og 3000 Rbd. hos et af de mest

ansete Firmaer i Paris. Den kostbare Hædersgave, som tegnedes af G. F. Hetsch, skulde i alle Henseender være Byen og Bygmesteren værdig (Uret findes nu paa Frederiksborg).

Allerede i 1800 blev det overdraget C. F. Hansen at gøre Forslag til Christiansborgs Genopførelse. I 1803 kunde Tegningerne forelægges og approberes. Slotsbygningsskmissionen, som ogsaa kom til at beskæftige sig med Raad- og Domhuset, var blevet nedsat, og det mægtige Arbejde paa Christiansborgs Genrejsning blev begyndt, foreløbig med Nedbrydning af Dele af det gamle Slot. En lang Aarrække af

Væg i et Landhus i Ottense (Lawätz's Hus?).

Kunstnerens Liv gik med Arbejdet paa Christiansborg. Endelig 1ste Novbr. 1828 kunde denne storslaaede Bygning indvies ved Prins Frederiks Formæling (Frederik VII). Men færdig var den ikke, endnu i mange Aar arbejdedes der paa dens indre Fuldførelse.

I 1811 blev Tegningerne til Slotskirken approberede og Arbejdet begyndt. Kirken indviedes den 14. Maj 1826 paa Tusind-aarsfesten for Kristendommens Indførelse i Danmark.

Men endnu flere Arbejder skulde lægges paa denne Mands Skuldre. Efterat Englænderne hin »frygtelige Bombarderingsnat« mellem 4de og 5te September havde skudt Frue Kirke i Brand, blev det overdraget ham at genopføre denne Landets Hovedkirke. I 1811 kunde Arbejdet begyndes efter lange forudgaaende Undersøgelser og Forhandlinger, efter at Hansens Tegninger var approberede og store Dele af den ødelagte Kirke var nedbrudt.

Den 1ste November 1817, paa 300-Aarsdagen for Reformationen, lagdes Grundstenen til Alteret af Frederik VI og to Portrætmedailler af Kongen og Luther blev nedlagt. Først 12 Aar efter, 1ste Pinsedag den 7de Juni 1829, kunde Kirken indvies. Som Paaskønnelse af hans Værk overrakte Kongen ham en Hædersgave i Guld og Brillanter (C. F. Hansen nævner den i sit Testamente).

Det kirkelige i denne Bygning er givet med overlegen Sikkerhed, med større Sikkerhed end i Samtidens Kirkebygninger i Evropa, og med denne værdige og alvorlige Kirke afslutter den gamle Kunstner Rækken af sine *store, monumentale* Bygninger. Han er nu 73 Aar gammel, men endnu i adskillige Aar virker han som Bygmester.

Øst for Frue Kirke har han bygget Metropolitanskolen i Stedet for den ved Bombardementet ødelagte Vor Frue Skole, og paa Hjørnet af Dyrkøb og Skindergade Soldins Stiftelse.

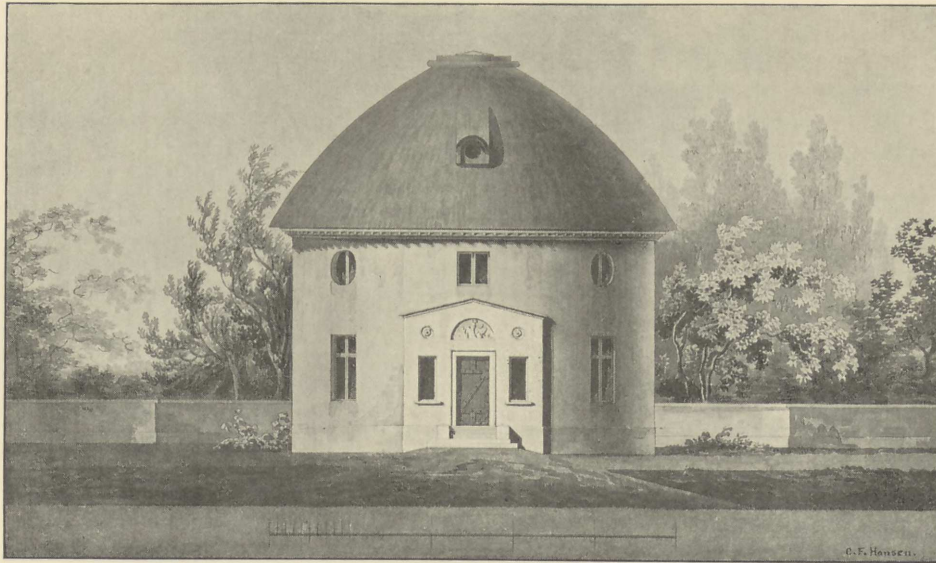
I de Aar, C. F. Hansen opfører sine kjøbenhavnske Bygninger, er Landet fattigere

end nogensinde. Midt under Arbejderne falder Statsbankerotten, og 7 Aar efter at Landet mistede sin Flaade, tabte vi Norge.

Under disse vanskelige Forhold arbejdede Bygmesteren. Det er os næsten uforstaaeligt, at han har kunnet gennemføre alle sine store Arbejder i denne Tid. Men han besad foruden sin betydelige Kompositionsevne og sin Evne til med faa Midler at skabe den store, monumentale Virkning, tillige en enestaaende Energi og Arbejdskraft. Han maatte lægge Beslag paa en Mængde Medarbejdere — Kunstnere og Haandværkere — og viste under sit Arbejde den mest overlegne Evne til at lede og administrere.

Mærkeligt er det, at han endda fik Tid til at være Landbygmester i Slesvig og Holsten og stadigt byggede henede, og samtidigt rejste der sig fra hans Haand adskillige Bygninger rundt i Danmark.

Hvorledes han alligevel kunde overkomme at være Professor ved Kunstakademiet og ofte Akademiets Direktør, er i Virkeligheden ikke til at forstaa, tilmed da vi véd, at han var en meget aktiv Direktør. I Akademiets Historie findes der Vidnesbyrd nok om hans Arbejde her. — 25de April 1808 bliver han »eenstemmigen valgt til Professor i Architekturen i afg. Prof. Meyns Sted«. Han vælges 30te Maj samme Aar ind i en Kommission til Forandring af Reglementet for Akademiet, og vi ser ham 15de Juli 1811 fremlægge Plan til bedre Ordning af Akademiets Skoler. Den 4de Marts 1811 blev han for første Gang valgt til Akademiets Direktør, og Gang paa Gang beklæder han denne Post: i Aarene 1811 til 18, 1821—27 og 1830—38; dog var hans Direktørstilling efter 1830 vel nærmest en Honnørpost. Da han i 1815 var gaaet af som Direktør, kunde han i Følge Akademiets Fundats ikke genvælges, men Præsens tvang igennem hos Kongen, stik imod Fundatsen, at han alligevel vedblev at være Direktør, fordi han mentes at være den eneste, som kunde gennemføre den nye Ordning af Skolerne. I 1821 ønsker Hansen at fritages for Direktørposten,

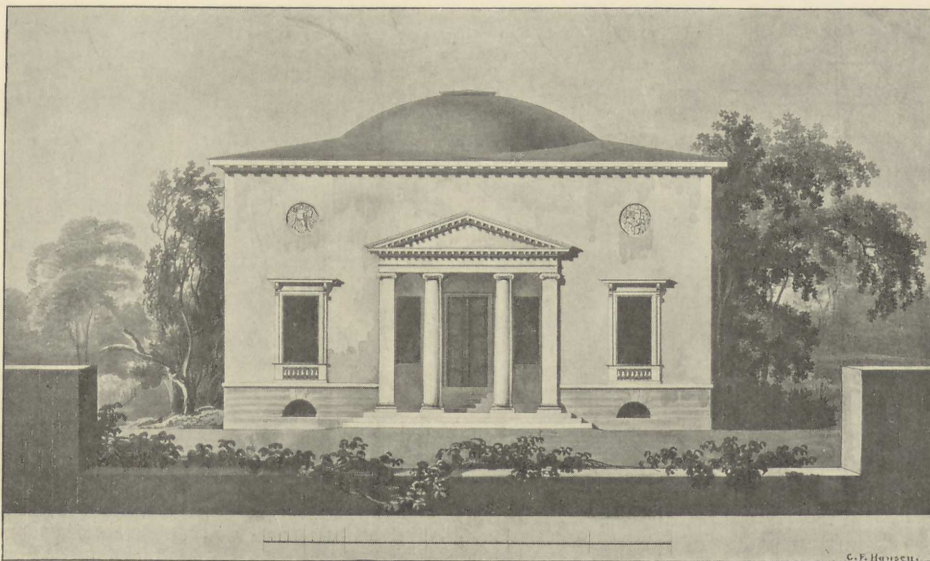
Gebaners Landhus i Ottense.

hvortil han er valgt med næsten alle Stemmer. Han slipper dog ikke fri, man kan ikke undvære ham.

Ogsaa i 1824 vælges C. F. Hansen, skønt han efter Fundatsen ikke skulde kunne genvælges.

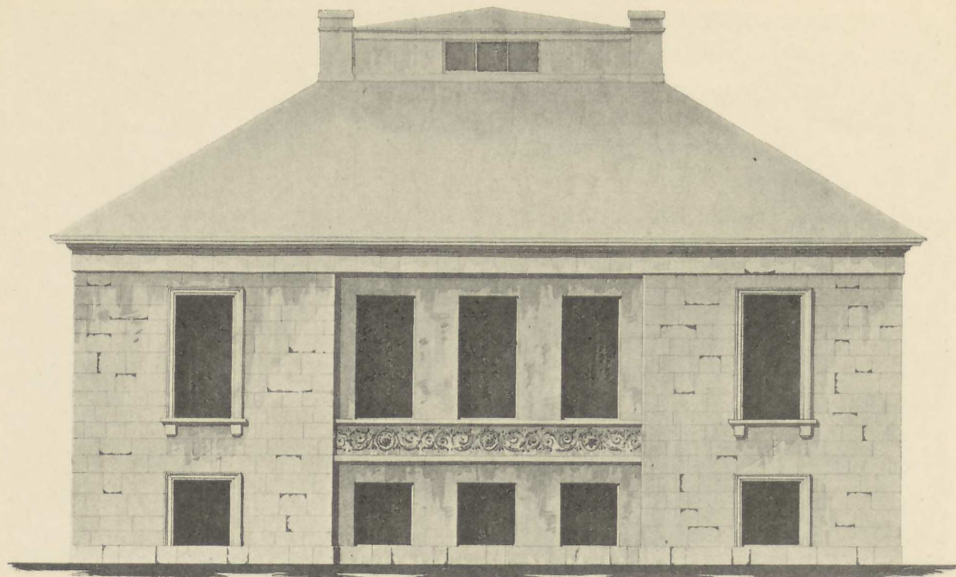
Under 17de Juni 1812 erfarer vi, at han af Kongen har faaet Ordre til at rejse til Norge, under 30te Nov. 1818, at han har faaet den italienske Ornamentbilledhug-

ger Romanelli ansat ved Akademiets Ornamentskole med en aarlig Gage fra Statsbygningskommissionens Fond, og under 17de Maj 1819 læser vi hans Protest imod, »at Assistents Kirkegaarden jævnligens vanzires ved de smagløseste Monumenter af Træ«. Det er ugørligt at gennemgaa hele hans lange Virksomhed ved Kunstakademiet; de nævnte Eksempler maa være tilstrækkelige til at give en Antydning. Paa

Baur's Landhus i Nienstedt.

Böhls Landhus ved Elben.

selve hans Lærervirksomhed kan vi slet ikke komme ind.

C. F. Hansen modtog naturligvis den allerhøjeste offentlige Paaskønnelse. Titler og Ordener modtog han af Kongen, og han blev som Thorvaldsen Konferensraad. Da han i 1840 blev Storkors af Dannebrog, skulde den 84-aarige Mand vælge Vaabenskjold og Valgsprog. Hans Valgsprog blev: »Gaa frem med Tiden, dog stedse til det bedre«. I Vaabenet ses paa blaa Bund 7 gyldne Stjerner og en hvid Søjle. Det er karakteristisk for C. F. Hansen, at han, da han sætter en Søjle i sit Vaaben, ikke vælger en græsk, men en romersk (eller toscansk).

Kunstakademiet og hans Kunstbrødre fejrede ham paa en ret enestaaende Maade, da han den 24de April 1830 holdt 50-aarigt Embedsjubilæum. Thiele holdt i »Akademiets Figursal« en højtidelig (og gruelig kedelig) Tale. Præses overrakte ham et Eksemplar af den med den gamle Kunstners Portræt prydede »Hansenske Medaille«, der fremtidig skulde benyttes som Præmie for unge Arkitekter, og i Akademiets Festsal afsløredes hans Buste, modelleret af H. E. Freund. Tilstede var en Mængde Kunstnere og Haandværkere,

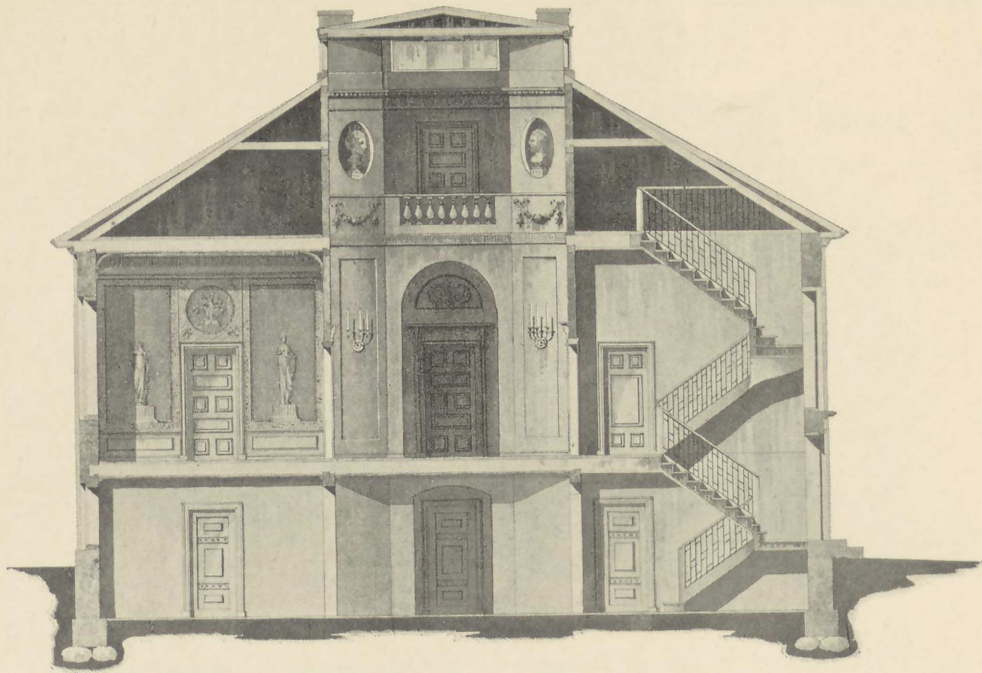
hele den Kreds, der havde modtaget sin Uddannelse af ham paa Akademiet og paa hans Tegnestuer og Bygninger, medens Akademiets Elever afsang en Festsang til hans Ære.

Sit 50-aarige Jubilæum som Medlem af Akademiet kom han til at fejre i 1835. Han modtog ved den Lejlighed et Eksemplar i Guld af »den hansenske Medaille« (der i Virkeligheden ikke var færdig i 1830).

Ogsaa Udlandets Anerkendelse fik C. F. Hansen, idet han blev Æresmedlem af Akademierne i Stockholm, Berlin, Cassel og München.

Den gamle Kunstner gaar nu i sit 80de Aar. Det er da ikke saa mærkeligt, at han søger og faar nogen Lettelse i sit Arbejde ved Akademiet; han var »i den Overbevisning, at det ikke kan være Academiets Ønske, at han ganske skal unddrage sig det Kunstnersamfund, hvor han nu i et halvt Seculo har været Medlem«. Skønt Alderen gør sine Krav gældende, og skønt den yngre Slægt trænger paa, kan han ikke resignere, han kan ikke slippe sit Arbejde og sit Virkefelt, det, der for ham i Virkeligheden var selve Livet. Først i 1844 opgiver han sin Stilling som Profes-

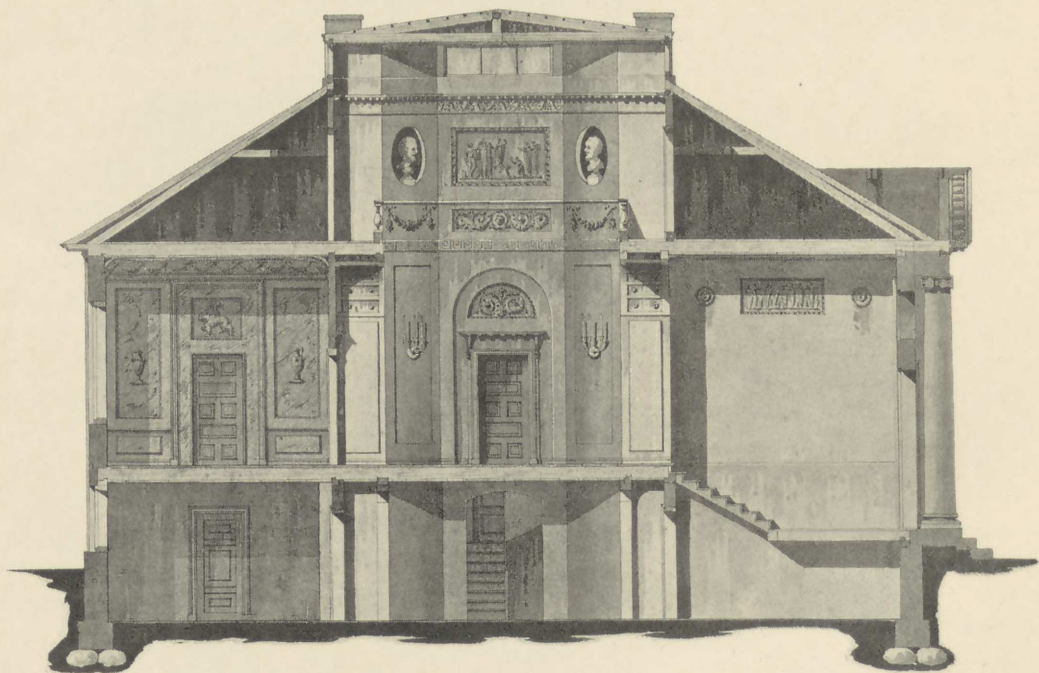

Bøhls Landhus ved Elben.

sor, og Aaret efter, den 10de Juli 1845, naar Døden den gamle Kunstner i hans Alders 90de Aar. Han døde paa Landstedet Rolighed (ved Sygehjemmet) og blev begravet i Kapellet ved Holmens Kirke.

C. F. Hansen havde en stærk og udpræget Rejsetrang. Efter at han som ung havde været i Rom, kom han som Landbygmester i Holsten i en Stilling, der medførte stadige Rejser. Da han blev forflyttet til

Bøhls Landhus ved Elben.

Kjøbenhavn, beholdt han sit Embede som Landbygmester, hvorfor han aarlig maatte til Hertugdømmerne. Men ogsaa større Rejser foretog han; vi kan nævne tre, men han har sikkert foretaget adskilligt flere. I 1812 foretog han saaledes sin tidligere nævnte Norgesrejse, og fra Tyskeren Wiebeking véd vi, at han i Efteraaret 1824 var i München. Endelig ser vi af Akademi-protokollen, at han 1ste Juli 1829 søgte og

fik Akademiets Permission til for nogle Maaneder at foretage en Baderrejse. Om denne Rejse meddeler Familien, at han i sin egen Vogn foretog Turen fra Kjøbenhavn ned igennem Tyskland, og at han i Darmstadt besøgte sin Svigersøns,

G. F. Hetschs gamle Fader; han blev i Darmstadt Genstand for den festligste Hyldest. Der gaar endog i Familien det Fragsagn, at denne sære gamle Mand, som dengang gik i sit 74de Aar, i

sin Karet skal have passeret Alperne for endnu en Gang at se sit elskede Italien. Det lyder utroligt, og kan vel vanskeligt kontrolleres nu.

Værdifulde til Forstaaelsen af C. F. Hansens personlige Smag er Tegningerne af hans smukke Hjem i Altona med de af ham selv komponerede Møbler og Husets hele Udstyrelse. Da han kom her til Byen, fik han Embedsbolig i Prinsens Palæ, i den Fløj, hvor nu Ethnografisk Samling findes. Her boede han, og her havde han sine store Tegnester. »Sin Lejlighed havde han ladet møblere om-

trent som Gemakkerne paa Christiansborg, kun noget tarveligere. Møblerne var af Mahognitræ med indlagte Orneringer af Cedertræ og dækkede af hvide Marmorplader; loftshøje Konsolspejle, store Kandelabre, ypperlige Malerier og Kobberstik prydede de store Rum, der havde et vist alvorligt Anstrøg. Det hansenske Hjem udmærkede sig ved sin Gæstfrihed, og det var i lang Tid Samlingsstedet for Landets

første Kunstnere og Videnskabsmænd og i det hele taget for Tidens mest fremragende Personligheder.« Her kom f. Eks. Marskal Hauch, den berømte Læge Brandis og blandt de mange Kunstnere ogsaa Thorvaldsen, efter hans Hjemkomst fra Rom.

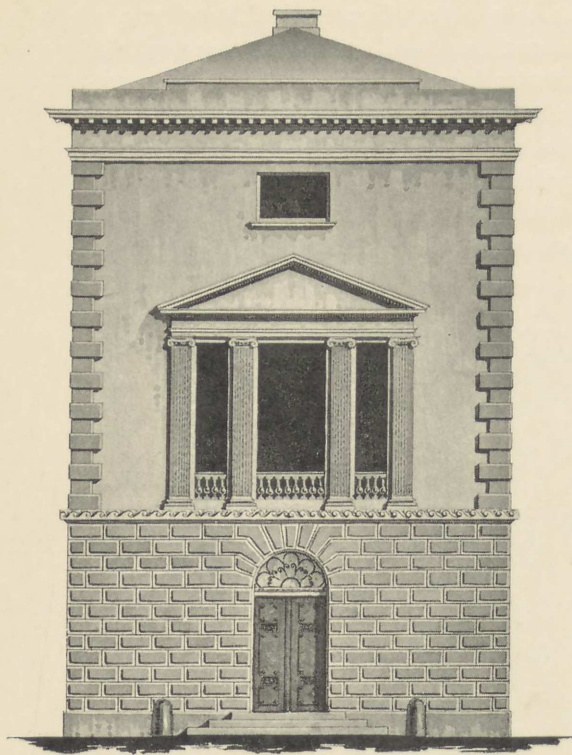
Af den høje, stætelige Mand har vi desværre ingen Ungdoms-portrætter. Det første eksisterende Portræt er malet af Bøhn-

C. F. Hansen, malet af C. A. Jensen. (Udst. 1833).

del som »Medlemsstykke« i 1813 og hænger i Akademiets Antiksal. Hansen var dengang 57 Aar gammel. Portrættet, som er noget maniereret, viser ham som en allerede stærkt graanet Mand. Han ser alligevel ungdommelig og energisk ud med sin rødmsuset friske Farve, de store, lyse blaa Øjne og den brede, djærve Mund. Kindbenene er noget fremstaaende og han har ingenlunde et smukt, men et udpræget, karakterfuldt Fysiognomi.

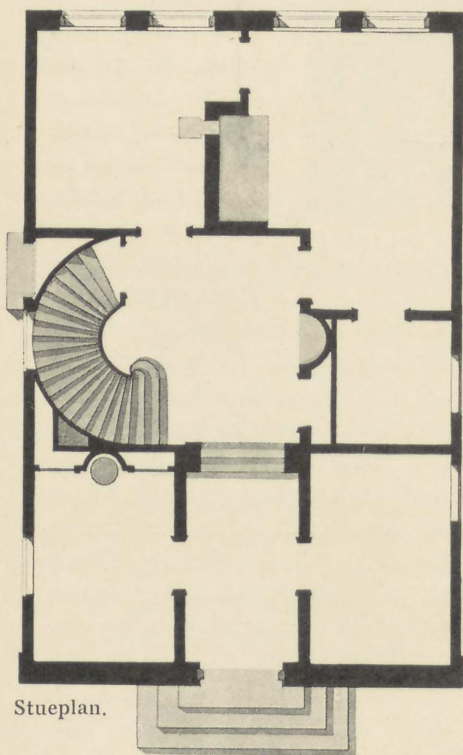
Det djærve og livligt bevægede i dette Billede, har i det af F. C. Grøger i 1820 malede Portræt, som nu hænger i Slots-

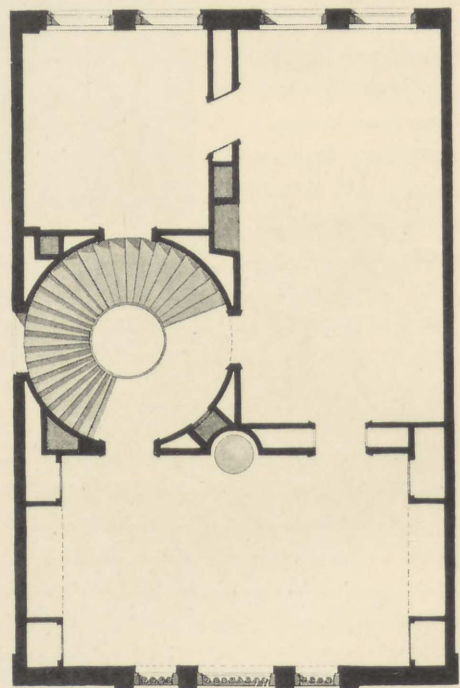
Façade mod Palmajillen.

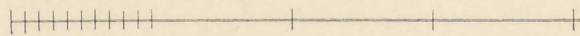
Bygningens nuværende Udseende.

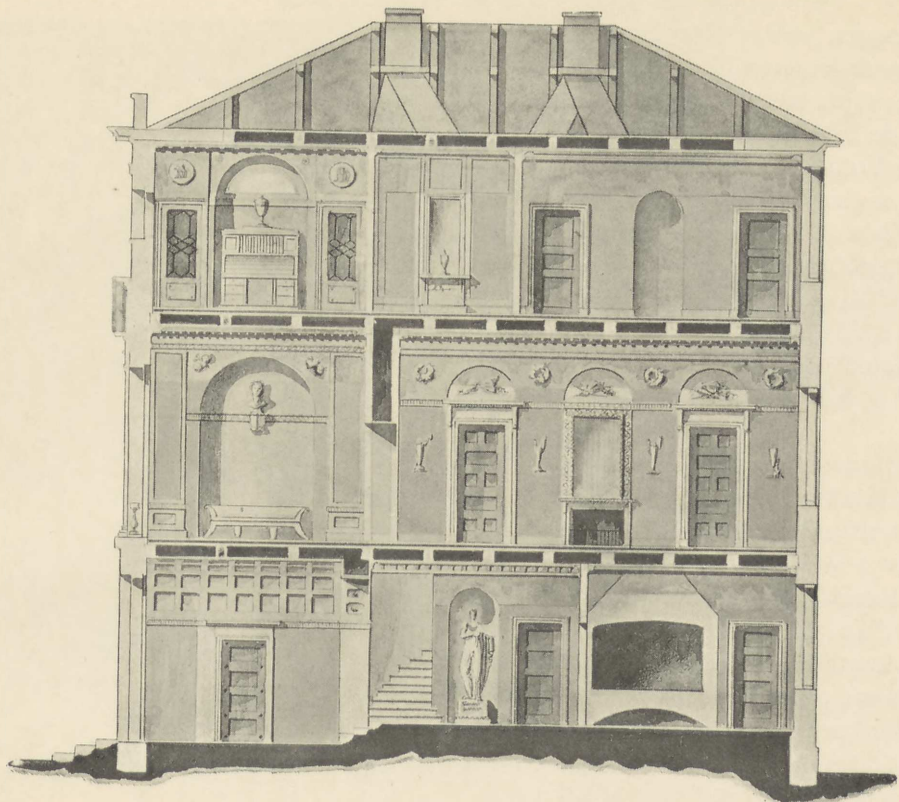
Stueplan.

Plan af første Sal.

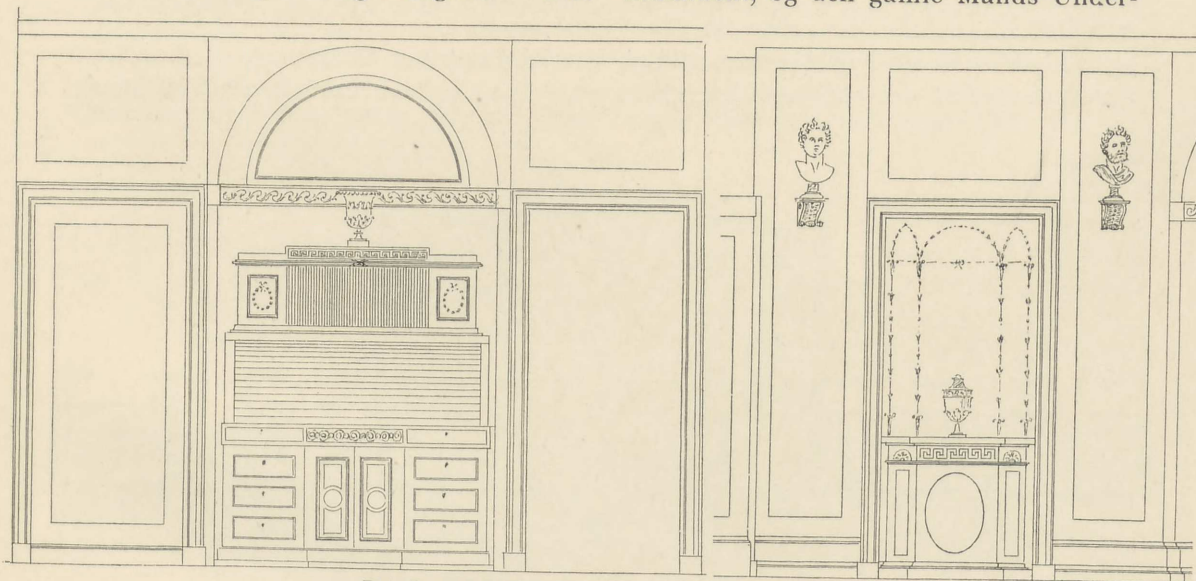
Kunstnerens egen Bolig paa Palmajillen i Altona.

Længdesnit.

kirken, vejet Pladsen for et mere afklaret og fornemt Udtryk, men endnu har Øjnene deres livfulde Glans og den brede Mund er stadig fast og energisk. — Paa

C. A. Jensens bedaarende lille Portræt (udstillet 1833), der hænger i Frue Kirke, er han stærkt ældet. Ansigtet er noget indfaldent, og den gamle Mands Under-

Details fra Værelse mod Gade paa 2den Sal.
Kunstnerens egen Bolig paa Palmajillen i Altona.

læbe hænger, men Udtrykket er endnu levende, navnlig er de kloge og skarpe Øjne meget udtryksfulde. Mellem de to sidstnævnte Portrætter staar Freunds mesterlige Buste. I denne er det jernhaarde og viljeskraftige hos C. F. Hansen kommet meget stærkt frem.

Det af Monies malede Billede (udstillet 1844), viser os Oldingen 1 à 2 Aar før han gaar i Graven.

* * *

C. F. Hansen var i sin Kunst og Kunstopfattelse stor og retliniet, men naturligvis megetensidig. Som saa mange af de store Personligheder besad han Ensidighedens Styrke. Han manglede den moderne Tids kamæleonagtige Evne til at skyde Ham og arbejde i alle Stilarter. For ham var Stilen alt, ingen af Samtidens Arkitekter i Europa var i saa udpræget Grad ét med sin Stil som han. Det er derfor let forklarligt, at han savnede virkelig Forstaaelse af vor gamle nationale Arkitektur, navnlig den »gotiske«.

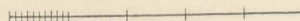
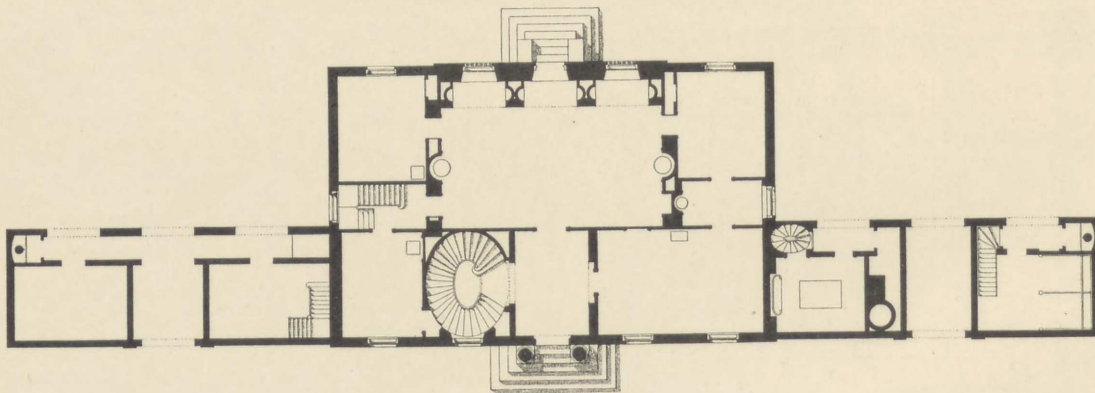
I vort Kunstnersamfund var han Manden med den stærke Villie og den store Arbejdskraft, og han bevarede sin Magt og Indflydelse til sin høje Alderdom. Intet Untet derfor, at der efterhaanden rejste

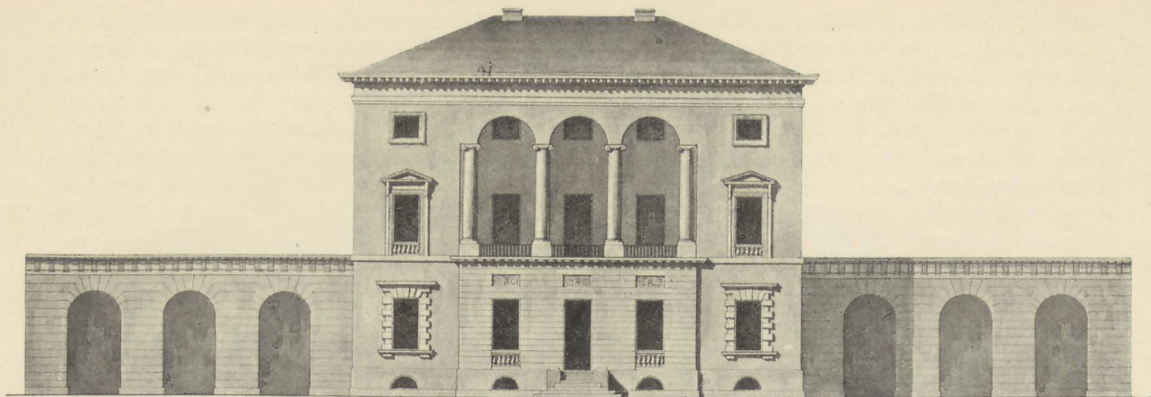
Baur's Hus paa Palmaillen i Altona.

sig en ret stærk Opposition mod denne myndige, ofte egenraadige Mand. Og Oppositionen mod den gamle Kunstner, der ikke vilde dø, voksede naturligvis med Aarene.

I Modsætning til Hansens Retliniethed var denne og den efterfølgende Tid i stærk

Baur's Hus paa Palmaillen i Altona.

Baur's Hus paa Palmaillen i Altona.
Façade mod Haven.

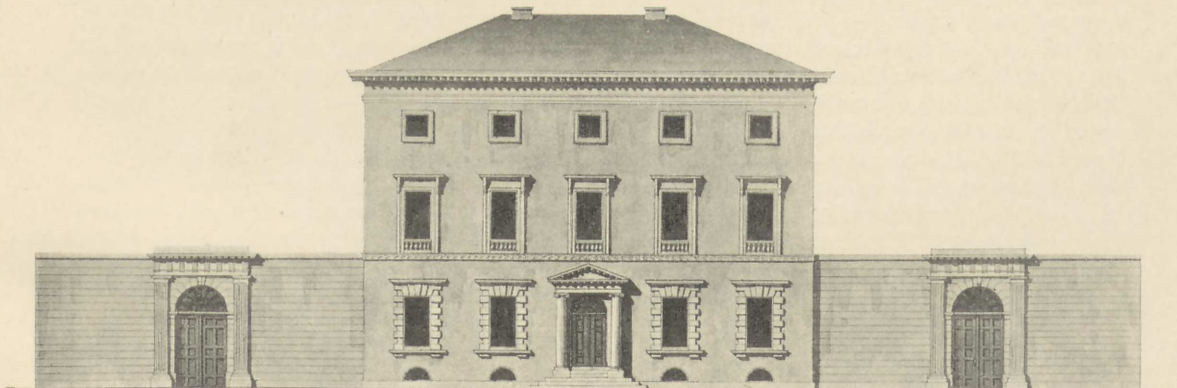
Gæring, Stilen i Opløsning. Romantikken og det nationale brød uimodstaaeligt frem. I Stedet for den strenge Stil kom det store Kaos, af hvilket kun enkelte betydelige Kunstnerpersonligheder rager op. Denne

Tid fordømte Hansen og hans Kunst, og først i vor Tid, i de sidste tyve Aar, er man atter begyndt at forstaa, hvilken stor Personlighed og betydelig Kunstner, Danmark ejede i C. F. Hansen.

LITTERATUR OG UTRYKTE KILDER

Vi savner en udførlig Hansen-Biografi. — Da Christiansborg brændte i Oktober 1884, gik Ordenskapitlets Arkiv til Grunde og hermed den *Selvbiografi*, som Slottets Bygmester havde skrevet; den var dateret 6te Januar 1819. — Ph. Weilbach havde ganske vist før Slotsbranden gjort Uddrag af Selvbiografien, til Brug for sit Kunstnerleksikon, men desværre lidet fyldigt. Foruden Weil-

bachs Biografi i Dansk Kunstnerleksikon (1ste og 2den Udg.) findes der naturligvis mere eller mindre udførlige Biografier i alle betydeligere, udenlandske, bedst i G. K. Naglers fortræffelige Künstler-Lexicon (5te Bind, München 1837). I Dansk biografisk Lexikon har Erik Schiødte skrevet om C. F. Hansen, og samme er Forfatter til Biografien i Salmonsens Konversationsleksikon. Men

Baur's Hus paa Palmaillen i Altona.
Façade mod Gaden.

baade Schiødtes og Weilbachs Biografier er lidet fyldige og ikke heller helt korrekte. — Arkitekturmaler Chr. Hetsch (Hansens Dattersøn) har i 1888 skrevet et Mindeskrift om G. F. Hetsch og C. F. Hansen, heri findes flere karakteristiske Træk af Hansens Liv.

Her findes ogsaa den ovenfor citerede Beskrivelse af Hansens Lejlighed i Prinsens Palæ. — Om Raad- og Domhuset, Christiansborg med Slotskirken samt Frue Kirke har Fr. Schiøtt skrevet i Tidsskriftet »Arkitekten« i Bd. V, 1902—03 »Kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte«, i Bd. VI, 1903—04 »Christiansborg Slot og Arbejderne for dets Genrejsning«; og i Bd. VIII, 1905—06 har Fr. L. Levy og Fr. Schiøtt skrevet om »Christian Frederik Hansens Raad- og

Domhus i Kjøbenhavn«. Iøvrigt kan der henvises til F. Thaarup: Frue Kirke (Kjøbhvn. 1833), G. Sterm: Statistisk-topografisk Beskrivelse over Hoved- og Residensstaden Kjøbenhavn (Kjøbhvn. 1841) samt forskellige topografiske Værker. — Af Hansens Virksomhed ved Kunstakademiet har Akademiets Sekretær, Docent P. Johansen, givet en Fremstilling saa fyldig, som Pladshensyn tillod det i en samlet Fremstilling af Akademiets Historie i »Det kongelige Akademi for de skjønne Kunster 1700—1904« (Kjøbhvn. 1904). — Foruden i ovennævnte Litteratur findes Oplysninger om C. F. Hansen og hans Kunst i

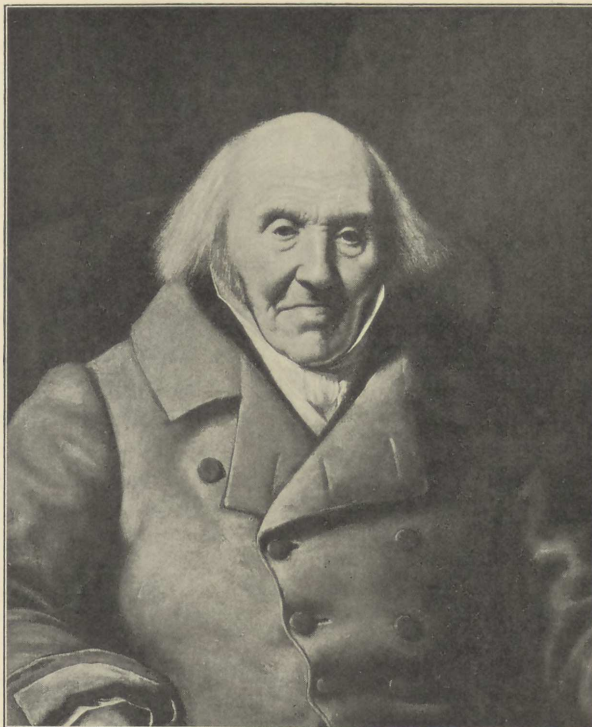
Blade og personalhistoriske Skrifter samt i forskellige Værker over Hamborgs Kunsthistorie, f. Eks. W. Melhop: Alt-Hamburgische Bauweise (Hamb. 1908) — herfra er Fotografiet af Catharinenstrasse Nr. 40 taget —, J. F. Voigt: Über die Entwicklung des Bau-

stils in Hamburg bis zur Mitte des XIX Jahrhunderts (Hamb., Bürgerzeitung 1882), Hamburgisches Künstler-Lexikon (Hamb. 1854) o. a., ogsaa i Haupt: Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Schleswig-Holstein.

I Kunstakademiets Arkiv, i Rigsarkivet og Landsarkivet har jeg fundet adskilligt, der hidtil var ukendt (gennem Arkivundersøgelserne er flere urigtige Hansen-Data fra de tidligere Biografier blevet korrigerede), og Overretssagfører Stefan Hetsch — en Sønsøn

af C. F. Hansens næstældste Datter — har beredvilligt stillet sin Samling af Familiepapirer til Disposition. Han ejer saaledes Hansens Svendebrev som Murer, Skifteprotokollen fra Kunstnerens Dødsbo med Bilag (herimellem Testamentet), Kataloget fra Auktionen efter ham, en Biografi af Hansen, skrevet af dennes yngste Datter Vilhelmine, iøvrigt forskellige Udnævnelser, private Papirer m. m.

Nogle Breve fra C. F. Hansen til hans Elev og Ven, Arkitekten Jørgen Hansen Koch, ejes af dennes Sønsøn, Arkitekt H. Koch.

C. F. Hansen, malet af D. Monies.
(Originalen tilhører Kommandør Gustav Holm)

II. VÆRKER

C. F. Hansen (malet af Bøhndel).

AF C. F. Hansens Bygninger ligger kun faa indenfor Danmarks Grænser, de fleste maa søges i Hamborg og Holsten.

Vi ejede dog i Kjøbenhavn hans store Hovedværker, men det største — Christiansborg — er nu forsvundet sammen med saa mange andre af denne Kunstners Bygninger, der i det forløbne Aarhundrede er gaaet tabt ved Ildebrande eller Nedbrydning.

Selv hans Landsmænd maa da, om de ønsker et Overblik over hans Produktion, studere en væsentlig Del af den gennem Tegninger*), hvad der vanskeliggør Forstaaelsen og Vurderingen.

*) Lettest tilgængelig er den Samling, han selv udgav i kobberstukne Konturer: *Samling af forskellige, offentlige og private Bygninger*. 2den forøgede Udgave ved G. F. Hetsch (1847) bestaar af 95 Tavler; den kaldes i det følgende for Nemheds Skyld *Hansens Værker*.

Der eksisterer endnu en Mængde Tegninger fra C. F. Hansens egen Haand, af hvilke et betydeligt Udvalg kunde ses paa den nyligt (i Februar 1911) afholdte Udstilling, hvor man havde den gunstigste Lejlighed til at faa et samlet Overblik over Kunstnerens Produktion. Vi finder blandt Tegningerne ikke saa faa, der er gjorte med en overordentlig malerisk Kraft og Bredde, udførte i dybe, skønne Farvetoner. I andre er der en indtagende Friskhed og Lethed.

Til de allerbedste hører Tegningerne til Raad- og Domhuset. De er fuldendt mesterlige med deres bedaarende, brunlige Toner. Den arkitektoniske Holdning, den plastiske og maleriske Virkning i disse Tegninger vilde sikre deres Kunstner Mesternavnet, om ogsaa Bygningen selv var forsvundet.

Ogsaa Tegningerne til Slotskirken var meget smukke, og der kan nævnes mange andre, saaledes de friske, farvelagte Tegninger til Bøhls Hus, med det mandigt skønne Ydre og de yndefulde Interiører.

Den Embedsvirksomhed, C. F. Hansen fik, efterat han var vendt tilbage fra sin Italiensrejse, var ikke helt ringe. Han havde som Embedsmand Tilsyn med de kongelige Bygninger i Holsten, dog med Undtagelse af »det Kielske Distrikt«.

Gennem »Rentekammerets tyske Forestillinger« af 1784 faar vi en Antydning af Arten og Omfanget af dette Arbejde. Det meddeles her, at han skulde tilse »alle de kongelige Møller, Broer og Bygninger«; og da de »ligger spredte i hele Hertugdømmet«, er »Bygmesterembedet forbundet med mange Rejser«.

Foruden Tilsynet med og Ombygningen af ældre Bygninger faar han ogsaa Ny-

arbejder og herimellem enkelte større Op-gaver. I 1792—93 bygger han saaledes Vaisenhuset i Altona. Selv om vi ikke kendte Tiden for dets Opførelse, vilde vi dog af Bygningen selv kunne se, at den maatte tilhøre et forholdsvis tidligt Tids-punkt i hans Produktion.

Man fornemmer i dens Hovedform og Massevirkning et Slægtskab med tidligere Perioder af 18de Aarhundredes Kunst, medens den dog har god Sammenhæng med Hansens senere Arbejder.

Planerne af Vaisenhuset viser, at der paa langs igennem Bygningen — fra Gavl til Gavl — gaar en Korridor, og paa hver Side af den ligger, udfør Midten af Langsiderne, et Trapperum. Korridoren deler Bygningen i to Halvdele, der er be-handlede forskelligt. Den ene Halvdel be-
staar i hver Etage af to store Sale, en paa hver Side af Trapperummet, den anden er delt i mindre Rum. Her er paakrævet et rigeligt Antal Vinduer. Men trods Façadernes tætsiddende Vinduesaabninger er der Bredde og Kraft i Bygningen.

Her er med yderst sparsomme Midler opnaaet en virkelig monumental Holdning. Hovedfaçadens vandrette Led og Vinduer-
ernes Højde er fastslaaede med den sikreste Beregning af alle Forhold, og skønt der i Vinduesgrupperingen intet er gjort for at skabe Midtparti, er Midten ypperligt pointeret alene ved Portalen og ved Atti-
kaens forhøjede midterste Del.

Paa Bygningens Bagside, imod hvilken de to store Sale vender, er Trapperummet markeret ved et let fremspringende Midt-
parti. Iøvrigt er denne Bagside endnu mere beskeden i sin Udstyrelse end Forsiden.

Kunstneren viser i dette beskedne og simple Hus en eminent Evne til, paa Trods af meget knebne Pengemidler, at opnaa en monumental Helhedsvirkning, idet han koncentrerer sin Komposition i gode Højde-
forhold og Inddelinger og et enkelt rigere Midtparti. Det er den Evne, han senere hjemme i Kjøbenhavn fik saa højlig Brug for.

Skønt det Kielske Distrikt ikke laa

under ham, erfarer vi gennem det tyske Kancelli, at han i 1794 faar Erstatning for Omkostningerne ved Opførelsen af en Byg-
ning til Skolebogtrykkeriet i Kiel (og et Gratiale paa 100 Rthlr.).

Efter den store Ildebrand i Oldesloe i 1798 bliver der gennem Kancelliet nedsat en Kommission, som skal udarbejde en Plan til Genopførelsen af den nedbrændte Del af Byen. Kommissionen kommer til at bestaa af Borgmester Noodt, Amtsfor-
valter Hasselmann og »Landbygmester, Professor Hansen«. I Løbet af 2 à 3 Maa-
neder er Planen udarbejdet og approberet, og der bevilges 20,000 Rthlr. til dens Re-
alisation. Her fik C. F. Hansen et ikke ringe Arbejde. — Vi faar endvidere gennem Ren-
tekammeret at vide (i Febr. 1799), at han har haft omfattende Byggearbejder ved Oldesloer Salinen.

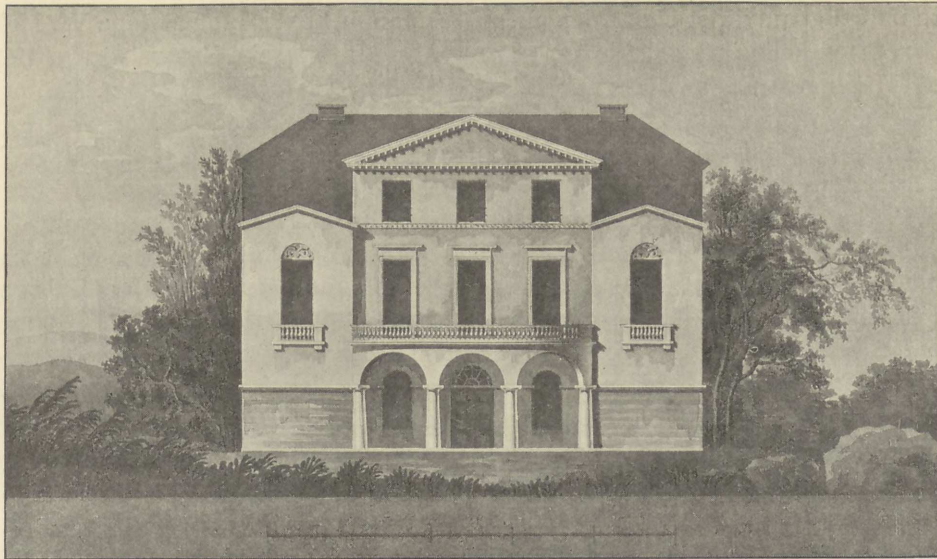
I 1805 bliver der nedsat en Kommission, som skal forberede Opførelsen af Gale-
huse og et Hospital for Sindssyge. Men først længe efter tages der fat paa Opførel-
sen af en Sindssygeanstalt ved Slesvig By. En Plan af Bygningsinspektør Kreyser
kasseres, hvorpaa et af de tre Forslag, C. F. Hansen indsender, bliver approberet (1817). Han skabte her et meget ejendom-
meligt Anlæg, i hvilket en stor af Buegan-
ge omgivet Gaard var af en stemningsfuld, alvorlig Virkning. — Dette Anlæg blev se-
nere udvidet og ombygget.

I 1810—12 opførte han Herrehuset i Krummendieck (se Haupt: Kunstdenkm.
d. Prov. Schlesw.-Holst.).

I 1816 opførtes Raadhuset i Plöen efter hans Tegninger (ifølge Haupt). — I 1819 Raadhuset i Neustadt (tyske Kancelli's
Forestillinger).

Vi erfarer — mærkeligt nok gennem Kunstakademiets Protokoller —, at C. F. Hansen i 1785 ombyggede Kirketaarnet i Lunden i Ditmarsken. Senere blev han Kirkebygger baade i Slesvig og Holsten. Her skal dog kun nævnes Kirken i Husum (1828—33) og i Neumünster (1828—34).

Landbygmesteren i Altona spandt just ikke Guld ved sit Arbejde for Regeringen.

»Vilhelmsdal«, Moldenhavers Sommerbolig paa Strandvejen.

Den gav ham 500 Rthlr. om Aaret og 1 Rthlr. i daglige Diæter, naar han var paa Rejse. Som rimeligt var, anmodede han gentagne Gange om Gageforhøjelse; men Regeringen var yderst karrig, den spiste ham et Par Gange af med et Gratiale paa et Par Hundrede Rthlr. »for udvist Flid og Iver«. Gagen vedblev at være den samme lige til 1799, da den i Anledning af Arbejdet ved Oldesloer Salinen endelig blev forhøjet til 700 Rthlr.

Det er latterligt at se, hvor pludseligt Regeringen sadler om, da C. F. Hansen i 1800 fik Tilbudet om at blive Stadsbygmester i Lübeck:

»Professor og Bygmester Hansen i Altona har i vedlagte Ansøgning allerunderdanigst forestillet, at der fra Byen Lübeck er givet ham Tilbud om at modtage den ledigblevne Stadsbygmester-Stilling. Af den, hans Ansøgning vedlagte Skrivelse fra Senator Nölting i Lübeck, hvilken indeholder dette Tilbud, fremgaar det, at der med denne Stilling er forbundet en Gage paa 800 Rthlr. foruden Fribolig og Have, fri Brændsel indtil 20 Favne Brænde og frit Foder til 2 Heste, hvortil endnu kommer nogle mindre Emolumenter, saaledes at dette Embede vel i det hele kan anslaaes til 1400 Rthlr.« (Rentekammeret). — Af

Frygt for at miste den udmærkede Bygmester glemmer Regeringen prompte sin gamle Karrighed, og Kongen bevilger ham et Gagetillæg paa 500 Rthlr. — altsaa 1200 i det hele — samt forhøjer hans Rejse-diæter til det dobbelte (Kongen underskriver 9. April 1800).

Lübecker-Episoden giver et grelt Billede af Regeringens Smaalighed, men den viser samtidigt, at Hansens Arbejde var højt vurderet. Med Kniven paa Struben var man rede til at betale, hvad det kostede at beholde ham.

Større end hans Arbejde i Regeringens Tjeneste var hans private Byggevirksomhed hernede. I Hansens Værker afbildes ikke mindre end 14 Bygninger fra Hamborg og Holsten, og andre nævnes i Fortegnelsen over Udstillingen paa Charlottenborg i 1815. Men det er neppe muligt, et Aarhundrede efter, at opspore alt, hvad denne Kunstner har produceret.

Der er allerede i Hansen-Biografien gjort Rede for Hovedtyperne af de Privatbygninger, han opførte i Hamborg og Holsten, og et Udvalg af dem er gengivet her. Hans Bygninger indgaar som Led i den Stilperiode, der voksede frem hen mod Slutningen af det 18de Aarhundrede. Den havde

ganske naturligt udviklet sig af den nærmest foregaaende Periode af 18de Aarhundredes Bygningskunst med Optagelse af betydelige Elementer fra Oldtidens klassiske Kunst og den italienske Senrenæssance, navnlig den palladianske.

C. F. Hansen var den, som indførte denne Stil i Hamborg-Holsten. En Personlighed som han omformede og udviklede naturligvis Stilen i sin egen Aand. Sammenligner vi hans Bygninger med Bygningerne fra denne Tid i Europa, finder vi vel et udpræget Slægtskab, men ligesaa sikkert føler vi, at et personligt Element har gjort sig gældende. Her er virkelig Tale om en hansensk Stil, og ingen Dansk vil undgaa at se, at den ikke blot er formet under Paavirkning af nordisk Aand, men ogsaa, at mange af disse Bygninger har et eget dansk Præg.

Vi har jo Samtidens Udtalelser for, at Hansen øvede betydelig Indflydelse herpaa, og at han fik mange Efterlignere. Det er vel en af Grundene til, at der i hele denne Landsdel er saa mangfoldige Bygninger fra Tiden omkring og efter 1800, der for os har et saa hjemligt Præg. — Spørgsmaalet fortjener en nærmere Prøvelse.

Da jeg i Midten af 1890erne, efter en Rejse i Tyskland, kom igennem Hamborg og Holsten, blev jeg slaaet heraf, uden at jeg dengang turde tro, at her virkelig var en dansk Paavirkning. Under senere Gennemrejser er mit Indtryk af det danske Præg blevet bestyrket, men jeg har aldrig haft Lejlighed til noget Studium i disse Egne.

Derimod har jeg gentagne Gange truffet Hamborgere, der brugte Udtrykket »Kjøbenhavnerstilen« om Klassicismens Bygningskunst i deres By.

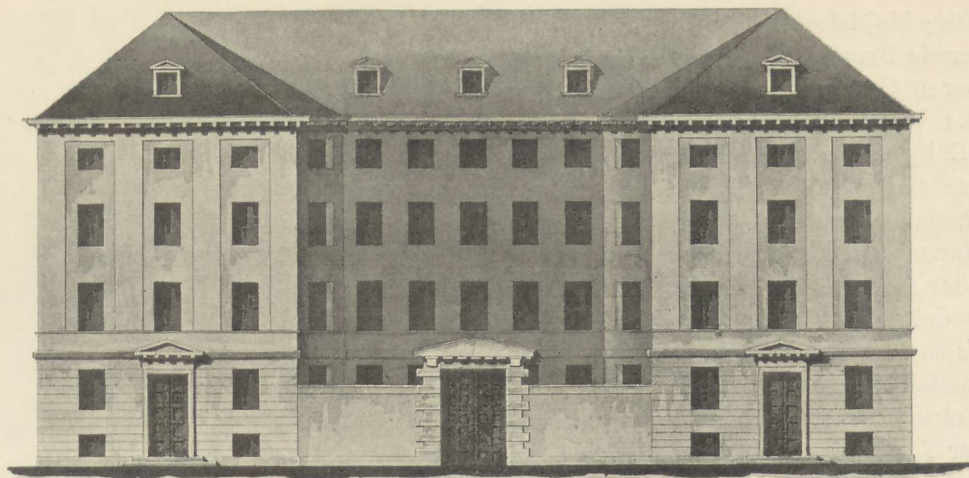
Og det er ikke blot nu, et Aarhundrede efter, at denne Benævnelse bruges. Snarere er den vel ved at forsvinde sammen med saa mange af den Tids Bygninger, der maa give Plads for nye, ikke altid smukkere Forretningskvarterer.

Navnet Kjøbenhavnerstilen har i Virkeligheden et Aarhundredes Hævd.

Man behøver blot at tage W. Melhops »Althamburgische Bauweise« fra 1908 for sig, for at se dette bekræftet. Melhop behandler Hamborgs borgerlige Bygningskunst gennem Tiderne indtil omkring Midten af 19de Aarhundrede. I Kapitlet om Klassicismen siger han om C. F. Hansen, at han i Hamborg, Altona og Omegn »leverede en Række gedigne Privatbygninger — delvis sammen med Arens — i den efter den græske, antike Kunst dannede, klassicistiske Stil, der ogsaa dengang kaldtes Kjøbenhavnerstilen, fordi Hansen var kongelig dansk Overbygningsdirektør«. — Vi kan ikke anerkende den Begrundelse, Melhop giver til Forklaring af Navnets Opstaaen. En Kunstner giver sandelig ikke Stilperioden i en Storby og Provins Navn, fordi han er kongelig Overbygningsdirektør, men fordi han er Periodens betydeligste Kunstner.

Melhop er ikke nogen Beundrer af Klassicismen. Indført fra Danmark og fortrængende den gamle, specielt hamborgske Bygningsstil, maa den vel forekomme ham noget fremmedartet. Efterat have omtalt »Zopf«-Tiden, siger han, at i det sidste Aarti af det 18de Aarhundrede indtraadte der i Hamborg et fuldstændigt Omsving i Byggemaaden. »Sammenlignede man de skønne, i den antike Bygningskunst fremtrædende Former med den i Generationer benyttede hamborgske Byggemaade, maatte denne vel forekomme overlevet og »zopfig«. Man vendte sig derfor helt fra det vedtagne og troede, i Efterligningen efter Antiken ogsaa at kunne genfremstille den gode Smag i Hamborg. — Arens og Hansen var de Arkitekter, der aabnede den nye Æra i Bygningskunsten i Hamborg.«

Melhop nævner nogle Landhuse ved Chausséen til Blankenese (i Nienstedt J. N. Bours Villa, i Dockenhuden Brødrene Grodefroys Villaer) »i denne ædle, men kolde Stil«. Om andre af Hansens Bygninger siger han: »mange af de storartede Villaer ligner i det Ydre mere alvorlige Mausoleer end venlige Landhuse (Gar-

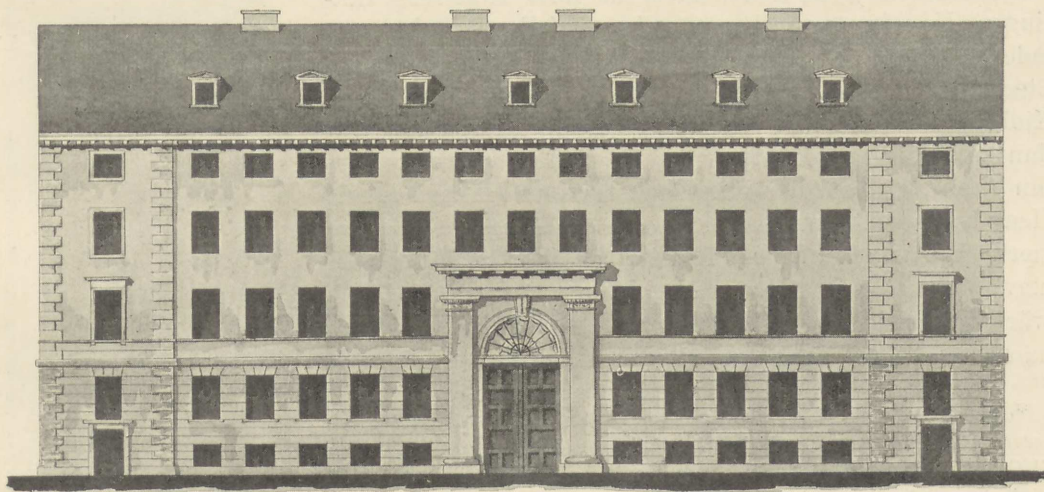
Soldins Stiftelse, Façade mod Dyrkjøb.

tenhäuser).« Han tænker vel her paa saadanne Bygninger som Bours og Gebauers Landhuse, eller muligvis Bygninger som vi nu slet ikke kender. Videre nævner han Bygningerne paa Sydsiden af Palmillen i Altona samt nogle »Gartenhäuser« i Harvestehude og Hamm. Ogsaa han peger paa Palladio (1518—80) som Hansens og Tidens Forbillede.

Melhop nævner og giver en Afbildning af det i Hansen-Biografien omtalte Hus »Catharinenstrasse No. 40« og gør ogsaa opmærksom paa, at der her findes Træk af den tidligere Tids Bygningskunst for-

enet med den nyere klassiske Stil. Han siger, at det er en rød Murstensbygning uden Puds med den ældre Tids Leddelinger og Mansardtag, »men Anlægget i Hoveddøren og Vinduerne, som i 1ste Stokværk naar ned til Gulvet og udvendigt er lukkede med lave Jerngittere, Etagernes Højde og særligt den smukke Façade ud imod Kanalen med Frontispicen tyder allerede paa en nyere Epoche. — Nederste Etage er, paa Gadesiden, helt forandret ved Ombygning«.

En anden Bygning, som Melhop omtaler og giver en Afbildning af, er Gänsemarkt No. 39. Han skriver: »Dette, ved

Soldins Stiftelse, Façade mod Skindergade.

sine fine Højdeforhold, sin værdige Portal og sin velproportionerede Frontispice, iøjnefaldende Hus viser antike Gesimser og Ornamente og, som særligt karakteristisk, Puds-laget.« Vi faar iøvrigt af Melhop at vide, at det i 1813—14 var Bolig for den franske General Hogendorp, og at det senere benyttedes af Postvæsenet. Det staa siden 1904 tomt, og hører vel desværre derfor til de Bygninger af C. F. Hansen, som er dødsdømte.

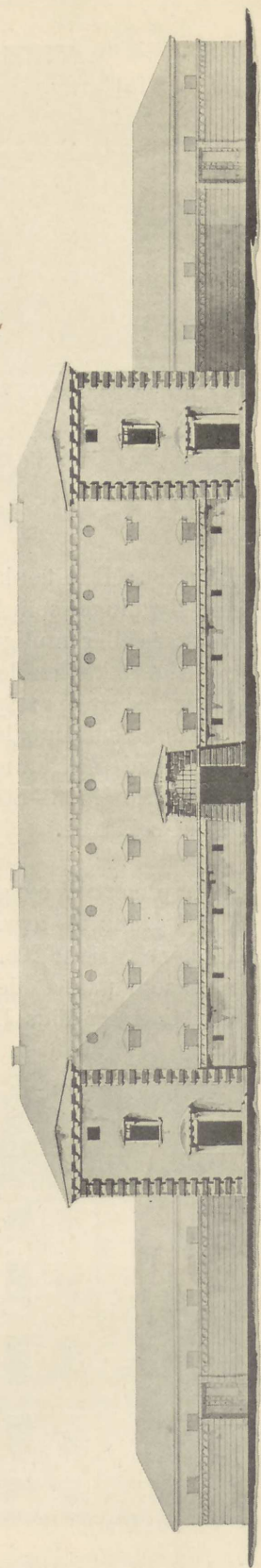
I det første af de her gengivne Citater fra Melhops Bog siges det jo, at Hansen opførte en Række Privathbygninger *delvis sammen med Arens*. Jeg har intet andet Sted fundet et saadant Samarbejde omtalt. Derimod nævnes Hansen og Arens altid sammen af de hamborgske Forfattere, naar der er Tale om Klassicismen i Hamborg, og de sidestiller disse to som Indledere af Stilperioden.

Anderledes stiller det sig, om vi søger Oplysninger om disse Kunstnere hos tyske Forfattere udenfor Hamborg. Forskellige tyske Kunstnerleksika og Haandbøger kender Besked med C. F. Hansens Arbejder, baade i Kjøbenhavn og i Hamborg-Holsten, mens Arens kun nævnes enkelte Steder, hvor han karakteriseres som en Arkitekt, der bygger i den klassiske Stil »ligesom C. F. Hansen«. Og for-gæves søger vi Afbildninger efter Arens' Bygninger *selv i de specielt hamborgske Værker*.

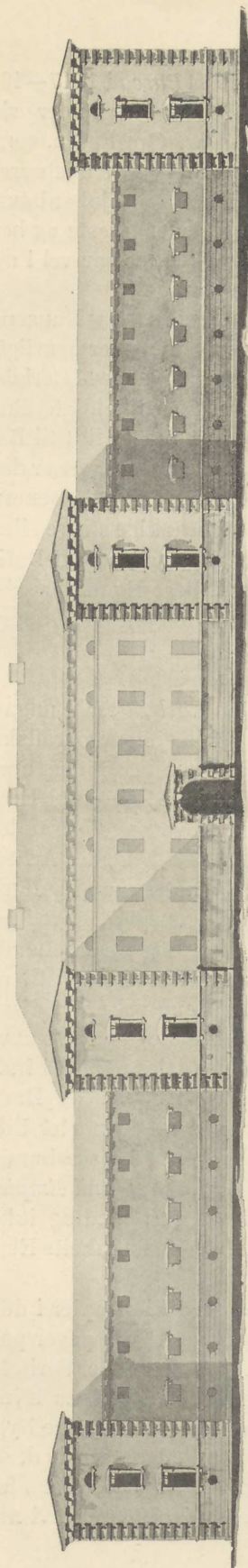
Vi fejler da neppe ved at stille Hansen paa første Plads, ikke blot som den, der indleder den klassicistiske Byggeperiode i Hamborg, men ogsaa som dens betydeligste Kunstner.

Johan August Arens siges at være født i Hamborg (skønt der intet meddeles om hans Fødselsaar eller hans Afstamning). Vi véd, at han var uddannet ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn*), og han skal ogsaa have studeret i Göttingen. Han foretog en lang Studierejse i Europa, skal saaledes have været baade i England og Frankrig (sidstnævnte Sted 1789—91). 9 Aar efter at han havde forladt Skolen i Kjøbenhavn, slog han sig ned i Hamborg og traf her den danske Skole repræsenteret ved C. F. Hansen. Det siges om Arens, at han, der ikke saaledes som Hansen havde Haandværkeruddannelse, blev meget chikaneret af Haandværkerlavene. Han var en smagfuld Havekunstner (der nævnes Senator Günthers Have i Hamm, Schubacks i Billwärdter og Anlægene i Flottbecker Park). I Weimar, hvor han blev udnævnt til fyrstelig »Baurat«, arbejdede han

*) Kunstakademiets Protokoller viser følgende: 4. Jan. 1779 avancerer J. A. Arens til 2den Frihaandstegningsskole; 6. April samme Aar til Gibsskolen; 31. Marts 1780 faar han mindre Sølvmedaille; 31. Marts 1781 store Sølvmedaille; 20. Aug. s. A. mindre Guldm.; 11. Aug. 1783 store Guldm.

Udkast til et Fængsel.

Udkast til et Frængsel.

ogsaa som Havearkitekt, og Goethe interesserede sig for ham. Svagelig af Helbred døde han i 1806 i Pisa, hvor han gennemgik en Kur.

Han skal have bygget mange Privathuse og af offentlige Bygninger det nuværende Kurhus paa Sägerplatz, Kapeller paa Begravelsespladserne St. Petri og St. Catharine ved Dammthor samt den i 1898 nedbrændte Wandsbek Kirke med den antike Tempelfront.

C. F. Hansen opdrog naturligvis i sine Tegnester og paa sine Bygninger en Række yngre Arkitekter i Hamborg-Altona. Ikke saa faa Hamborg-Kunstnere har studeret i Kjøbenhavn i kortere eller længere Tid. Andre har rejst i Danmark eller arbejdet i Kjøbenhavn hos C. F. Hansen.

Dette gælder f. Eks. W. I. Koch (f. 1788), der i 7 Aar var paa Hansens Tegnester i Kjøbenhavn; han virkede senere igen i Hamborg.

Den ansete Hamborg-Arkitekt Klees-Wülbern (f. 1800) studerede ligeledes under C. F. Hansen i Kjøbenhavn. Han kom tilbage i 1825 og byggede sammen med Wimmel Johannisklostret; af hans senere Bygninger kan eksempelvis nævnes israelitisk Sygehus og israelitisk Tempel i Poolstrasse. Efter den store Brand i Hamborg i 1842 blev der Brug for hans Evner ved Byens Genopførelse. Men han døde allerede i 1845 (Melhop og Hamb. Künst. Lex.).

Gennem C. F. Hansen havde den danske Kunstskole tilkæmpet sig en Førsteplass i Hamborg. Men naar dansk Indflydelse endnu længe efter, at Hansen var flyttet til Kjøbenhavn, var i Stand til at gøre sig gældende hernede, maa han dele Æren med nogle danske Arkitekter, der virkede her i første Halvdel af Aarhundredet. Af dem skal de tre betydeligste omtales.

Den ældste, Fynboen Axel Bundsen (1768—1832) nævnes allerede af F. J. L. Meyer i det tidligere citerede Skrift fra 1800, hvor han omtales som den betydeligste næstefter Hansen og Arens og fremhæves fremfor den i Hamborg samtidigt virkende franske Arkitekt Ramée. Bundsens Hovedværk her var Frimurerlogen paa Grosse Drehbahn med den store Søjlefront, en, som det synes, af Hansen paavirket Bygning. — Han byggede ogsaa i Holsten og Slesvig, saaledes i Flensborg det lille, smukke Kapel, der i sin klassiske Form er i Slægt med Hansens Bygninger.

Johan Mathias Hansen (1781—1850) var en Brodersøn af C. F. Hansen og kaldtes i en ung Alder til Altona,

hvor han uddannedes paa sin Onkels Tegnestue og Bygninger. Han førte, efter dennes Overflytning til Kjøbenhavn, Tilsyn med hans Bygninger i Hamborg og Omegn. — J. M. Hansen fik senere en meget betydelig Byggevirksomhed hernede.

Ole Jørgen Schmidt (1793—1848) var uddannet paa Kunstakademiet i Kjøbenhavn under C. F. Hansen. — Fra 1833 opførte han i Hamborg - Altona og Holsten en Række private og offentlige Bygninger. At han i udpræget Grad var Elev af Hansen, ses bl. a. af hans Forslag til en Børs for Hamborg.

Kaster vi Blikket tilbage over det halve Aarhundrede, da C. F. Hansen og de Arkitekter af dansk og tysk Herkomst, der havde faaet deres Uddannelse paa Kunstakademiet i Kjøbenhavn eller var uddannede af C. F. Hansen, virkede i Hamborg, er der i Periodens 1ste Halvdel fra 1790 til 1815 egentlig kun én eneste Kunstner udenfor denne Kreds, som betyder noget. Det er Franskmanden *Ramée*, der byggede Börsenhalle 1803—04. Efter 1815 træder derimod den danske Skole noget i Baggrunden for Kunstnere som *Chateauneuf*, *Wimmel* og andre. Men den giver stadigt sit vægtige Bidrag. Da endelig den nye Byggeperiode indtræder efter Branden i Hamborg i 1842, maa den danske Paavirkning vistnok betragtes som afsluttet, ligesom Stilperioden, selv om der endnu i adskillige Aar lever og virker Elever af C. F. Hansen.

Det er en Selvfølge, at Paavirkningen fra Hansen strakte sig udover Hamborg og Holsten. I den østlige Del af Hannover, i Lübeck*) og i Mecklenburg kan vi i hvert Fald spore den. Raadhuset i Wismar viser saaledes en stærk Paavirkning fra Raad- og Domhuset i Kjøbenhavn. Det er opført

*) Det er vistnok ukendt herhjemme, at den danske Arkitekt J. C. Lillie, som er nævnt i Hansen-Biografien, idet han fik Akademiets store Guldmedaille i 1779, samme Dag som C. F. Hansen, blev Stadsbygmester i Lübeck. Det var dette Embede, Hansen sagde Nej til i 1800. Lillie omtales saaledes som Stadsbygmester i 1816.

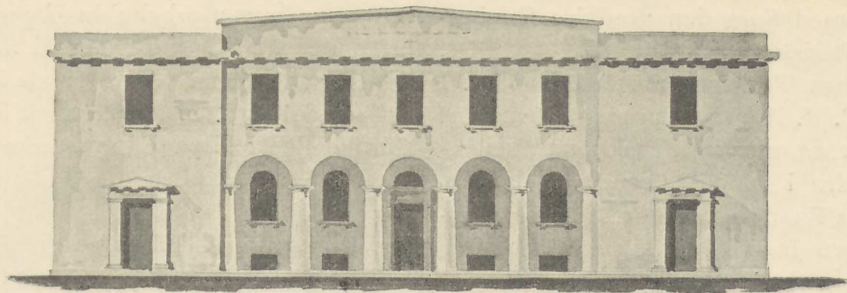
af en ret ukendt Arkitekt *Barca* i 1817—19, faa Aar efter, at Hansen fuldender sit kjøbenhavnske Raadhus. Om *Barca*, som saa mange andre nordtyske Kunstnere, har foretaget en Studierejse til Kjøbenhavn og her lært Østersølandenes nyeste og betydeligste Raadhus at kende, var vel i og for sig ogsaa ganske rimeligt.

At komme nærmere ind paa Hansen-Paavirkningen i Nordtyskland er ugørligt, fordi det herhjemme tilgængelige Materiale er for ringe, for spredt og tilfældigt. Fra dansk Side er der gjort meget lidt til Belysning af Spørgsmaalet; noget mere er der gjort fra tysk Side, idet der i de senere Aar er fremkommet forskellige større eller mindre Værker med Gengivelser af Datiens Bygningskunst i disse Egne.

Et enkelt af disse skal omtales noget udførligere.

Berliner-Arkitekten *Carl Zetzsche* udgav for nogle Aar siden 3 Hefter fotografiske Gengivelser af Bygninger fra Tiden omkring 1800 under Titlen »Zopf und Empire«. Billedstoffet var hovedsageligt samlet i Mellem- og Nordtyskland. Under Arbejdet hermed mente Forfatteren i Kystlandene ved Nord- og Østersøen at have fundet et Gebet, der egnede sig til at behandles særskilt, og han besluttede sig til at udsende en Samling Gengivelser fra disse Egne. Hans Samling blev dog endnu snævrere afgrænset; det meddeles nemlig i Indledningen, at »Slesvig-Holsten og Danmark frembød saa rigt og egenartet Udbytte«, at han udelukkende i disse Lande samlede Stoffet til sin »Zopf und Empire von der Wasserkante«. Han medtog ikke Hamborg og Altona, derimod enkelte Eksempler fra Lübeck.

Forfatteren søger sine Eksempler i den borgerlige Bygningskunst. Han peger paa hin Tids sikre Følelse for gode Forhold og velsammenstemte Farver, dens Evne til at give selv mindre og beskednere Bygninger en vis Fornemhed og Storhed, og han hævder, at hin Tid havde en Sans for »harmonisk Helhedsvirkning, som vi nu

Udkast.

tildags, ofte med mange flere Midler, altfor hyppigt forgæves tilstræber«.

Han gør opmærksom paa, at der for det første i Slesvig og Holsten findes en hjemlig Folke- eller Bondekunst, at for det andet Murstens- og Pudsbygninger opføres jævnsides og samtidigt, og for det tredje peger han paa den »fremmede« Indflydelse i Slesvig-Holsten: den hollandske i Frederiksstad og »den danske Indflydelse over hele Landet, umiskendelig særligt i Byarkitekturen saavel som i mange Enkeltheder«.

— »Derfor laa det nær, ved Siden af de mange stærkt dansk-paavirkede, slesvig-holstenske Eksempler at stille til Sammenligning et Udvalg af de bedste danske Borgerhuse med deres Enkeltheder«.

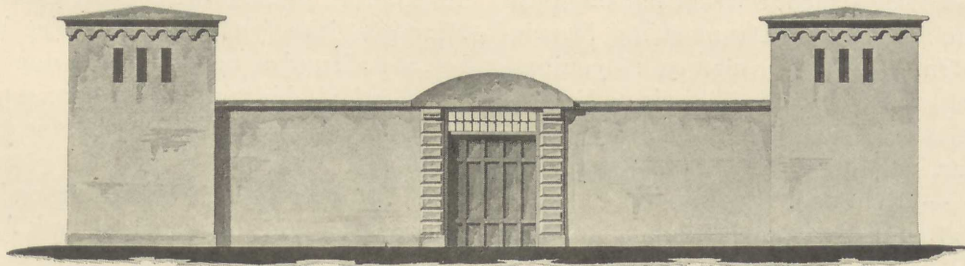
Efter at have gennemgaaet en Række Enkeltheder i de slesvigske og holstenske Bygninger, gaar Zetzsche over til Danmark.

Afsnittet begynder saaledes: »Følger vi den i de slesvig-holstenske Stæder næsten overalt til nedenfor Glückstadt tydeligt fremtrædende danske Indflydelse til dens Udgangspunkt, Hovedstaden Kjøbenhavn, da finder vi her udviklet til fuld Moden-

hed og fornem Klarhed, hvad der i Provinserne mere synes antydet, simplificeret, forgrovet, ja tildels misforstaaet og fordærvet. Kjøbenhavn besidder endnu den Dag i Dag et overraskende Antal Zopfbygninger, bedaarende ved deres fornemme Holdning og fine Behandling, der aflægger et talende Vidnesbyrd om Rigdommen og den kunstneriske Smag hos Byens Borgere og Handelsherrer omkring Aarhundredskiftet 1800.

Efter store Brande og Englændernes Bombardement opstod midt i den gamle By under C. F. Hansens Ledelse det gamle Raadhus' stolte, omfangsrige Bygning, der med sin trodsige Tyngde erindrer om italienske Paladser«.

Man vil i dette Citat finde den varmeste Beundring for og Anerkendelse af den danske Skole, ikke blot af C. F. Hansen, men af alle de Arkitekter, som virkede i Kjøbenhavn i Slutningen af 18de og Begyndelsen af 19de Aarhundrede. Forfatteren udtaler sin Beklagelse over, at saa mange af de smukke Gader og klassiske Bygninger fra denne Periode i den uophørligt voksende By forsvinder, og han

Port til et Tvangshus.

omtaler med Sorg den gradvise Ødelæggelse af Assistents Kirkegaard.

Zetzsches Tekst er meget kortfattet. I den er C. F. Hansen den eneste Arkitekt, som nævnes, medens der dog nævnes enkelte andre i Billedfortegnelsen, og Kjøbenhavns Raad- og Domhus indtager Hovedpladsen baade i Teksten og i Billedsamlingen. Forfatteren bringer en Række fortræffelige Billeder, der giver en virkelig god og fyldig Forestilling om dette Hovedværk; men netop fordi Raad- og Domhuset staar som Hovedværket i Zetzsches Samling, beklager man, at dets Mester ikke er mere alsidigt belyst, at der ikke er medtaget Eksempler, som kunde vise andre Sider af hans omfattende Evner. Zetzsche har jo desværre helt udeladt Hamborg-Altona og Omegn, hvor Hovedparten af Hansens Bygninger findes. Herfra havde vi kunnet faa Repræsentanter for den mere intime Side af hans Kunst. Gennem Fotografier efter nogle af disse stilfærdige, velkomponerede By- eller Landhuse, og deres bedaarende Interiører havde Zetzsche kunnet give baade sine Landsmænd og os et fyldigere og mere levende Indtryk af den store Bygmester, hvis Evner for det monumentale ikke en Gang er belyst gennem en eneste af hans Kirkebygninger. Men vi skal ikke gaa i Rette med Forfatteren herfor. Som Hamborg-Altona ligger udenfor det Gebet, Zetzsche behandler, ligger kirkelig Bygningskunst udenfor Planen for hans Samling.

For os Danske er det interessant at se, hvorledes en Udlænding ser paa og vurderer vor Bygningskunst. Og end mere interessant og slaaende virker hans Syn paa Forholdet mellem Danmark og Slesvig-Holsten. — Fortrolig med tysk Bygningskunst træffer Zetzsche i Slesvig og Holsten en selvstændig og ejendommelig Bygningskultur, der forekommer ham — som Tysker — fremmed. Og han erkender, at den »fremmede« Paavirkning er kommet fra Danmark.

Zetzsches smukke Billedsamling, hans forstaaende Interesse for dansk Bygnings-

kunst og hans uforbeholdne Anerkendelse af dennes Hovedindflydelse i Slesvig og Holsten, fortjener vor varmeste Paaskønnelse; det er ikke altid, dansk Kultur og Indflydelse i disse Egne anerkendes saa loyalt.

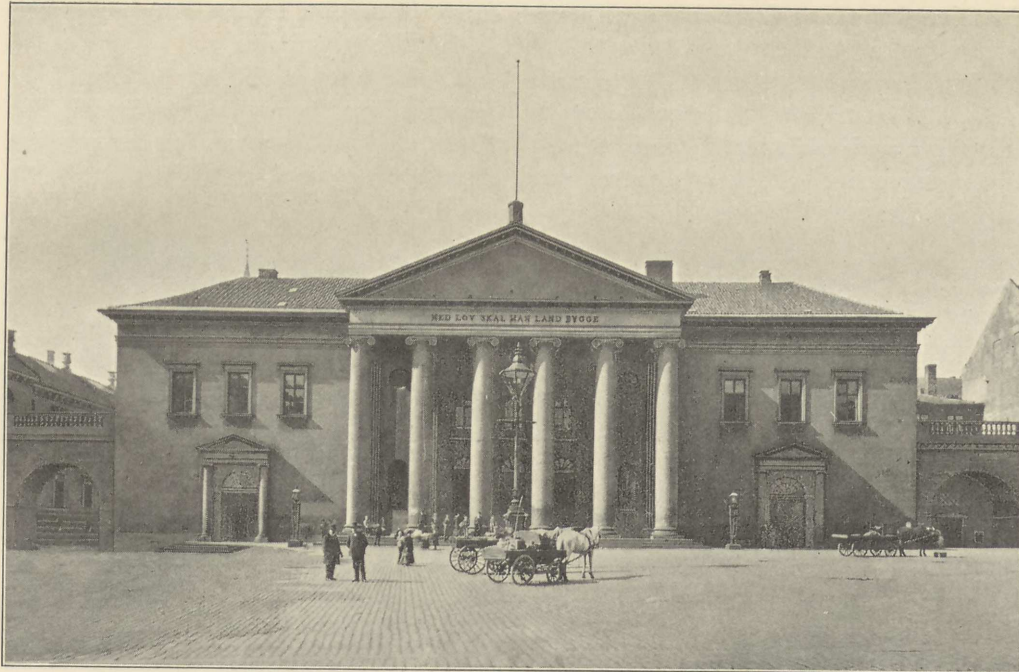
Vil man have den fulde Forstaaelse af en Kunstner, maa han ikke rives ud af Forbindelsen med sin Samtid. Dette gælder naturligvis endnu mere for den Kunstner, der har dannet Skole. Hans Betydning forstaaes ikke helt, om man ensidigt betragter hans personlige Arbejder.

Vi er saaledes ikke i Stand til at vurdere, hvad C. F. Hansen har betydet for Hamborg-Altona, Holsten og Dele af Nordtyskland, hvis vi udelukkende studerer hans egne Bygninger, vi maa udvide vort Studium til ogsaa at omfatte de Kunstnere, der var paavirkede af ham eller opdragne og udviklede under hans personlige Indflydelse.

Det er en Selvfølge, at man kun gennem omfattende Studier paa Stedet vilde være i Stand til at give et fyldestgørende Billede af Bygningskunstens Udvikling her. Naar jeg alligevel — uden at have haft Lejlighed til et saadant Studium — har forsøgt at belyse C. F. Hansens Virksomhed og hans Betydning for Holsten og Nordtyskland, maatte jeg søge Støtte hos de tyske Forfattere, der af Selvsyn kendte disse Egenes Bygningskunst. Var deres Meddelelser om den danske Bygmester end ikke fyldige, gav de dog en Række spredte Træk om ham og hans Samtids Kunstnere.

Jeg har ikke søgt at samle de mange Træk til et gennemført Billede, dertil er Materialet ikke fyldigt nok. Men jeg haaber, at de fremdragne Vidnesbyrd dog i nogen Grad vil bidrage til Forstaaelsen af, hvad dansk Kunst har betydet for disse Lande.

C. F. Hansen virkede i Hamborg og Holsten paa en Tid, da dansk og tysk Aand kunde mødes — ogsaa i disse Egne — under gensidig Befrugtning. Det var en brydningsfuld og frugtbar Tid. Og den Indsats,

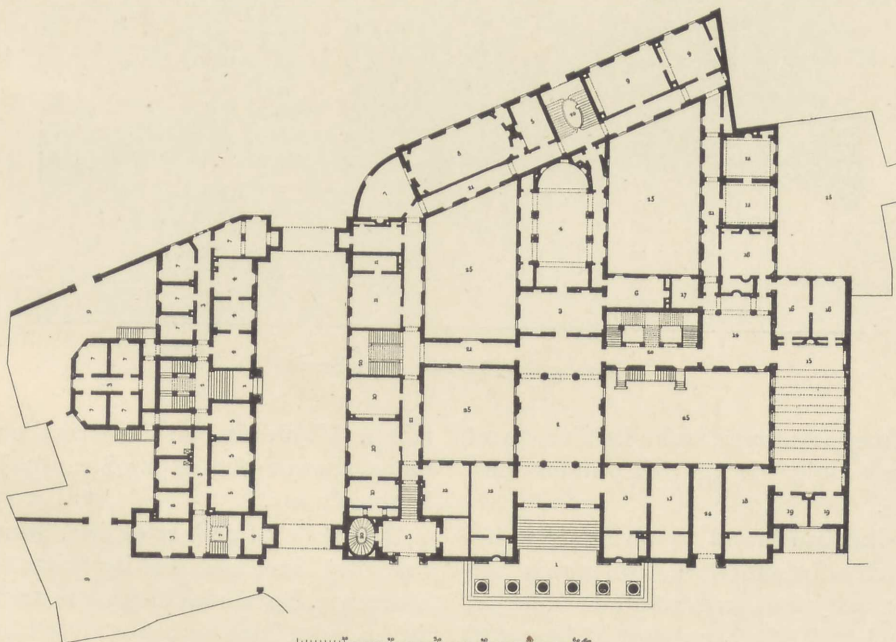
Kjøbenhavns Raad- og Domhus, set fra Nytorv.

dansk Aand og Kultur gjorde, har Krav paa at mindes.

I Bygningskunsten hernede var den danske Skole førende, og C. F. Hansen — Indlederen af den rige Byggeperiode og dennes

mest produktive Kunstner — var ikke blot den, der gav det lødigste, personlige Bidrag, men ogsaa den, der øvede den største Indflydelse.

* *

Kjøbenhavns Raad- og Domhus samt Arrestbygning. Stueplan.

Herhjemme staar C. F. Hansen i den almindelige Bevidsthed som Mesteren for de offentlige Storbygninger. — Mindre landskendt er det, at Vor Frues Arkitekt har bygget andre Kirker i Danmark; og udenfor de særligt Arkitekturinteresserede

denne Kunststart, efterat han havde slaet sig ned i Kjøbenhavn.

I Virkeligheden fik han da ogsaa herhjemme Brug for sin boligformende Evne. Vi kender fra *Hansens Værker* to af hans danske Landhuse, af hvilket det ene be-

Vestibule i Raad- og Domhuset.

er der næppe mange, som kender noget til hans øvrige Byggevirksomhed herhjemme.

Det vilde imidlertid have været mærkeligt, om den Kunstner, der i de mange hollensk-nordtyske Landsteder havde dyrket Hjemmets eller Boligens intime Kunst til Fuldkommenhed, helt skulde have svigtet

nævnes »Landhus ved Frederiksborg«, det andet »Sommerbolig paa Strandvejen ved Kjøbenhavn«.

Det første af dem er et lille, simpelt og naturligt Hus med Kælder (i Rustika) og Stueetage. Ruminddelingen er overordentlig klar, det Ydre og Indre en helstøbt Organisme. Bygningens Gavle har Halvvalm,

og begge Langsider et fremspringende Midtparti, der foroven afsluttes af en stor muret Kvist med buede Gavl- og Taglinier.

Dette Hus udmærker sig ikke fremfor C. F. Hansens andre Bygninger ved nogen

helmsdal, Sommerboligen paa Strandvejen (Nr. 91), der af Hansen var bygget for den bekendte Overbibliothekar D. G. Moldenhawer. Desværre er det borte nu, nedbrudt for faa Aar siden. Men der var i denne Byg-

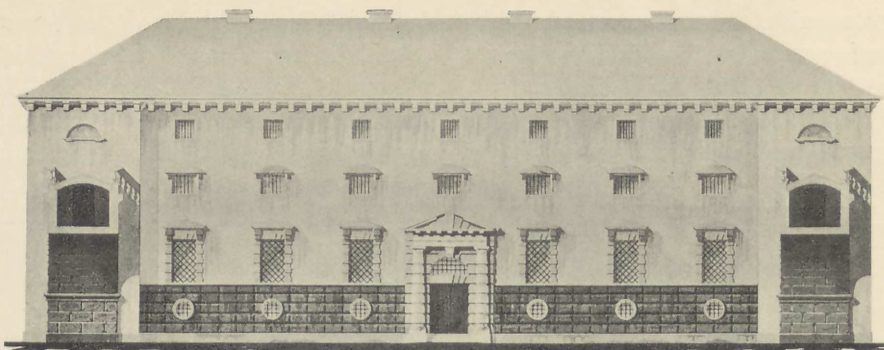
Arrestbygningen, set fra Hestmøllestræde.

særligt slaaende eller interessant Formgivning, staar vel i saa Henseende tilbage for flere af dem. Men det er saa tiltalende, at vi i det beskedne Hus, et af Hansens mindste, som ikke giver sig ud for andet end det er, finder en vis Storhed i Helhedsvirkningen.

Større og mere pompøs virkede dog Vil-

ning med den søjlebaarne, halvrunde Balkon noget af den særegne Skønhed, overfor hvilken man kunde fristes til at bruge Udtrykket Guldalderkunst, et klassisk Præg, man ikke glemmer.

Endnu et af Hansens Landsteder ligger ved Alfarvej og er kendt af mange Kjøbenhavnere. Det er *Søholm* ved Emdrup Sø,

Arrestbygningens Façade mod Slutterigade.

lige ved Lyngby Landevej. — Roligt og fornemt virker denne Bygning mellem Træerne i den gamle Have. Det er en Virkning, man har Lejlighed til at studere paa nært Hold og paa lang Afstand. Bygningen ligger højt og ses langt.

Det skal i Forbindelse med Landstederne nævnes, at Kunstneren 1827 for Grev C. D. Reventlow byggede Herregaarden *Pederstrup* paa Laaland. Den blev dog allerede 1861 ombygget og hører altsaa til hans nu forsvundne Arbejder.

Blandt C. F. Hansens Monumentalværker staar Raad- og Domhuset med Slutterigadens Brobygninger og Arresthuset som det, hvori hans Evner udfolder sig friskest og friest.

Det er ganske naturligt. — Ikke blot var det den Bygning, som først og hurtigst blev gennemført, for en væsentlig Del endog før Statsbankerotten; men Vaisenhusets Grund, hvorpaa Raadhuset opførtes, var blevet helt raseret for de tidligere Bygninger, selv om vistnok nogle af disses Fundamenter blev benyttede af Hansen.

Han har da i Raad- og Domhuset i en ganske anden Grad haft frie Hænder end i Slottet og Frue Kirke. Derfor bedømmes han ogsaa retfærdigst her, hvor hans Kunstnervilje og Skaberevne for eneste Gang i de hjemlige Storbygninger fik helt frit Raaderum.

Det var i og for sig ikke nogen let Byggegrund; men Arkitekten formede en i Forhold til den skæve, irregulære Grund over-

ordentlig smuk og anskuelig Plan med klar Placering af de forskellige Institutioner: Bystyret, Retten og Politiet.

Som Magistraten var Hovedfaktoren i Byens Styrelse, blev Magistratssalen det centrale i Byens Hus. Fra det store Torv føres man gennem Peristylen, Vestibulen og en mindre Forsal lige ind i Bygningens Hjerte, Magistratens 3-skibede Forsamlingssal med de romersk-korinthiske Marmorsøjler. Lysvirkningen i dette Rum er smuk og interessant. Lyset kommer fra 2 Sider, idet det strømmer ind ad begge Sideskibes Vinduer, belyser Søjlerne med den kraftige Entasis og giver fuldt Lys i den Del af Hovedskibet, hvor Magistraten samledes, medens begge dettes Endepartier ligger i Halvlys. Det inderste Endeparti, modsat Indgangen, har klassisk apsidial Afslutning, en virkelig betydningsfuld arkitektonisk Afslutning, som understreger det højtidelige i Rummet.

Mens Søjlerne i den mesterligt formede, men sparsomt udstyrede Vestibule er doriske, er Peristylens romersk-ioniske. Her er i disse Rum, fra Peristylen til Magistratssalen en med den sikreste Følelse gennemført Samvirken af alle Elementer: Former, Størrelseforhold og Lysvirkninger.

Uden om dette centrale Parti grupperer de andre Institutioner sig i Bygningen. Nær Magistratssalen ligger de 32 Mænds Sal. Iøvrigt bør nævnes Politirettens Sal med det hvælvede Loft og Forsalen hertil. Endeligt Hof- og Stadsrettens Sal med de pilasterinddelte Langsider og de to Ende-

vægge, hvis korinthiske Søjler flankerer det smallere, rektangulære Rum, hvormed Salen afsluttes paa meget virkningsfuld, malerisk og plastisk Maade.

Raadhusets Grund er jo stærkt udnyttet, saa stærkt, at det paa sine Steder er gaaet ud over Lysforholdene. Ganske mørkt er saaledes det lille ovale Trapperum i Hjørnet ved Slutterigaden. Her er det dog Hensynet til Façaden, som har været afgørende. Der er iøvrigt flere gode Trapperum, ikke at forglemme selve Peristylens mægtige Rum, hvis brede Sten-trappe fører op mod Vestibulens Porte, en aaben og værdig Indgang til det Hus, hvor Byens Styrelse, dens Lov og Ret har hjemme.

I Peristylfrontonens Fri-se staar: *Med Lov skal man Land bygge*, en Indskrift, hvis Fyndighed og faste Form kan tages som Symbol paa C. F. Hansens Bygning.

Med hvilken massiv Kraft er denne ikke formet i sit Ydre.

Her er en Primitivitet, som er sjælden i nyere Arkitektur, djærv og frisk, men behersket af en klassisk kultiveret Følelse for Form og Forhold.

Mod Nytorv, hvor det faldende Terræn er godt udnyttet, er Udformningen rigest, Forholdene størst. Peristylens Forbindelse med Bygningen, dens Forhold til den brede Façade og det yndefulde Tag er mønster-

gyldig; men Arrestbygningen med de frem-springende Gavles massive, glatte Fron-toner er ikke mindre kraftig i Virkningen. Og staar man i Lavendelstræde paa det Sted, hvor dette støder sammen med Hestemøllestræde og Kattesundet, har man en Rigdom af karakterfulde og smukke Gade-billeder, i hvilke man faar et levende Ind-

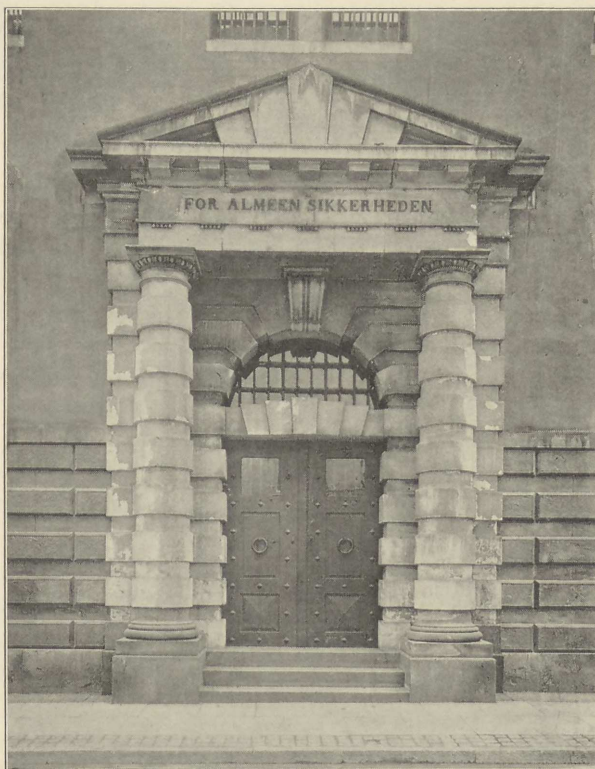
tryk af Kunstnerens Karakteriseringsevne. Her er ikke blot Modsætningen mellem Domhus og Arrestbygning givet; hver enkelt Fløj af Bygningerne har sit Fysiognomi. Og faa Steder har C. F. Hansen karakteriseret de enkelte Etager med en saadan Sikkerhed og Fantasi som her. Rigest i Arrestbygningen. Roligt og simpelt i Raadhusets Façade mod Kattesundet.

Og alle hans

Portaler og Indgange, fra Peristylens Søjlehal til Arrestgaardens fortrinlige Port i Hestemøllestræde, er formede med rig Variation.

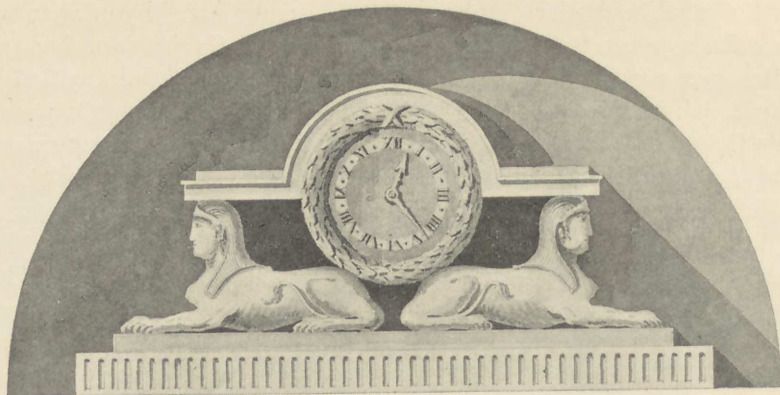
Forbindelsen mellem Dom- og Arresthus dannes af de to mægtige Brobygninger. I Slutterigaden mellem dem har Kunstneren skabt et selvstændigt Interiør.

Domhusets høje Façade mod denne Gade er den eneste i Komplekset, som er komponeret uden Midtparti. Det har sin Aarsag i Bygningens indre Struktur, men bidrager til at fremhæve Midtvirkningen ligeoverfor i Arrestbygningen, hvis Tyngde er

Arrestbygningens Portal.

Ur i Hof- og Stadsrettens Sal (Kjøbenhavns Raad- og Domhus).

koncentreret i Portalen med den korte, klare Indskrift. Myndigt indfattes Døren med Overliggeren og den runde Bue af de svære kvadrede Søjler og den tunge Overbygning. Portalens Arkitektur er i sig selv af højt kunstnerisk Værd. Men den har samtidigt en mere almen, populær Værdi, idet den sætter Fantasi i Bevægelse. Mere end selve Indskriften leder Portalens Kraftudfoldelse og Alvor Tanken hen paa dens Formaal som Lukke for Fængslet.

Kvadermotivet er i Portalen, i hele Kælderetagen og i Stueetagens Vinduesindfattninger mesterligt gennemført, en virksomhedsfuld Modsætning til den glatte Mur foroven. Og der er i Vinduesstørrelser, i arkitektoniske Enkeltheder og Murfremspring en Aftagen opefter *), som giver Murstyrke og Højde. Gesimsens svære Konsoller afslutter kraftigt foroven.

Det er umuligt ikke at lade sig gribe af Slutterigadens tunge og alvorfulde Stemning. Kunstneren har her skabt et sluttet Gadeinteriør, som vi ikke ejer Mage til herhjemme, og hvortil det vistnok ogsaa vilde være vanskeligt at finde noget Sidestykke fra hans Samtid i Europa.

Som Genopfører af Christiansborg kom C. F. Hansen til at prøve Vanskelighederne ved at være bundet af en gammel Byg-

*) En Ombygning, Fordobling, af de to øvre Vinduesrækker har desværre i nogen Grad svækket Virkningen.

nings Rammer. Det brændte Slots Mure stod jo endnu og skulde benyttes i det nye. — Man bør kende nogle resignerede Ord af Bygmesteren, som berører dette Forhold. Han skriver i et Brev af 24. Juli 1820 til Arkitekt I. H. Koch om Universitetets Arkitekt, Peder Malling (begge disse Mænd var Hansens Elever og Venner): »Malling har gjort et Projekt færdigt til det store Tugthus og siden det betydelige til Universitetet; det er heldigt for ham, at begge disse Tomter er de skønneste, der lader sig tænke, af Regelmæssighed og Beliggenhed; han har ingen gamle Grunde eller skæve Plads at plage sig med, som overalt har været min Skæbne«.

Kunstneren har mange Gange maattet resignere overfor de uoverstigelige Vanskeligheder, som det gamle Slots Mure og Inddelinger voldte ham. Derfor nogen Uoverensstemmelse mellem hans Bygnings indre Plananlæg og dens Façader. Derfor ogsaa en vis Usikkerhed i den indre Gruppering, som ellers var ham fremmed. Var Kongetrappen lidet overlegent formet, saa var Dronningetrappen til Gengæld fuldendt baade i Anlæg og Detailvirkning. Og velgørende var det Indtryk, man fik straks ved sin Indtræden i Slottets skønne Portrum. — Helt at vurdere Skønheden i Riddersalen og mange andre af Slottets Sale og Rum er vanskeligt nu, da de kun eksisterer i Tegning og Fotografi. Foruden Bygmesteren havde en Stab af Landets

ypperste Kunstnere her i en lang Aarrække sat deres bedste Evner ind. Det var da store Værdier, der gik tabt hin Nat, Slottet brændte.

Med et dristigt Snit skar Bygmesteren Ridehusfløjen af det gamle Slot igennem.

Han bevarede dog, i halv Bredde, denne Fløjs Nord- og Sydende og forbandt dem ved den store, romerske Kolonnade. Herved skabte han Forbindelse mellem Slotsgaard og Ridebane, uden at bryde Slottets eller Slotsgaardens Helhed. Om han gjorde rigtigt i at flankere Ridebanefløjen ved de to korte, fremspringende Gavlføje er muligvis et Spørgsmaal *).

Mellem Slottet og Ridebanens Bygninger var der en Rigdom af Sammenspil og Modsætninger. Medens Stald-

bygningerne med de svungne Linier har

mere frodig Fylde og Fantasi, var der som Modsætning i Slotsbygningens Holdning og mægtige Rejsning baade Strenghed og

*) Interessant er det at sammenligne dette Parti med det tilsvarende af *Perdøl*, i hvis Hovedanlæg der er et vist Slægtskab med Christiansborg, saa vidt forskellige de iøvrigt er.

Styrke. Og trods Slottets strammede Linier og strenge Form var det omfangsrige Anlæg af gammelt og nyt dog af en sjælden, samlet Totalvirkning.

Et væsentligt Element i Slottets monumentale Opbygning var den høje Dobbelt-

sokkel, der dannedes af de tre nedre Etager. Dens nederste Led var den skraanende, fremspringende Kælderetage, mens øvre Parti bestod af den høje Stuetage og den heroverliggende lave Mezzanin. Og den kronedes af en stærkt udladende Gesims.

Slottets Overbygning hvilede smukt og fast paa Socklen. Denne Overbygnings nederste Etage var »Kongeetagen«; allerøverst havde den en Mezzanin, hvis meget lave Vinduer mellem Arkitrav af Hovedgesims var af en interessant Metopevirk-

ning og bidrog til at forøge Indtrykket af Bygningens Højde.

Monumentalvirkningen i Hovedfacaden mod Slotspladsen var opnaaet med forholdsvis rige Motiver. Men vil man have en Maalestok for, hvor langt Bygmesteren kunde naa alene ved Hjælp af Højdeind-

Skab, tegnet af C. F. Hansen. Paa Skabet staar det Ur, Hansen fik som Hædersgave af Københavns Kommune.

delinger og Murfremspring, skal man erindre sig den slaaende og imponante Virkning af Slottets Sydfaçade mod Kavaller-gaarden med dens lange Vinduesrækker. Beklageligt, at dette og meget andet her er gaaet tabt.

Da for faa Aar siden Konkurrencen til Slottets Genopførelse stod for Døren, yttredes der fra forskellig Side Ønske om en Genopførelse af Hansens Bygning.

Af et Indlæg fra en af vore betydeligste Arkitekter, Martin Borch, skal her citeres nogle Ord, som viser hans Syn paa Slottets Hovedfaçade: »Hovedfaçaden af Christiansborg er, trods alle sine Mangler, et storslaaet Stykke Arkitektur, ja vi har i Virkeligheden slet ikke noget her i Landet, der i imponerende Helhedsvirkning kan stilles ved Siden deraf, og vi bør derfor betænke os vel, inden vi rydder den af Vejen for en moderne Bygning, som — hvor fortræffelig den end bliver — dog, i Sammenligning med det nuværende, sikkert vil komme til at se lilleputagtig ud.« (»*Arkitekten*« Bd. VI, Side 176—77).

Af Betydning for Holdningen i denne Hovedfaçade, som iøvrigt for hele Slottet, var den høje Sokkel. Men Soklen var tilige anvendt som Bindeled mellem Slottet og de tilhørende Bygninger. Dette Moment fandtes ogsaa i det ældre Christiansborg fra 18de Aarhundrede, til en vis Grad endog mere udpræget, idet Sokkelpartiet ganske uforandret fortsattes i Slotskirken. Men Hansen behandlede Motivet friere, og alligevel med mere Virkning. For det første lod han Soklen standse ved Kirken, som derved blev mere selvstændig i Anlægget. For det andet fjernede han den øverste Etage af Forbindelsesbygningerne mod Slotspladsen, hvorved disse fik samme Højde som Slotssoklen. Mens de mod Ridebanen var formede som Buegange, havde de mod Slotspladsen alle Soklens Etager og Led. Sokkelgesimsen fortsattes som Hovedgesims i Forbindelsesbygningerne og videre som Cordongesims hele Slotskirken rundt, her forbundet med Portalens Gesims. Og svarende hertil

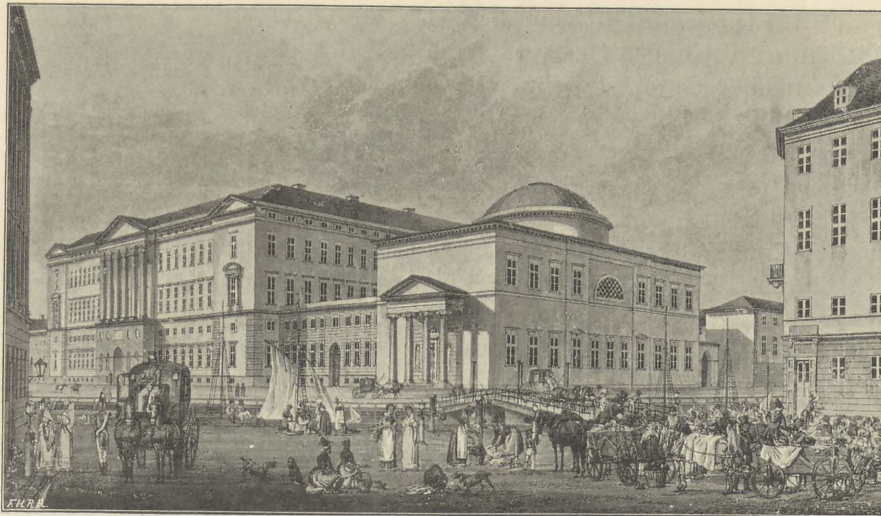
fortsattes Slotskælderens Stenfod i Kirkens Fod, i Portalens Stentrapp og Søjleplinthe.

Langt smukkere end i det ældre Christiansborg er Hansens Kirke behandlet, friere i Forbindelsen og dog fortræffeligt sammenbundet med Slottet. At Kunstneren oprindeligt har tænkt sig denne Sammenbinding stærkere gennemført, erfarer man af den her gengivne Sidefaçade af Slotskirken, hvor ikke blot, som nu, Stueetagens Vinduer fortsættes i Kirken, men hvor ogsaa Slottets Mezzaninvinduer er gennemført. Dette blev dog forladt i den endelige Udførelse. Kun Kirkens Vestside (mod Thorvaldsens Museum) beholdt Mezzaninvinduerne, og et enkelt fik Lov at blive i Sydsiden ved Hjørnet mod Slotspladsen.

Fast og sluttet i sit Ydre er Slotskirken Indre et af vore allerskønneste og yndefuldeste Kirkerum, i hvilket vi finder Slægtskab med Harsdorffs Kapel i Roskilde. Alligevel forekommer det mig, at der er noget spinkelt i Forbindelsen mellem de 4 Gjordbuer, Pendentifs og Kuppelen, maaske mest i den dekorative Udstyrelse, der ikke helt svarer til den kraftigere Virkning i de nedre bærende Led.

Medens Slotsholmen havde været Stedet for Landets og Byens store historiske Traditioner lige siden Absalons Tid, var Frue Kirke Stedet for Byens ældste kirkelige Traditioner.

Den ældste Frue Kirke var blevet bygget af Biskop Peder Sunesen mellem 1191 og 1214, muligt endog paabegyndt af Absalon. Af et bevaret Kapitæl ses denne Kirke at have været i Slægt med Kapellet i Absalons Borg. Det var en Bygning i romansk-gotisk Overgangsstil ligesom Roskilde Domkirke, og den nedstammede som denne fra de nordfranske Katedralanlæg. I Aarhundredernes Løb havde den dog ved Ombygning og Tilbygninger faaet et mere gotisk Præg. — Et uvurderligt Tab var det, at denne gamle Kirke brændte ved Kjøbenhavns Ildebrand i 1728 og derefter nedbrødes.

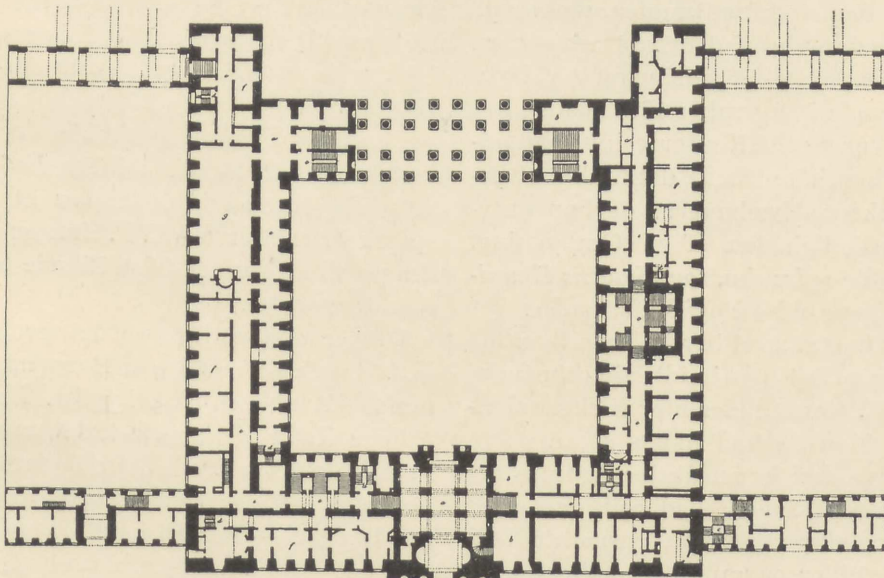

Christiansborg og Slotskirken, set fra Højbroplads. (Efter Kobberstik).

Den Frue Kirke, Byen fik i Erstatning, blev bygget efter Tegninger af matematisk Professor, Kancelliraad Ramus og var i kunstnerisk Henseende langt ringere, selvom vistnok dens meget høje Kirkerum med de to Rækker fritstaaende Piller paa Datiden har virket ret imponerende og festligt. Indtrykket svækkedes dog af de svære Jernstænger, der paa Grund af Kirkens konstruktivt letsindige Opbygning var spændt tværs over Rummet fra

Pille til Pille. I et Rum af denne Form maatte de akustiske Forhold være slette; men for at dog i alt Fald den kongelige Familie kunde nyde godt af Prædikenerne, fik Præsterne Ordre til »at de altid i deres Prædikener skulde sig vende midt til Hs. Majestæts ligeoverfor værende Stol«.

Christian VI ønskede et højt og pragtfuldt Spir og lod sin Overceremonimester, Kunstdilettanten Vincens Lerche give Tegning; men ved Lerches Sygdom og paa-

Christiansborg. Plan af Dameetage.

følgende Død fik den berømte Bygmester Laurids de Thura af Kongen Ordre til at lede Opførelsen efter den af Lerche udarbejdede Tegning.

Thura har da ikke, som man senere har troet, Ansvar for Spirets Smag eller altfor langstrakte Proportioner, der i Forbindelse med Konkaviteten gav det et Præg af Usoliditet. I hvor høj Grad det virkelig var usolidt, faar man levende Indtryk af gennem Arkitekt Fred. L. Levys nyligt udkomne Skrift: *Bidrag til Fruekirkes Spirs Historie efter 1728*, hvor man erfarer, hvilke uhyre Summer Spirets Vedligeholdelse kostede i den korte Tid, det stod. — En Karakteristik af Spiret har Martin Borch, nyligt givet (*»Arkitekten«, Bd. XIII, Hefte 7*): *»Det forekommer mig, at Thura (skal være Lerche) i sin Iver efter at faa et rigtigt højt Spir har overskredet Skønhedsgrænsen og er kommet ind paa det hasarderede, og jeg kan ikke frigøre mig for et Indtryk af Ustabilitet i dets Opbygning. Mon ikke den første Tanke for Betragteren af Spiret vil være: »hvor det dog er højt?«, medens det var bedre, om det første Indtryk var: »hvor det dog er smukt« . . . . .«*

Det var denne Kirke, Englænderne skød i Brand i 1807. Skulde den nu atter opføres, som den stod før Branden, maatte de beskadigede Dele af den først nedbrydes. Den kendte Arkitekt, Stadsbygmester Meyn, blev allerede i December 1807 raadspurgt om Kirkens mulige Konservering. Han udtalte, at han ikke troede det muligt at bevare Kirkens Hvælvinger, og han antydede Ønskeligheden af en Ombygning, som skulde *»give den, som Stadens Hovedkirke, et mere arkitektonisk Udseende«*.

Meyn har sikkert her haft sin Samtids Tilslutning. Det blev imidlertid ikke ham, men C. F. Hansen, der blev Kirkens Genopfører. Men da han havde samme Syn baade paa den konstruktive og kunstneriske Side af Sagen, nedbrød han ikke blot Hvælvingerne, men ogsaa de fritstaaende Piller og muliggjorde herved sit brede, mægtige Kirkeskib, som unægteligt

fik *»et mere arkitektonisk Udseende«* end Ramus' tredelte Hovedskib.

I en langt senere Tid, da C. F. Hansen var ude af Kurs, rettede man Hovedangrebet paa ham og hans kunstneriske Virksomhed mod hans Nedbrydning af den gamle Kirke, hvis Betydning, i Belysning af Englændernes Bombardement, blev stærkt overvurderet og fremhævet paa Bekostning af Hansens Kirke. Blandt Angrebene skal omtales nogle Udtalelser af Professor H. N. Clausen, nedskrevne i hans Livserindringer et halvt Aarhundrede efter Begivenhederne. Han udtaler ikke blot, at Mure og Piller var uskadte, men ogsaa, at Kirken kunde have været genopført i dens gamle Skikkelse for en Sum, der *»neppe vilde have synderligt oversteget, hvad det blotte Nedrivningsarbejde havde kostet«*. — Hvilken Betydning man nu end vil tillægge H. N. Clausens Mening i teologiske Spørgsmaal, eller i politiske, litterære og kunstneriske — han talte jo med om saare mange Ting —, var hans Kompetence i et rent konstruktivt eller økonomisk Spørgsmaal dog vel mere end tvivlsom. Han var 14 Aar, da Frue Kirke brændte, 18 Aar, da Kirkens gamle Piller, hvis Tab han begræder, fjernedes. Absurd, at tillægge et Indtryk af en 14-aarig Dreng eller ung Student mere Betydning end Undersøgelser af Fagmænd som Meyn og Hansen.

Clausens Udtalelser skulde da ogsaa have været forbigaaede i Tavshed, hvis det ikke var, fordi de endnu af og til spøger i Debatten om C. F. Hansen og bidrager til at give et falsk Billede af ham som Bygmester.

Det er øjensynligt, at det prunkløse, det alvorsfuldt værdige er Hansens kunstneriske Maal som Kirkebygger. Han har i Frue Kirke gennemført det med den strengeste Konsekvens, hvad der er faldet senere Tider, med større Pragtlyst, for Brystet. — Paa Kirkens Langsider er kun den karakteristiske hansenske Portal af noget rigere Udformning. Følgende

gamle, kirkelige Traditioner, har Kunstneren sparet sine stærkeste Virkemidler til Indgangssiden i Vest og Koret i Øst. — Men hvilken djærv og primitiv Kraftudfoldelse i dette Kor med det kuplede Tag og den stærkt fremspringende Kor-

ligere Forslag var vistnok i flere Henseender bedre, men er muligvis blevet opgivet af konstruktive Grunde. Man maa jo huske, at Kirkens Hvælvinger desværre er af Træ og bæres af Tagkonstruktionen.

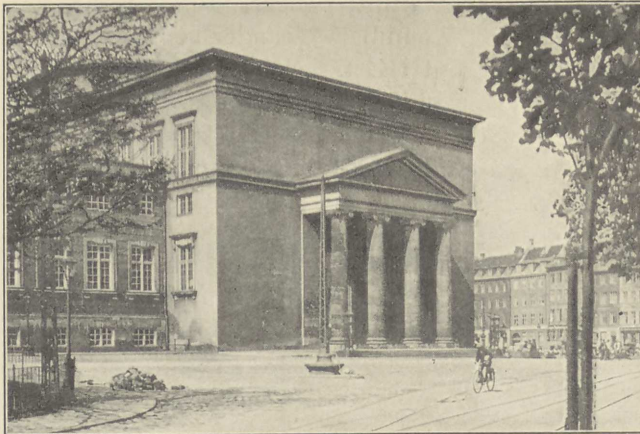
Riddersalen paa Christiansborg.

omgang. Den opvejer Pragtudfoldelsen i mangen rigere Korbygning. Kirkens Hovedgesims og dens nedre Etages Kvadrang løber Korbygningen rundt og forbinder den organisk med Kirkens fast afrundede Bygningslegeme. Alligevel forekommer det mig, at Kirkens øvre flade Taggavl med den lave Tagkam ikke er helt god. Gavlens Afvalming paa Kunstnerens tid-

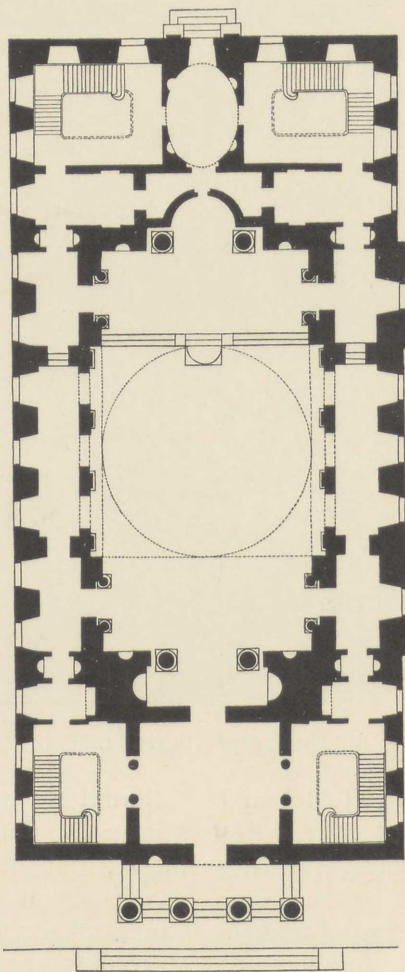
Smukt og organisk vokser det svære Murtaarn op af Bygningens Mur- og Tagmasse. Det aftager opefter i Bredde, og ved hvert af de to Tilbagespring er et vandret Led. Paa det nederste af disse staar det skønne »palladianske« Vindues Søjler, som kraftigt bærer Murmassen herover. Ved øverste Tilbagespring Værgangens stærke Udladning.

Dristig og fortrinlig er den Virkning, Bygmesteren har opnaaet ved tæt under Taarngesimsen at anbringe de tre store Glamhuller i Øst og Vest, mens Nord- og Sydsidens Mure staar ubrudte. Her er en simpel og karakterfuld Variation og en bred Murvirkning. Naar Kirkens Bygmester har ladet Klokketaarnet aabne sig i Øst og Vest mod Solopgang og Solnedgang, er det sikkert gjort med Bevidsthed.

Taarnets Tiltagen i Bredde nedefter er arbejdet sammen med alle Virkningerne i Kirkens Gavl, med Bredden af Attikaen og den store Portal og selve Gavlbredden. Hvor mange Gange er det ikke sagt, at Detailleringen i Portalen er for spinkel i Forhold til Omgivelserne, selve de thorvaldsenske Figurer for spinkle, Trappetrinene for lave til at bære Søjlerne. Denne Gavl med dens store Portal hører ikke desmindre til vore rene og mest klassiske Skønheder. Og Billedet af Frue Kirkes Taarn og Gavl set fra Nørregade (udfor Petri Kirke) er

Slotskirken, set fra Slotspladsen.

Plan af Slotskirken.

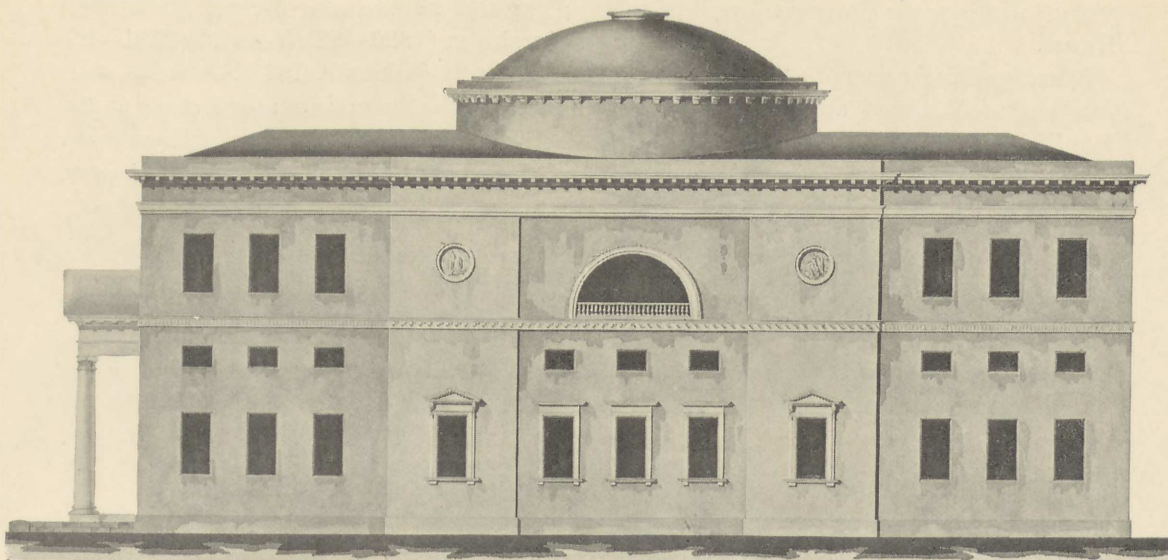
et af vor Bys skønneste Gadebilleder.

For C. F. Hansen var de høje, himmelstræbende Spir en Vederstyggelighed. Rationel, som selve Holbergs, er hans Opfattelse, naar han i sin Indstilling skriver:

»Disse høje Spiire, Levninger fra den gotiske Architectur, have sjælden en taalelig Form, ere i mange Henseender farlige for en Bye, og tjene i det høieste til i flere Miiles Frastand at underrette den Reysende om, at han nærmer sig en stor Stad. Hos Grækerne og Romerne i Konstens skjønne Dage, vare Taarne en ukjendt Bygnings Ziir; hvor de opførtes som Signaler, vare de simple af massiv Muur firkantede eller runde*).

I sin Indstilling meddeler Hansen, at han har gjort to Forslag til Kirkens Taarn. Nr. 1,

*) Fr. Schiøtt: Kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte. Enhver, som ønsker at lære C. F. Hansens Forhold til Frue Kirke at kende, bør læse denne Afhandling, hvis Forfatter er den, der i vor Tid først og grundigst har behandlet Hansens kjøbenhavnske Bygninger.

Slotskirken. Forslag til Nordfacade.

som han selv fraraader at benytte, er det højeste og afsluttes med en Kuppel. — Nr. 2, saaledes som vi kender Taarnet, anbefaler han selv meget varmt, »efterdi dets Simplicitet forbinder det heldigere med Hoved-Facaden«.

Frederik VI faar Sagen til Afgørelse og følger sin Bygmesters Indstilling.

Frue Kirkes Taarn fik da sin Form, uden Spir og uden Kuppel, udelukkende af kunstneriske Grunde, en smuk og værdig Form, Udtryk for Bygmesterens og hans Samtids Smag.

Denne Tid formede jo sine Bygninger under mangeartede Paavirkninger, fra den græske Oldtid til Renæssancen; men den forstod at sammensmelte de mange Elementer til den Enhed, vi kalder Stil; og C. F. Hansen var en af Tidens sikreste Stilister.

Vi finder saaledes i Frue Kirke mange Elementer. I Hovedanlægget fornemmer vi Nedstamningen fra Kirkebygningernes Forbillede, selve Oldtidens Basilika, mens der maaske i Koromgangen er en Reminiscens fra den ældste Frue Kirkes Katedralanlæg. Vestportalen er dorisk, og i de to doriske Søjlerækker i Kirkens Indre erindres vi om de græske Hypætraltemp-

ler. Men den af Søjlerne baarne Arkitrav er mere romersk end græsk, og romersk er den store kassetterede Tøndehvælvning.

Med Overlegenhed har C. F. Hansen omformet og sammensmeltet alle Enkeltheder til en helstøbt Enhed, som ikke er græsk, ikke romersk, men et lødigt Udtryk for Nyklassicismens Arkitekturfattelse og skabende Evne. — Ogsaa den »doriske« Portal er omformet i Hansens romersk paavirkede Smag*).

Overlegent har Bygmesteren ogsaa forstaaet at forberede Indtrykket af det lyse Kirkerum, der virker overvældende, naar man kommer fra den dunkle Forhal og ser det gennem de tre Arkader.

Her er ikke vore middelalderlige Kirkers maleriske Charme eller Romantik, men en overordentlig plastisk Klarhed og Ro. En festlig Virkning af en vis kølig Strengthed.

Det var en Lykke, at det blev Thorvaldsen og ingen anden, som kom til at smykke dette Kirkerum. Hans Genius

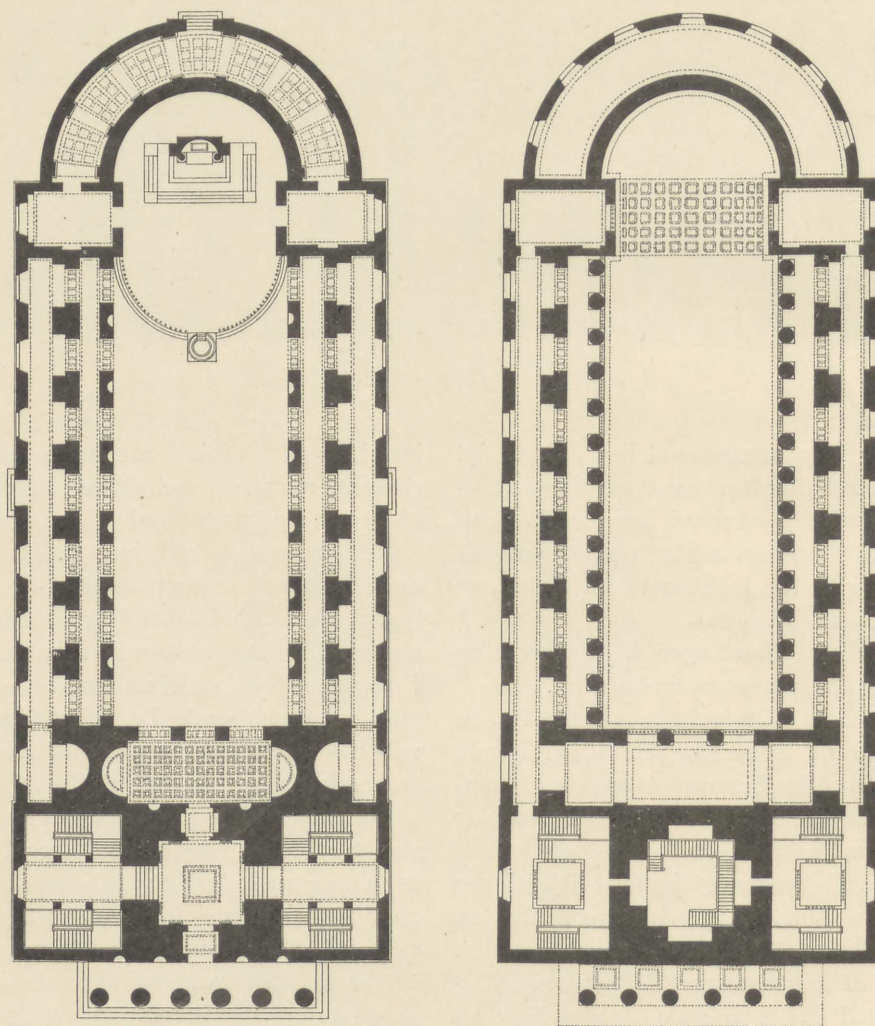
*) Om denne Portal har der i den nyeste Tid dannet sig den Myte, at den skulde være »senere tilføjet« af Hetsch. En besynderlig Idé. Portalen findes paa Hansens første, approberede Tegninger, som er udførte længe før Hetsch kom til Danmark.

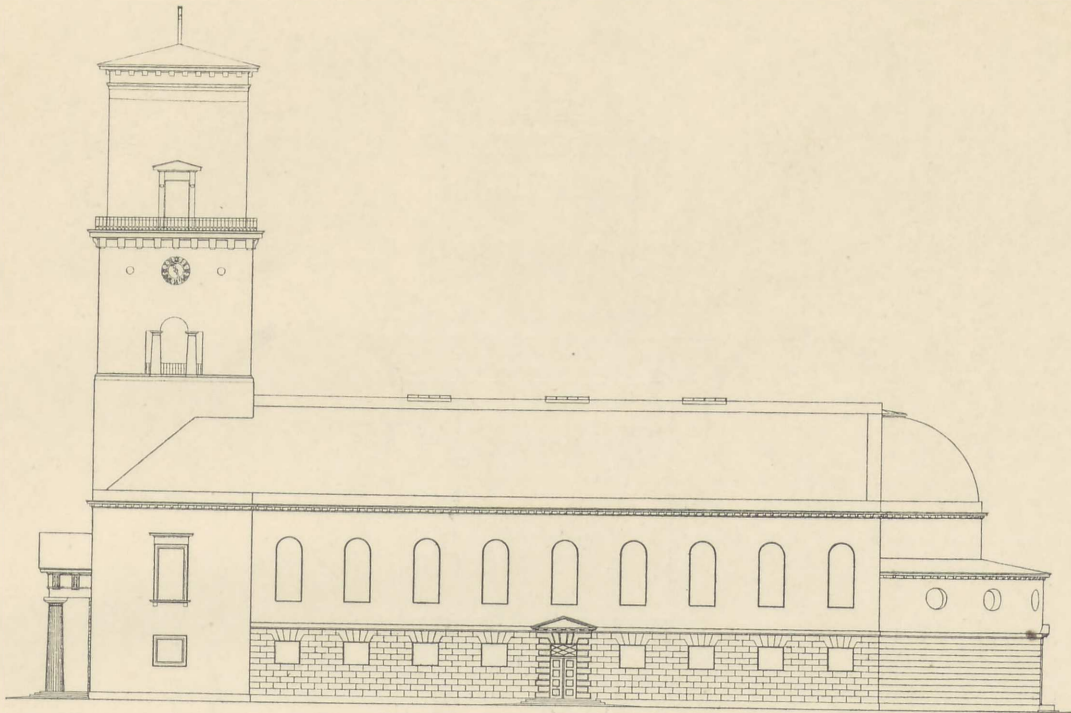
var i Slægt med Hansens bredtanlagte Kunst.

Værdige Omgivelser fik Kirken ved Opførelsen af Mallings stilfulde og personlige Universitet og Hansens egne Bygninger, Metropolitanskolen og Soldins Stif-

glemmes, at han har bygget Kirkerne i Hørsholm (1820—22), Vonsild (1824—25) og Skagen (fuldendt 1841). Af dem staar kun Hørsholm endnu uforandret. I den og i Kirkerne i Neumünster og Husum ser vi ham som Skaber af Kirkebygninger,

Nederste Stokværk. 1:10 1:20 1:30 1:40 1:50 2:00 2:10 2:20 2:30 2:40 2:50 3:00 3:10 3:20 3:30 3:40 3:50 4:00 4:10 4:20 4:30 4:40 4:50 5:00 5:10 5:20 5:30 5:40 5:50 6:00 6:10 6:20 6:30 6:40 6:50 7:00 7:10 7:20 7:30 7:40 7:50 8:00 8:10 8:20 8:30 8:40 8:50 9:00 9:10 9:20 9:30 9:40 9:50 10:00 10:10 10:20 10:30 10:40 10:50 11:00 11:10 11:20 11:30 11:40 11:50 12:00 12:10 12:20 12:30 12:40 12:50 13:00 13:10 13:20 13:30 13:40 13:50 14:00 14:10 14:20 14:30 14:40 14:50 15:00 15:10 15:20 15:30 15:40 15:50 16:00 16:10 16:20 16:30 16:40 16:50 17:00 17:10 17:20 17:30 17:40 17:50 18:00 18:10 18:20 18:30 18:40 18:50 19:00 19:10 19:20 19:30 19:40 19:50 20:00 20:10 20:20 20:30 20:40 20:50 21:00 21:10 21:20 21:30 21:40 21:50 22:00 22:10 22:20 22:30 22:40 22:50 23:00 23:10 23:20 23:30 23:40 23:50 24:00 24:10 24:20 24:30 24:40 24:50 25:00 25:10 25:20 25:30 25:40 25:50 26:00 26:10 26:20 26:30 26:40 26:50 27:00 27:10 27:20 27:30 27:40 27:50 28:00 28:10 28:20 28:30 28:40 28:50 29:00 29:10 29:20 29:30 29:40 29:50 30:00 30:10 30:20 30:30 30:40 30:50 31:00 31:10 31:20 31:30 31:40 31:50 32:00 32:10 32:20 32:30 32:40 32:50 33:00 33:10 33:20 33:30 33:40 33:50 34:00 34:10 34:20 34:30 34:40 34:50 35:00 35:10 35:20 35:30 35:40 35:50 36:00 36:10 36:20 36:30 36:40 36:50 37:00 37:10 37:20 37:30 37:40 37:50 38:00 38:10 38:20 38:30 38:40 38:50 39:00 39:10 39:20 39:30 39:40 39:50 40:00 40:10 40:20 40:30 40:40 40:50 41:00 41:10 41:20 41:30 41:40 41:50 42:00 42:10 42:20 42:30 42:40 42:50 43:00 43:10 43:20 43:30 43:40 43:50 44:00 44:10 44:20 44:30 44:40 44:50 45:00 45:10 45:20 45:30 45:40 45:50 46:00 46:10 46:20 46:30 46:40 46:50 47:00 47:10 47:20 47:30 47:40 47:50 48:00 48:10 48:20 48:30 48:40 48:50 49:00 49:10 49:20 49:30 49:40 49:50 50:00 50:10 50:20 50:30 50:40 50:50 51:00 51:10 51:20 51:30 51:40 51:50 52:00 52:10 52:20 52:30 52:40 52:50 53:00 53:10 53:20 53:30 53:40 53:50 54:00 54:10 54:20 54:30 54:40 54:50 55:00 55:10 55:20 55:30 55:40 55:50 56:00 56:10 56:20 56:30 56:40 56:50 57:00 57:10 57:20 57:30 57:40 57:50 58:00 58:10 58:20 58:30 58:40 58:50 59:00 59:10 59:20 59:30 59:40 59:50 60:00 60:10 60:20 60:30 60:40 60:50 61:00 61:10 61:20 61:30 61:40 61:50 62:00 62:10 62:20 62:30 62:40 62:50 63:00 63:10 63:20 63:30 63:40 63:50 64:00 64:10 64:20 64:30 64:40 64:50 65:00 65:10 65:20 65:30 65:40 65:50 66:00 66:10 66:20 66:30 66:40 66:50 67:00 67:10 67:20 67:30 67:40 67:50 68:00 68:10 68:20 68:30 68:40 68:50 69:00 69:10 69:20 69:30 69:40 69:50 70:00 70:10 70:20 70:30 70:40 70:50 71:00 71:10 71:20 71:30 71:40 71:50 72:00 72:10 72:20 72:30 72:40 72:50 73:00 73:10 73:20 73:30 73:40 73:50 74:00 74:10 74:20 74:30 74:40 74:50 75:00 75:10 75:20 75:30 75:40 75:50 76:00 76:10 76:20 76:30 76:40 76:50 77:00 77:10 77:20 77:30 77:40 77:50 78:00 78:10 78:20 78:30 78:40 78:50 79:00 79:10 79:20 79:30 79:40 79:50 80:00 80:10 80:20 80:30 80:40 80:50 81:00 81:10 81:20 81:30 81:40 81:50 82:00 82:10 82:20 82:30 82:40 82:50 83:00 83:10 83:20 83:30 83:40 83:50 84:00 84:10 84:20 84:30 84:40 84:50 85:00 85:10 85:20 85:30 85:40 85:50 86:00 86:10 86:20 86:30 86:40 86:50 87:00 87:10 87:20 87:30 87:40 87:50 88:00 88:10 88:20 88:30 88:40 88:50 89:00 89:10 89:20 89:30 89:40 89:50 90:00 90:10 90:20 90:30 90:40 90:50 91:00 91:10 91:20 91:30 91:40 91:50 92:00 92:10 92:20 92:30 92:40 92:50 93:00 93:10 93:20 93:30 93:40 93:50 94:00 94:10 94:20 94:30 94:40 94:50 95:00 95:10 95:20 95:30 95:40 95:50 96:00 96:10 96:20 96:30 96:40 96:50 97:00 97:10 97:20 97:30 97:40 97:50 98:00 98:10 98:20 98:30 98:40 98:50 99:00 99:10 99:20 99:30 99:40 99:50 100:00 100:10 100:20 100:30 100:40 100:50 101:00 101:10 101:20 101:30 101:40 101:50 102:00 102:10 102:20 102:30 102:40 102:50 103:00 103:10 103:20 103:30 103:40 103:50 104:00 104:10 104:20 104:30 104:40 104:50 105:00 105:10 105:20 105:30 105:40 105:50 106:00 106:10 106:20 106:30 106:40 106:50 107:00 107:10 107:20 107:30 107:40 107:50 108:00 108:10 108:20 108:30 108:40 108:50 109:00 109:10 109:20 109:30 109:40 109:50 110:00 110:10 110:20 110:30 110:40 110:50 111:00 111:10 111:20 111:30 111:40 111:50 112:00 112:10 112:20 112:30 112:40 112:50 113:00 113:10 113:20 113:30 113:40 113:50 114:00 114:10 114:20 114:30 114:40 114:50 115:00 115:10 115:20 115:30 115:40 115:50 116:00 116:10 116:20 116:30 116:40 116:50 117:00 117:10 117:20 117:30 117:40 117:50 118:00 118:10 118:20 118:30 118:40 118:50 119:00 119:10 119:20 119:30 119:40 119:50 120:00 120:10 120:20 120:30 120:40 120:50 121:00 121:10 121:20 121:30 121:40 121:50 122:00 122:10 122:20 122:30 122:40 122:50 123:00 123:10 123:20 123:30 123:40 123:50 124:00 124:10 124:20 124:30 124:40 124:50 125:00 125:10 125:20 125:30 125:40 125:50 126:00 126:10 126:20 126:30 126:40 126:50 127:00 127:10 127:20 127:30 127:40 127:50 128:00 128:10 128:20 128:30 128:40 128:50 129:00 129:10 129:20 129:30 129:40 129:50 130:00 130:10 130:20 130:30 130:40 130:50 131:00 131:10 131:20 131:30 131:40 131:50 132:00 132:10 132:20 132:30 132:40 132:50 133:00 133:10 133:20 133:30 133:40 133:50 134:00 134:10 134:20 134:30 134:40 134:50 135:00 135:10 135:20 135:30 135:40 135:50 136:00 136:10 136:20 136:30 136:40 136:50 137:00 137:10 137:20 137:30 137:40 137:50 138:00 138:10 138:20 138:30 138:40 138:50 139:00 139:10 139:20 139:30 139:40 139:50 140:00 140:10 140:20 140:30 140:40 140:50 141:00 141:10 141:20 141:30 141:40 141:50 142:00 142:10 142:20 142:30 142:40 142:50 143:00 143:10 143:20 143:30 143:40 143:50 144:00 144:10 144:20 144:30 144:40 144:50 145:00 145:10 145:20 145:30 145:40 145:50 146:00 146:10 146:20 146:30 146:40 146:50 147:00 147:10 147:20 147:30 147:40 147:50 148:00 148:10 148:20 148:30 148:40 148:50 149:00 149:10 149:20 149:30 149:40 149:50 150:00 150:10 150:20 150:30 150:40 150:50 151:00 151:10 151:20 151:30 151:40 151:50 152:00 152:10 152:20 152:30 152:40 152:50 153:00 153:10 153:20 153:30 153:40 153:50 154:00 154:10 154:20 154:30 154:40 154:50 155:00 155:10 155:20 155:30 155:40 155:50 156:00 156:10 156:20 156:30 156:40 156:50 157:00 157:10 157:20 157:30 157:40 157:50 158:00 158:10 158:20 158:30 158:40 158:50 159:00 159:10 159:20 159:30 159:40 159:50 160:00 160:10 160:20 160:30 160:40 160:50 161:00 161:10 161:20 161:30 161:40 161:50 162:00 162:10 162:20 162:30 162:40 162:50 163:00 163:10 163:20 163:30 163:40 163:50 164:00 164:10 164:20 164:30 164:40 164:50 165:00 165:10 165:20 165:30 165:40 165:50 166:00 166:10 166:20 166:30 166:40 166:50 167:00 167:10 167:20 167:30 167:40 167:50 168:00 168:10 168:20 168:30 168:40 168:50 169:00 169:10 169:20 169:30 169:40 169:50 170:00 170:10 170:20 170:30 170:40 170:50 171:00 171:10 171:20 171:30 171:40 171:50 172:00 172:10 172:20 172:30 172:40 172:50 173:00 173:10 173:20 173:30 173:40 173:50 174:00 174:10 174:20 174:30 174:40 174:50 175:00 175:10 175:20 175:30 175:40 175:50 176:00 176:10 176:20 176:30 176:40 176:50 177:00 177:10 177:20 177:30 177:40 177:50 178:00 178:10 178:20 178:30 178:40 178:50 179:00 179:10 179:20 179:30 179:40 179:50 180:00 180:10 180:20 180:30 180:40 180:50 181:00 181:10 181:20 181:30 181:40 181:50 182:00 182:10 182:20 182:30 182:40 182:50 183:00 183:10 183:20 183:30 183:40 183:50 184:00 184:10 184:20 184:30 184:40 184:50 185:00 185:10 185:20 185:30 185:40 185:50 186:00 186:10 186:20 186:30 186:40 186:50 187:00 187:10 187:20 187:30 187:40 187:50 188:00 188:10 188:20 188:30 188:40 188:50 189:00 189:10 189:20 189:30 189:40 189:50 190:00 190:10 190:20 190:30 190:40 190:50 191:00 191:10 191:20 191:30 191:40 191:50 192:00 192:10 192:20 192:30 192:40 192:50 193:00 193:10 193:20 193:30 193:40 193:50 194:00 194:10 194:20 194:30 194:40 194:50 195:00 195:10 195:20 195:30 195:40 195:50 196:00 196:10 196:20 196:30 196:40 196:50 197:00 197:10 197:20 197:30 197:40 197:50 198:00 198:10 198:20 198:30 198:40 198:50 199:00 199:10 199:20 199:30 199:40 199:50 200:00 200:10 200:20 200:30 200:40 200:50 201:00 201:10 201:20 201:30 201:40 201:50 202:00 202:10 202:20 202:30 202:40 202:50 203:00 203:10 203:20 203:30 203:40 203:50 204:00 204:10 204:20 204:30 204:40 204:50 205:00 205:10 205:20 205:30 205:40 205:50 206:00 206:10 206:20 206:30 206:40 206:50 207:00 207:10 207:20 207:30 207:40 207:50 208:00 208:10 208:20 208:30 208:40 208:50 209:00 209:10 209:20 209:30 209:40 209:50 210:00 210:10 210:20 210:30 210:40 210:50 211:00 211:10 211:20 211:30 211:40 211:50 212:00 212:10 212:20 212:30 212:40 212:50 213:00 213:10 213:20 213:30 213:40 213:50 214:00 214:10 214:20 214:30 214:40 214:50 215:00 215:10 215:20 215:30 215:40 215:50 216:00 216:10 216:20 216:30 216:40 216:50 217:00 217:10 217:20 217:30 217:40 217:50 218:00 218:10 218:20 218:30 218:40 218:50 219:00 219:10 219:20 219:30 219:40 219:50 220:00 220:10 220:20 220:30 220:40 220:50 221:00 221:10 221:20 221:30 221:40 221:50 222:00 222:10 222:20 222:30 222:40 222:50 223:00 223:10 223:20 223:30 223:40 223:50 224:00 224:10 224:20 224:30 224:40 224:50 225:00 225:10 225:20 225:30 225:40 225:50 226:00 226:10 226:20 226:30 226:40 226:50 227:00 227:10 227:20 227:30 227:40 227:50 228:00 228:10 228:20 228:30 228:40 228:50 229:00 229:10 229:20 229:30 229:40 229:50 230:00 230:10 230:20 230:30 230:40 230:50 231:00 231:10 231:20 231:30 231:40 231:50 232:00 232:10 232:20 232:30 232:40 232:50 233:00 233:10 233:20 233:30 233:40 233:50 234:00 234:10 234:20 234:30 234:40 234:50 235:00 235:10 235:20 235:30 235:40 235:50 236:00 236:10 236:20 236:30 236:40 236:50 237:00 237:10 237:20 237:30 237:40 237:50 238:00 238:10 238:20 238:30 238:40 238:50 239:00 239:10 239:20 239:30 239:40 239:50 240:00 240:10 240:20 240:30 240:40 240:50 241:00 241:10 241:20 241:30 241:40 241:50 242:00 242:10 242:20 242:30 242:40 242:50 243:00 243:10 243:20 243:30 243:40 243:50 244:00 244:10 244:20 244:30 244:40 244:50 245:00 245:10 245:20 245:30 245:40 245:50 246:00 246:10 246:20 246:30 246:40 246:50 247:00 247:10 247:20 247:30 247:40 247:50 248:00 248:10 248:20 248:30 248:40 248:50 249:00 249:10 249:20 249:30 249:40 249:50 250:00 250:10 250:20 250:30 250:40 250:50 251:00 251:10 251:20 251:30 251:40 251:50 252:00 252:10 252:20 252:30 252:40 252:50 253:00 253:10 253:20 253:30 253:40 253:50 254:00 254:10 254:20 254:30 254:40 254:50 255:00 255:10 255:20 255:30 255:40 255:50 256:00 256:10 256:20 256:30 256:40 256:50 257:00 257:10 257:20 257:30 257:40 257:50 258:00 258:10 258:20 258:30 258:40 258:50 259:00 259:10 259:20 259:30 259:40 259:50 260:00 260:10 260:20 260:30 260:40 260:50 261:00 261:10 261:20 261:30 261:40 261:50 262:00 262:10 262:20 262:30 262:40 262:50 263:00 263:10 263:20 263:30 263:40 263:50 264:00 264:10 264:20 264:30 264:40 264:50 265:00 265:10 265:20 265:30 265:40 265:50 266:00 266:10 266:20 266:30 266:40 266:50 267:00 267:10 267:20 267:30 267:40 267:50 268:00 268:10 268:20 268:30 268:40 268:50 269:00 269:10 269:20 269:30 269:40 269:50 270:00 270:10 270:20 270:30 270:40 270:50 271:00 271:10 271:20 271:30 271:40 271:50 272:00 272:10 272:20 272:30 272:40 272:50 273:00 273:10 273:20 273:30 273:40 273:50 274:00 274:10 274:20 274:30 274:40 274:50 275:00 275:10 275:20 275:30 275:40 275:50 276:00 276:10 276:20 276:30 276:40 276:50 277:00 277:10 277:20 277:30 277:40 277:50 278:00 278:10 278:20 278:30 278:40 278:50 279:00 279:10 279:20 279:30 279:40 279:50 280:00 280:10 280:20 280:30 280:40 280:50 281:00 281:10 281:20 281:30 281:40 281:50 282:00 282:10 282:20 282:30 282:40 282:50 283:00 283:10 283:20 283:30 283:40 283:50 284:00 284:10 284:20 284:30 284:40 284:50 285:00 285:10 285:20 285:30 285:40 285:50 286:00 286:10 286:20 286:30 286:40 286:50 287:00 287:10 287:20 287:30 287:40 287:50 288:00 288:10 288:20 288:30 288:40 288:50 289:00 289:10 289:20 289:30 289:40 289:50 290:00 290:10 290:20 290:30 290:40 290:50 291:00 291:10 291:20 291:30 291:40 291:50 292:00 292:10 292:20 292:30 292:40 292:50 293:00 293:10 293:20 293:30 293:40 293:50 294:00 294:10 294:20 294:30 294:40 294:50 295:00 295:10 295:20 295:30 295:40 295:50 296:00 296:10 296:20 296:30 296:40 296:50 297:00 297:10 297:20 297:30 297:40 297:50 298:00 298:10 298:20 298:30 298:40 298:50 299:00 299:10 299:20

Frue Kirke. Sydfaçade.

Aarhundred. Den karakteriseres ved, at den franske Paavirkning afløstes af en engelsk-italiensk, den spinklere, mere zarte Louisseize af en bredere, kraftigere Stil, som optog mere af den romerske end af den græske Kunsts Elementer. — Hos os i Danmark var det Harsdorffs Stil, som efterfulgtes af Meyns og Hansens.

Vilh. Wanscher har i sin Bog om Bindsbøll peget paa den *engelsk-palladianske* Indflydelse. Skulde man imidlertid udpege en enkelt Kunstner som direkte Forløber for Stilepoken, maatte det være Englænderen *Robert Adam* (1728—92), en klassisk paavirket Fortsætter af *Inigo Jones*. I Publikationen af hans og Broderen *James'* Bygninger: the Works in Architecture (London 1778—79) finder vi adskillige af de Karaktertræk, som senere kom frem i Hansens og hans Samtids Kunst i Europa. Det maa dog ikke glemmes, at mange af denne Tids Arkitekter gennem deres Studier i Rom og Italien direkte havde modtaget Impulser fra Oldtidens og Renaissansens Kunst. Og Samtidens italienske Arkitekter

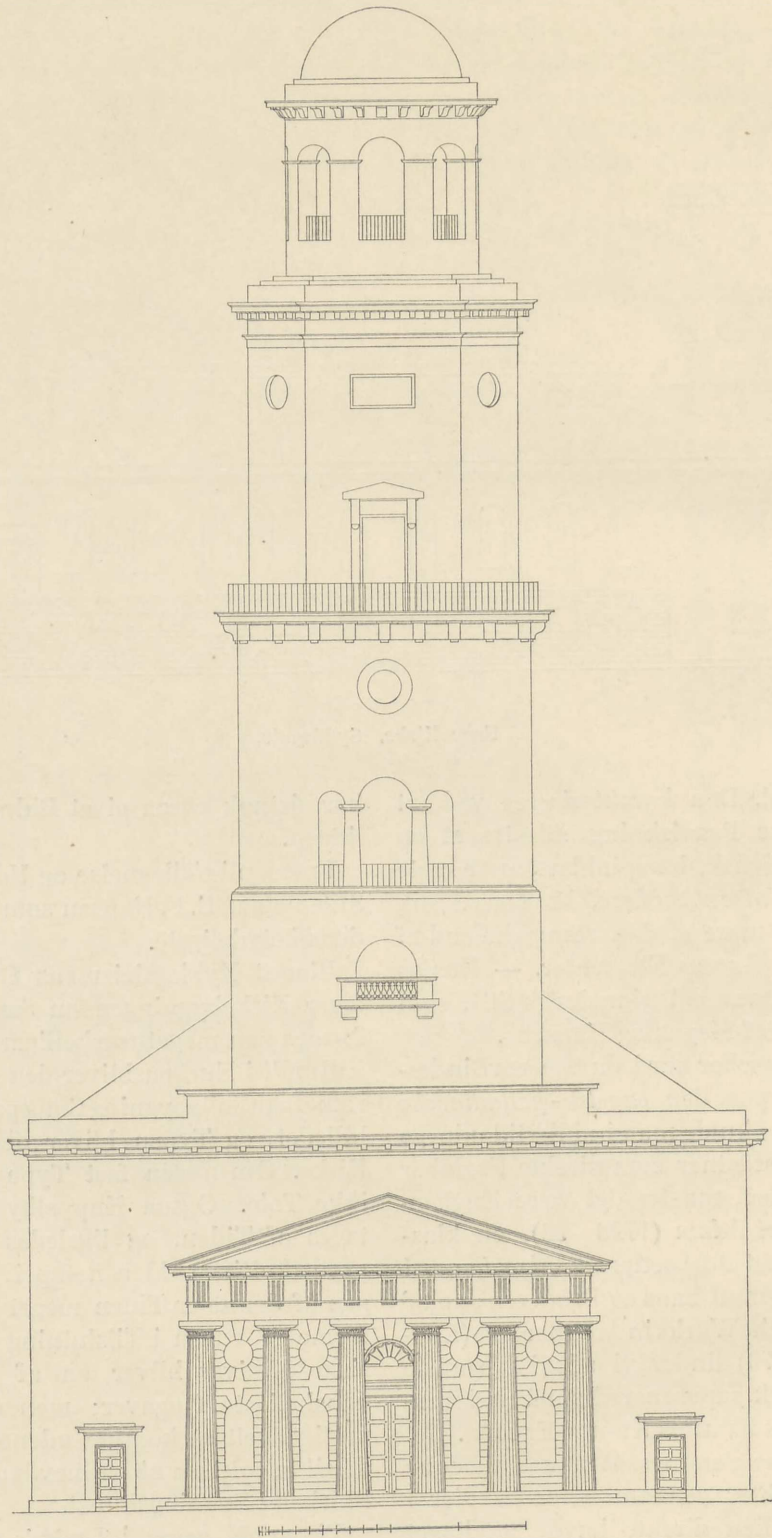
har vistnok ogsaa givet Bidrag til Udviklingen.

I personlig Tilegnelse og Udformning af Stilen staar C. F. Hansen som en af Periodens betydeligste.

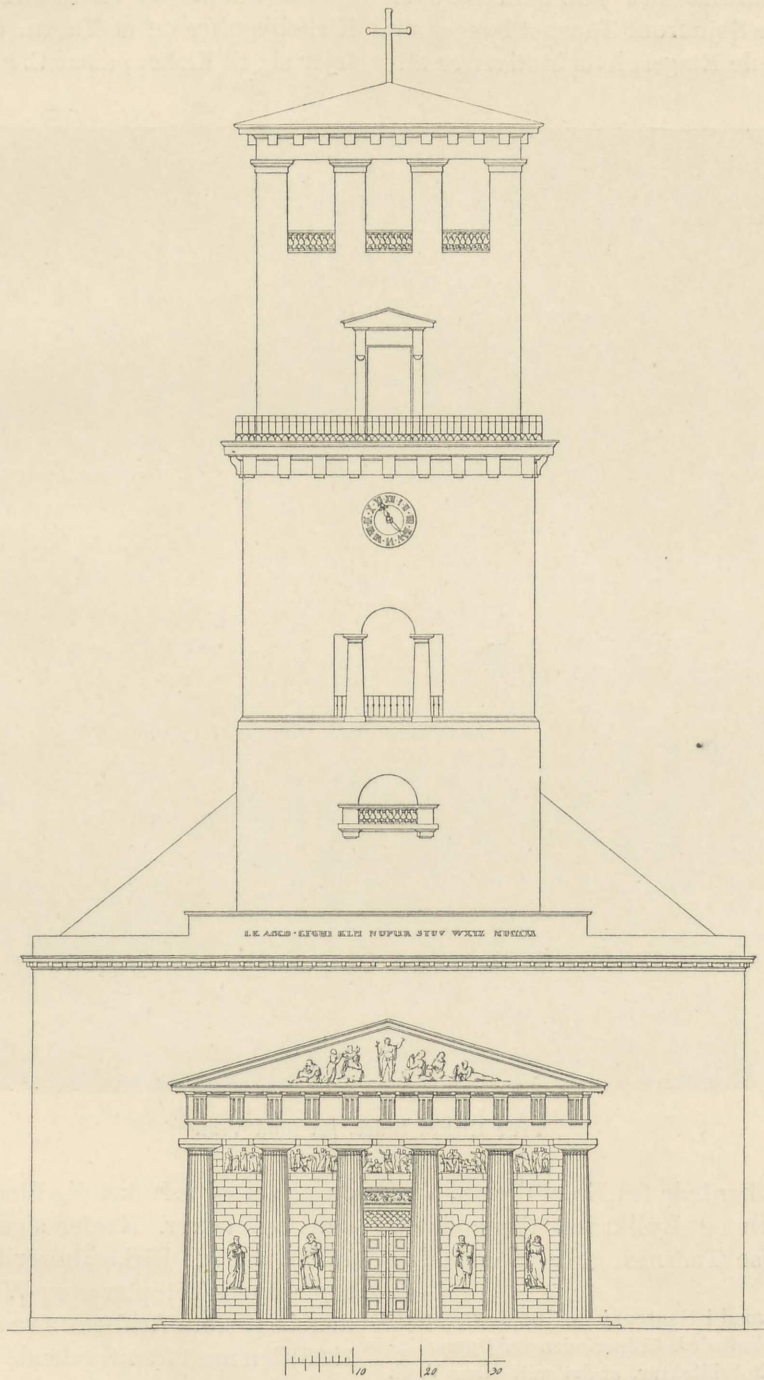
Blandt Nyklassicismens Opgaver indtager Kirkebygningen en Særplads. Den formes paa meget forskelligartet Maade.

Rundt i Europa bliver den græske eller romerske Søjlebygning Gang paa Gang Forbilledet, og Typen bliver den taarnløse Kirke. Om nogen fast Type er her dog ikke Tale. Ogsaa Kuppelbygningen optages af Tiden, og ligeledes den taarnprydede Kirke. Men netop i Udformningen af denne er Tiden meget usikker. At forme et Taarn i Tilslutning til de klassiske Motiver bliver en af Stilepokens vanskeligste Opgaver; men det er ikke muligt, helt at komme udenom Taarnet, dertil har det en altfor hævdvunden Plads i kirkelig Bygningskunst.

Vi ser da ogsaa i *Lepère's* og *Hittorff's* St. Vincent de Paul i Paris en Basilika, hvis imponerende Gavlfaçade flankeres af

Frue Kirkes Taarn. Det af C. F. Hansen forkastede »Forslag Nr. 1«.

Frue Kirkes Taarn. Det af C. F. Hansen foretrukne »Forslag Nr. 2«.

2 Taarne, som netop er det svageste i Anlæget. Eller i London *John Nash's All Souls Church*, hvis Taarn bestaar af to over hinanden stillede, runde Søjlebygninger, der krønes af en slank Kegle. Eller sammesteds *William Inwood's* *) *St. Pancras*, over hvis ioniske Søjlefront Taarnet bygger sig op i 8-kantede Etager, hvis Motiver er alt-

ufortalt kan de i organisk Sammenhæng og Opbygning ikke maale sig med tidligere Tidens Taarnbygninger. — Lignende Forhold gør sig gældende i Tyskland og andre Steder.

Som Skaber af en naturlig og værdig Kirkebygning og et Taarn, der organisk følger sig til Kirken, staar C. F. Hansen paa

Frue Kirkes Indre, set mod Vest.

for direkte hentede fra Erechtheion, Vindenes Taarn og Lysikrates Gravmæle i Athen. Disse Taarnes gode Egenskaber

*) Naar Inwood i Hansenbiografen nævnes mellem dem, der indledede Stilperioden ved Opmaalinger af klassisk Arkitektur, er det galt. Hans Værk om Erechtheion kom langt senere (i 1827). Inwood tilhørte Nyklassicismens sidste Generation.

en smuk og selvstændig Plads blandt Tidens Arkitekter. Nagler siger da ogsaa (i 1837), at Frue Kirke »hører til de mærkeligste nyere Templer«, og Wibeking giver den i sit store Arkitekturværk (München 1825) den mest fremtrædende Plads i dansk Arkitektur.

Da I. N. Pertsch 1827—33 byggede evan-

gelisk Kirke (Matthæus-K.) i München, formede han Taarnet som en Kopi af Frue Kirkes, om end i fri Bearbejdning. Pertsch's Taarn naar dog ikke Originalen i Kraft og

tekturhistorie, der konsekvent har optaget 19de Aarhundrede til Behandling (Leipzig 1910). I Afsnittet om Nyklassicismen udtaler Forfatteren om Frue Kirke: »Søger

Frue Kirkes Taarn, set fra Nørregade.

formfuld Bredde; men det staar som et interessant Vidnesbyrd om Samtidens Vurdering af Hansens Kirke. — Ogsaa andre Steder i Bayern kan Paavirkningen fra denne spores.

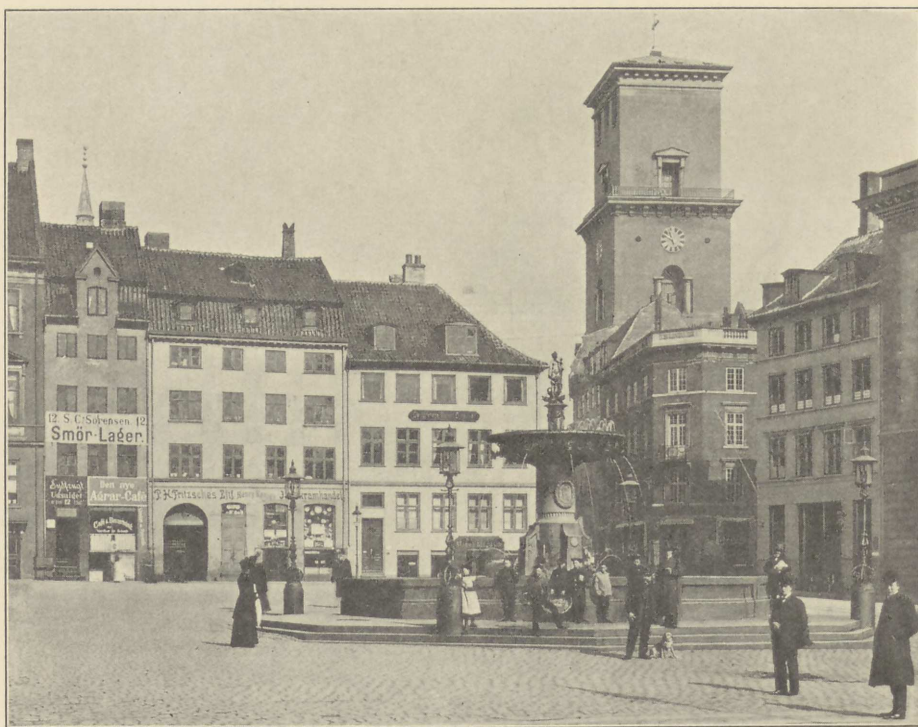
En moderne Vurdering af Frue Kirke finder man i D. Josephs store Arkitekturhistorie, vistnok den første, samlede Arki-

man en værdig Ramme for den berømte Billedhuggers Mesterværker, maa man gaa til den efter Englændernes Ødelæggelse atter genopbyggede Frue Kirke i Kjøbenhavn. I denne Pille-Søjlebasilika gribes vi i Sandhed af Arkitekturens Harmoni med Skulpturen, navnlig med Thorvaldsens signende Christus. — Med Undtagelse af

denne Kirke er Epochen lige saa lidt frugtbar i Danmark som i Norge og Sverig«.

Paa en saadan Førsteplads vil vi Danske ikke stille Frue Kirke. Naar den tyske Arkitekturforsker har gjort det, er det vel fordi det under Studiet af Nyklassicismen har slaaet ham, at Hansen sikrere end de fleste i sin Tid har formaaet at skabe et værdigt kirkeligt Monument.

At Høyen tidligt blev en Modstander af ham var da rimeligt. Han var den nye Tids Repræsentant, og Løsenet var »det nationale«. Høyen saa med Interesse paa den *ældre* danske Bygningskunst, men lidet klart paa det sidste Aarhundrede. Han kaldte Meyn »en daarlig Arkitekt« og omtalte eksempelvis Amalienborgs Stil som »den mest letfærdige franske«.

Frue Kirkes Taarn, set fra Nytorv.

Højt vurderet af sin Samtid i og udenfor Danmark som faa danske Arkitekter før eller siden, kom der et voldsomt Tilbageslag efter hans Død.

Lignende Forhold gentager sig — dog mere eller mindre udpræget — hver Gang en ny Epoke afløser en ældre. Under Kampen mellem to Tidsaldre vil den nye Tid bryde Staven over den gamle, og der kræves et vist Aaremaal, een eller flere Menneskealdre, før den Tids Kunst, som blev besejret og fordømt, atter optages til rolig og retfærdig, kritisk Vurdering.

Gennem et halvt Aarhundrede var Hansens og hans Samtids Kunst ude af Kurs; man kaldte Stilen »den pseudoklassiske« eller »den saakaldte gode Smags Stil«.

Mærkeligt er det, at Julius Lange saa sent som i 1895, da Interessen for C. F. Hansen atter er ved at trænge igennem, næsten ganske deler Høyens Opfattelse af hin Tids Kunst, ja at denne Opfattelse m. H. t. Hansen hos Lange kulminerer paa den grelleste Maade. Han frakender ham enhver kunstnerisk Betydning; han siger, at Hansen »meget mindre kan betragtes

som Kunstner end som Embedsarkitekt, Chef for et stort arkitektonisk Tegnekontor, der paa Regeringens Ordre kunde levere alt til Faget henhørende i den gældende Empirestil« o. s. v.

Langes ellers saa noble Stil er her lidet værdig. — Og maa man ikke forbavses over den Karakteristik, han føler sig berettiget til at give af den store Bygmesters aarelange, aldrig trættede Kamp for at føre sine Bygninger igennem paa Trods af de elendigste, økonomiske Forhold: Lange siger, at disse Forhold »medførte et Kniberi i Anvendelsen af Materialerne og i den kunstneriske Udstyrelse, der er aldeles parodisk, naar man erindrer Bygningernes Rang og Betydning. Den Side af Opgaven forstod Hansen sig dog paa«.

At C. F. Hansen og hans Samtidige, ogsaa Harsdorff, ofte slog sig tiltaals med uægte Materialer, i Almindelighed tvunget af den haardeste Nødvendighed, skal ikke overses, men det berettiger dog vel ikke til denne skarpe, overlegne Dom, som i Virkeligheden skyder langt over Maalet.

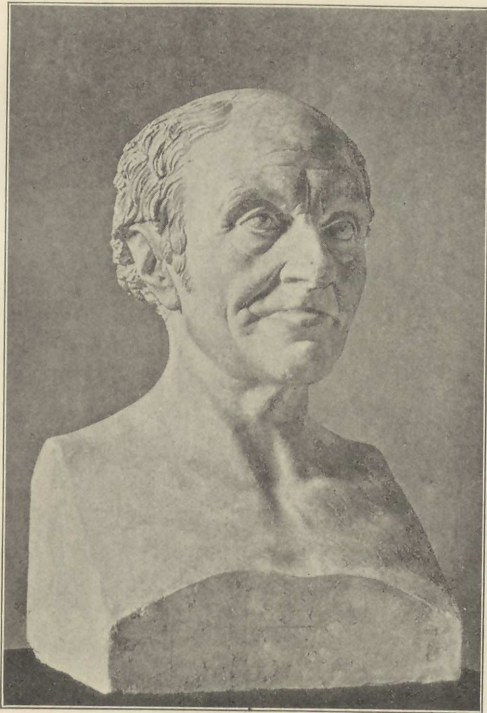
Lange peger i sin smukke Bog om Sergei og Thorvaldsen paa Omdrejningens Lov, ifølge hvilken »Tingene vekselvis staa højt eller staa lavt«. Om Nyklassicismen, »det som man i Arkitektur og Dekoration kalder Ludvig d. 16des Stil og Empirestilen«, siger han: »naturligvis kommer dets Tid nok igen, den historiske Morgenglans vil ogsaa skinne over det«.

Langes Spaadom er gaaet i Opfyldelse. Allerede forlængst er der blandt Kunstnerne fremvokset en levende Interesse for denne Tids Kunst.

Medens det forrige Slægtled behandlede den med overlegen Overbærenhed, betragtes den nu med samme Sympati og Interesse som tidligere Tidens Kunst. Det var Stilarternes sidste store Epoke før Opløsningen og vor Tids Stil-Virvar.

C. F. Hansen anerkendes nu blandt

Kunstnere og Kunstforskere som en af hin Tids betydeligste Arkitekter, og hans Kunst vinder Aar for Aar mere Forstaaelse baade herhjemme og ude. Fremtiden vil give Opregnsning for den systematiske Forfølgelse, der i det første halve Aarhundrede efter hans Død blev den store Bygmesters Lod.

C. F. Hansen, modelleret af H. E. Freund.

Husum Kirke.

HENVISNINGER

Side 1. Det vides ikke, hvornaar C. F. Hansens Fader flyttede til Kjøbenhavn. Hans Optagelse i Lavet i Kjøbenhavn finder vi i »Skomagerlaugets Amtsprotokol«, i hvilken det ses, at under 28. April 1735 »accorderte Matthias Hansen og betalte til Lauget 10 Rdlr.« Naar denne Sum er mindre end den, der betales af andre nye Mestre, er Aarsagen antageligt Skomager Hansens ringe økonomiske Kaar. — I Protokollen for »Skomagerlaugets Ligkasse« ses det, at der 21. Nov. 1735 er betalt (Indmeldingsgebyr) af 7 »unge Mestre«. Mellem dem Mattis Hansen — 2 Rdlr. 4 Mark.

Kort før var Skomager Hansen bleven gift. Petri Kirkebog udviser, at Matthias Hansen og Anna Maria Mahling er viede 21. Okt. 1735.

Side 2. Udi Architecturens Skoole blev o. s. v.; her skal staa: Udi Architecturens liden Skoole blev o. s. v. — Ifølge Weilbachs Papirer skal C. F. Hansen ogsaa have været i Tømmerlære, en Meddelelse, som vistnok skyldes Hansens Selvbiografi.

Side 3. Niels Eigtveds Ophold i Rom er paa vist gennem nogle Breve, skrevne af ham i Rom i 1734—35. Brevene er fremdragne af Docent P. Johansen og gengivne i Meldahls »Frederikskirken i Kjøbenhavn«. — At ogsaa Thura har været i Rom, er jo tilstrækkeligt kendt.

Side 10. Af Rentekammerets tyske Forestillinger af 1782 (Nr. 274) erfarer man, at »Bygningskonduktørerne« Meyn og Magens har sagt nej til Bygmesterstillingen i Holsten, fordi de er udenlands paa Studierejse, Foruden C. F. Hansen findes blandt

Ansøgerne Second-Lieutenant ved Ingenieur-Corpsset Rawert, Architect Ness, »Murermester og Entrepreneur Langes Søn« samt »der Baugevollmächtigte« Koch i Slesvig.

Side 14. I Nicolaj Kirkebog findes under 1792: Friderich Christian Hansen, Professor og Kongl. Bygmester i Holsten, U. K., og Jfr. Ane Margrethe Rahbeck copulerede d. 11. Maj paa Landet.

Anna Margrethe Rahbeck er dobt 21. Maj 1773 i Nicolaj Kirke. Hun er Datter af Justitsraad Jacob Rahbeck og Fru Anna f. Olrog.

Side 16 Allerede Harsdorff havde foreslaaet den Adskillelse mellem Arresthuset og Raad- og Domhuset, som Hansen gennemførte.

Side 17. Tegningen til det Bronceur, C. F. Hansen fik som Hædersgave af sin By, var blevet bestilt hos Arkitekt Peder Malling. Alligevel er det vistnok med Rette, at det altid har gaaet under Hetsch's Navn. Malling var jo Hetsch's Ven og havde formaaet denne til at følge sig til Danmark; han har antageligt overdraget Vennen at give Tegning til Uret.

Uret er udført hos I. I. Lepaute i Paris, Broncearbejdet hos Thomire & Cie sammesteds. Det kom til at koste 1970 Rbd. foruden Told (meddelt ved Overretssagfører Stefan Hetsch).

Side 18. 2den Dec. 1808 blev C. F. Hansen udnævnt til Overbygningsdirektor; men Kongen havde allerede resolveret Udnævnelsen 25. Okt. s. A.

Side 19. Statsbygningskommissionen er Fejltryk for Slotsbygningskommissionen.

Husum Kirkes Indre.

Neumünster Kirke.

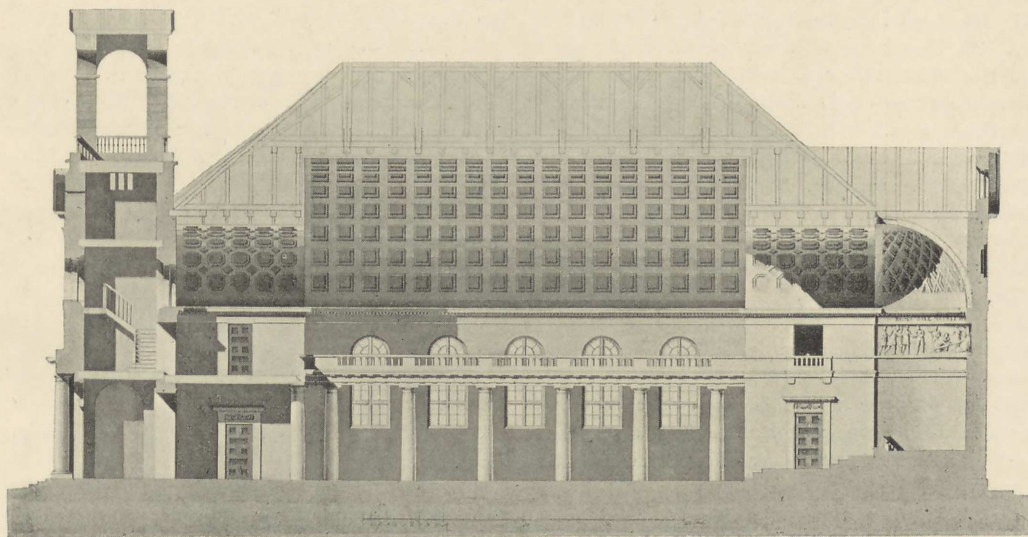

Hørsholm Kirke.

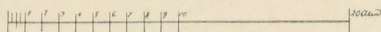
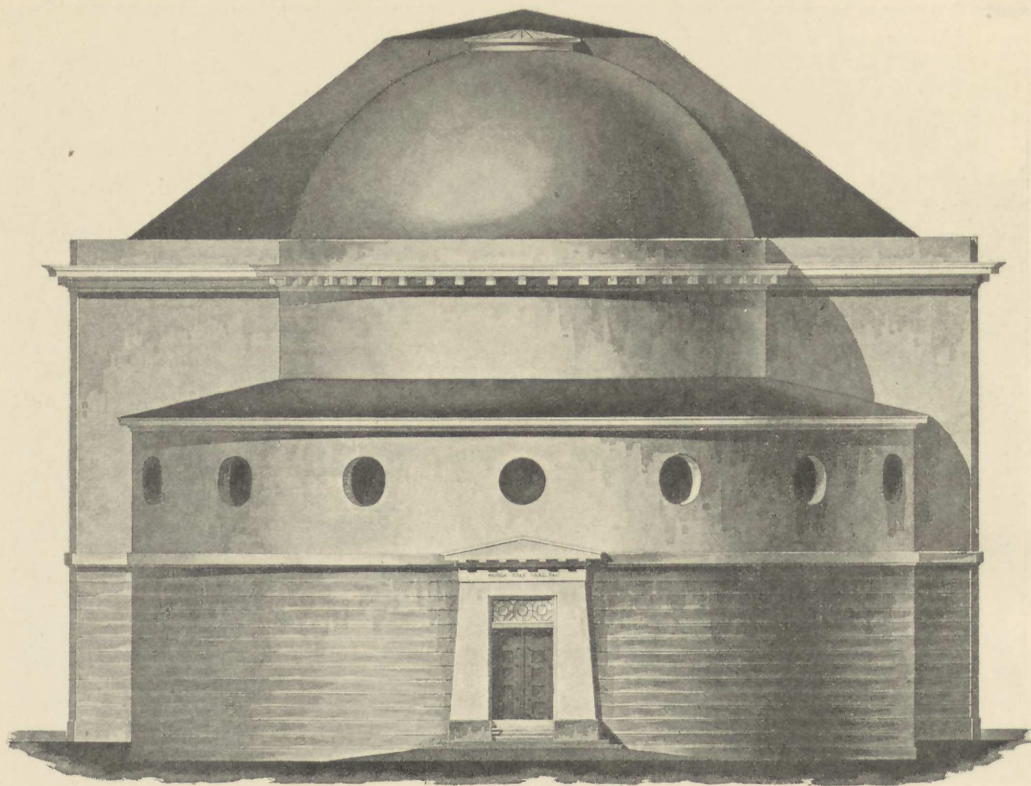
Side 20. Friends Buste af C. F. Hansen blev først efter 50-Aars-Jubilæet udført i Marmor.

Side 29. Paa Salonen (paa Charlottenborg) udstillede C. F. Hansen i 1815. Der findes i Udstillingskataloget en Fortegnelse over de udstillede

Tegninger, som er et udmærket Supplement til »Hansens Værker«. Denne Fortegnelse, paa hvilken Hr. Bibliotekar A. Røder har henledet min Opmærksomhed, er nu lidet tilgængelig, hvorfor den optrykkes her:

Længdesnit af Hørsholm Kirke.

Tegning til Frue Kirkes Kor.

SALON 1815. BYGNINGSKUNST.

C. F. Hansen (Akademiets Direktør).

I. Christiansborg Slot.

1—14. Tegninger af Christiansborg Slot samt tvende Modeller af Tagværkerne.

II. Raad- og Dømhuset.

15—25. Tegninger til Raad- og Dømhuset samt Modeller i Gips til en Corinthisk Colonne- og en Corinthisk Lisen-Capital af Raadhusets indvendige Decoration.

III. Frue Kirke.

26—29. Hovedfaçade, 2de Profiler og Plan af Kirken.

IV. Kjøbenhavns lærde Skole.

30—32. Façade, Profil og Grundplan af Skolen.

V. Private Bygninger.

33—36. Forfaçade, Bag-Façade, 2de Profiler og Plan af en Hovedbygning opført paa det adelige Gods Perdöhl i Holsten.

37—38. Et Landhuus med Bag-Façade opført i Dockenhuden, tilhørende Mr. Cesar Godefroi.

39. Et Landhuus ved samme Bondebye, tilhørende Mr. Pierre Godefroi.

40—42. Et Landhuus med Side-Façade og Plan, opført i Nienstädten, tilhørende Hr. Bauer.

43—44. For- og Bag-Façade af et Landhuus,

opført ved Elben i Nærheden af Otmarschen, tilhørende Mr. Thornton.

45. Den dertil hørende Staldbygning.

46—48. Et Landhuus i samme Egn med 2de Profiler.

49—50. For- og Side-Façade af et Landhuus opført paa Kreinberg ved Nienstädten.

51. Et Landhuus ved Elben.

52—53. For- og Bag-Façade af et Landhuus tæt ved Altona ved Elben, tilhørende C. R. La-wätz.

54. Et lidet Landhuus i samme Egn, tilhørende J. R. Gebauer.

55. En Bygning opført i Pinneberg, tilhørende I. R. Matthiesen.

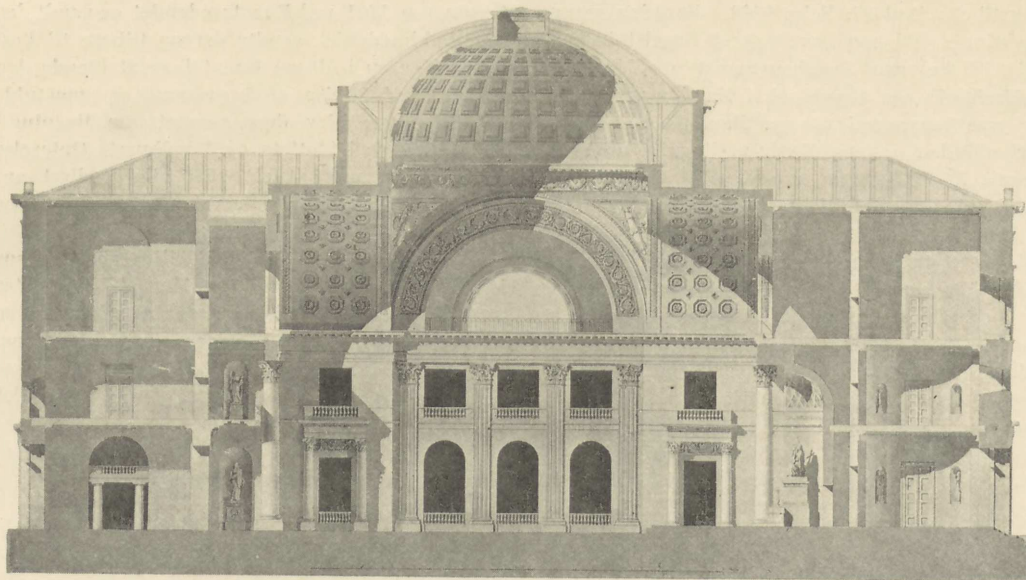
56. Et Landhuus, Bonthorst kaldet, opført i Egnen mellem Plöen og Pretz.

57. Et Landhuus, Ruhleben kaldet, tæt ved Plöen.

58. Et Landhuus opført ved Lübeck, tilhørende Mad. Kuhlmann.

59. Et udenfor Hamburg opført Landhuus, som ved Stadens Belejring er nedbrudt.

60—61. For- og Bag-Façade af en Gaard opført paa Palmäillen i Altona, tilhørende Hr. Bauer.

Slotskirken i Kjøbenhavn. Længdesnit.

62—64. For-, Bag- og Side-Façade af en Bygning sammesteds.

65—66. For- og Bag-Façade af en Bygning sammesteds.

67. Project til at decorere Façaden af Theatret i Altona.

68—69. Façade og Profil af Kunstnerens egen Boelig, beliggende paa Palmaillens nordre Side.

70. En Bygning ved Siden af samme.

71. Façade af en Bygning, opført i Hamburg.

72. Et Landhuus udenfor Øster Port ved Strandkanten, tilhørende C. R. Moldenhawer (C. R. betyder Conferentsraad).

Den i Februar 1911 afholdte Udstilling af C. F. Hansens Tegninger ordnedes af et Udstillingsudvalg, hvis virksomste Medlem var Arkitekt H. Koch. Koch er Ejer af en meget betydelig Samling Tegninger af Hansen, Harsdorff, Meyn o. fl. og er en fremragende Kender af disse. — Ogsaa Overretssagfører Stefan Hetsch ejer mange Hansen-Tegninger. — Enkelte ejes af Arkitekt A. B. Giersing, og en stor Façadetegning af Christiansborg mod Slotspladsen tilhører Murmester H. N. Fussing.

I Nationalmuseets Arkiv findes nogle store Tegninger, hvorimellem de mesterlige af Raad- og Domhuset.

En omfattende Samling tilhører Kunstakademiets Bibliothek, bl. a. de store omhyggeligt udarbejdede Studietegninger fra Rom.

Side 35—36. Axel Bundsen er født i Assens 28. Jan. 1768. Han studerede Bygningskunst ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn, hvis Protokoller udviser, at han fik lille Sølvmedaille 2. Jan. 1786 og store Sølvmedaille 28. Marts 1789. Han foretog en Studierejse i Udlandet og slog sig i 1796

ned i Hamburg, hvor han virkede i 6 Aar. I 1812—13 byggede han Kapellet paa Flensborgs nye Kirkegaard. 1827 boede han ved Slesvig. Han bosatte sig igen i Hamburg, hvor han døde 21 Nov. 1832 i smaa Kaar. Han skal have bygget adskillige Privatbygninger i Hamburg, hvor han, foruden Frimurerlogen paa Grosse Drehbahn, opførte Frimurerens Sygehus ved Damthorwall. Kirken i Ritzebüttel byggedes af ham, men — som det siges — efter Arens' Tegninger.

Johan Mathias Hansen er født i Kjøbenhavn 10. April 1781. Hans Fader var C. F. Hansens ældste Broder, der var kongelig Lakaj. — Johan Mathias kom paa Kunstakademiet for at uddannes som Arkitekt. Akademi-protokollerne viser, at han 27. Marts 1797 avancerede til 2den Bygningsskole, og at han fik mindre Sølvmedaille 5. Jan. 1801. — 23. Jan. samme Aar døde hans Fader. Han kaldtes til Altona af Onkelen og blev her til sin Død 29. Aug. 1850. — J. M. Hansen byggede en stor Mængde Privatbygninger i Hamburg-Altona og Omegn, desuden Kirken i Quickborn, Slotskapellet paa Breitenburg o. fl. Han var i Altona en meget anset Mand, der bl. a. gjorde meget for Søndagsskolerne, hvis Direktør han en Tid lang var. I 1830 var han en kortere Tid Stadsbygmester i Altona.

Ole Jørgen Schmidt var født i Kjøbenhavn 13. Juli 1793. Ifølge Kunstakademiets Protokoller vandt han mindre Sølvmedaille 24. Juni 1811, store Sølvmedaille 29. Dec. 1815. Han var en Tid Assistent i 2den Arkitekturskole. Mindre Guldmedaille fik han 10. Sept. 1823, og store Guldmedaille 14. Jan. 1828. — Faa Aar efter slog han sig ned i Altona og levede her og i Ham-

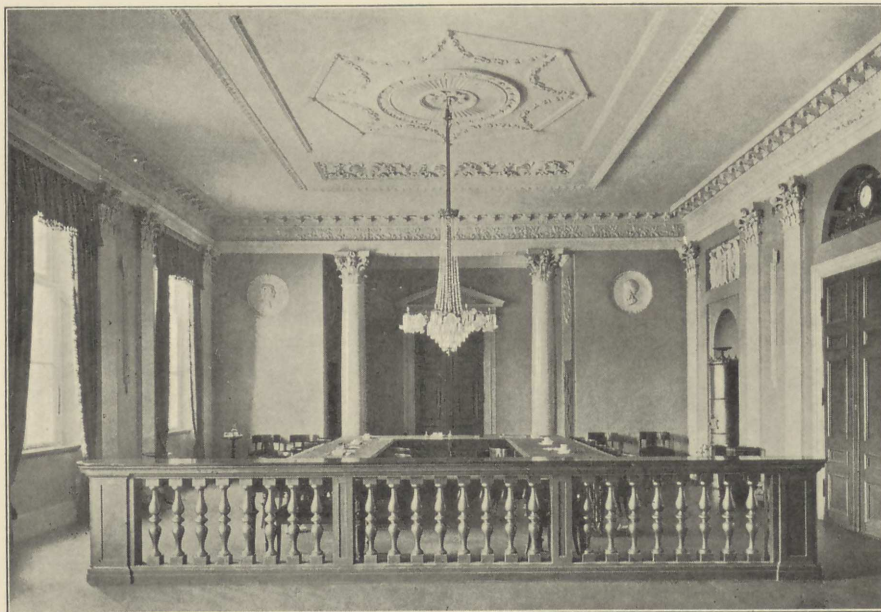
borg til sin Død 27. Febr. 1848. Foruden mange Privathuse skal han have bygget Engelsk-biskoppelig Kirke paa Zeughausmarkt og Meyerske Stokkefabrik paa Grasbrook i Hamborg, desuden den nye Synagoge i Altona, Baur'ske Landhus i Dockenruden og nye Prælaturs-Bygning i Preetz (Hamb. Künstl. Lex.).

Side 44. I det af Rigsarkivet udgivne »Fonden ad Usus publicos« 2det Bind, Side 159, finder vi Universitetets Bygmester Peder Malling nævnet under 12. Nov. 1810: »Stadsbygmester Malling har i en allerunderdanigst Ansøgning forestilt, at han i Aaret 1800 allernaadigst blev tilstaaet 200 Rdl. aarlig for vedblivende at lægge sig efter Bygningsfaget; rejste derpaa til Altona for under Professor Hansens Veiledning at fortsætte sit Studium, gjorde dernæst med ham en kort Reise i Tydskland, concurrerede efter sin Hiemkomst i

Sommeren 1801 ved Kunstacademiet og vandt den lille Guldmedaille, vendte derpaa tilbage til Professor Hansen i Altona for at lære at kiende den praktiske Udførelse af beqvemme og smagfulde Borgerboliger; blev derpaa ansat som Bygnings-conducteur ved Slottets og Raadhusets Opførelse og er endeligen i Aaret 1809 allernaadigst betroet Stadsbygmestertienesten efter Professor Meyn.« — —

Det er nævnet, at Koch og Malling var Hansens Elever og Venner. — En stor Mængde Arkitekter og Haandværkere blev opdragne af eller modtog Paavirkning fra C. F. Hansen. Den Betydning, han herigennem har haft for dansk Bygningskunst, fortjente en nærmere Belysning. Men det vilde føre altfor vidt at komme ind herpaa.

Det er et Afsnit af dansk Bygningshistorie, som burde tages op til selvstændig Behandling.

Landslover- samt Hof- og Stadsrettens Retssal i Raad- og Domhuset i Kjøbenhavn.

